

105 8 23. 18. 4. 16.

D. CHRISTIANI GOTTLIBII
CLVGII
DIATRIBE EPISTOLICA
DE
SCRIPTIS IO. LYSERI
AD
TVENDAM SVADENDAMQVE
POLYGAMIAM
EDITIS
AD
VIRVM MAXIME REVERENDVM
IO. IOACH. GOTTLOB AM-ENDE
PASTOREM ET SVPERINTENDENTEM
FRIBVRGENSEM
PERSCRIPTA

VITEMBERGAE MDCCXLVIII 3.
EXCVDEBAT IO. CHRISTOPH. TZSCHIEDRICHVS

1748

T. LIVIVS *in Praefat.*

Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre
ac frugiferum, omnis te exempli documenta, in il-
lustri posita monumento, intueri, inde tibi tuaeque
reipublicae, quod imitere, capias, inde foedum in-
ceptu, foedum exitu, quod uites.

ommentationem Tuam,

VIR MAXIME REVERENDE,

qua *memoriam Inspectorum Portensium* renouas, more Tuo, hoc est, elegantissime, conscriptam, nuper admodum ad me transmissisti, ut eam typis hoc loco exprimendam, et ab operarum mendis repurgandam, curarem. Perfundctum sum iterata lectione, qua opus erat ad finem obtinendum, praestandumque amicitiae officium, uoluptatem percepi. Explicas hic ea, quae, tum ad memoriam Inspectorum Portensium conseruandam, tum ad cognoscendam originem indolemque Inspectionis, apprime faciunt, eoque non solum res paucis cognitae perspectasque in lucem profers, sed etiam lectores et rerum uarietate, et orationis suauitate, mirifice oblectas. Sicut autem non exiguam portionem scripti praestantissimi *historia uitae IO. LYSERI* constituit, quam, e sententia GOTTLIB. STOLLII, nemo adhuc data opera et diligenter satis enarrauit, ita id in primis dolui, quod Tibi non licuit tam felici esse, ut libros LYSERI, ad defendendam suadendamque polygamiam editos, eosque non ita frequenter obuios, ipse inspectares. Hoc pacto enim futurum fuisse, praesentio, ut, quae de libris illis, et de omni hac controuersia, a IO. LYSERO resuscitata, commemoranda restant, et explanatus, et

*Biblioth.
P. XVIII.
p. 113.*

A

spien-

splendidiore induta habitu, in medium prodirent. Sed, qua Tibi carendum fuit commoditate, ea mihi obtigit, opem maxime ferentibus Amicis et Fautoribus quibusdam, qui, pro insigni sua in me beneuolentia, proque laudabili rem literariam iuuandi et amplificandi studio, mihi copiam fecerunt, unum itemque alterum de libris IO. LYSERI perlustrandi, immo, quicquid e re mea futurum esse, iudicarent, e bibliothecis suis liberaliter mecum communicarunt. Vt autem amicorum omnia solent communia esse, ita, pro mea in Te uoluntate, temperare mihi non possum, quin ea hic subiciam, quae, mea quidem opinione, rebus, ad IO. LYSERVM pertinentibus, nonnihil afferant lucis. Quod itaque pace Tua fiat, de scriptis IO. LYSERI, ad tuendam introducendamque Polygamiam, quam simultaneam uulgo uocant, compositis, paucis Tecum et amice agam.

p. 604. seq.

Facturusne sim operae pretium, nec ne, ipse iudicabis. Certe, quantum mihi constat, nullibi scripta illa dedita opera et accurate satis percensentur. IO. ALB. FABRICIVS, at quantum librorum heluo, licet in *Bibliographia Antiquaria* de scriptoribus, ad controuersiam de polygamia pertinentibus, copiose exponat, tamen librorum, a IO. LYSERO de hoc argumento editorum, nullam prorsus facit mentionem. Sed, nec a Summe Reuerendo WALCHIO, qui historiam controuersiarum theologiarum, in ecclesia nostra exortarum, laudabili industria contexuit, controuersiam Lyserianam, tot scriptis, ulro citroque editis, agitatum, enarrari, deprehendes. Et quanquam non omnino desunt, qui controuersiae huius mentionem iniiciunt, commemoratis etiam scriptis, in utramque partem editis, tamen, quantum ad ipsa IO. LYSERI scripta attinet, spicilegium non contemnendum reliquerunt. Nec uero nudam, uelim, sterilemque scriptorum horum a me expectes enarrationem. Ita potius causam hanc tractabo, ut meum subinde iudicium interponam, et, quae ad originem et momentum controuersiae Lyserianae, itemque ad fructum inde percipiendum, pertinent, ea, qua fieri potest, et breuitate, et perspicuitate, subiungam.

Omit.

Omitto autem sciens uolensque illa IO. LYSERI scripta, quae de aliis eum causis in uulgus edidisse, credo. Quamuis enim nihil quicquam horum scriptorum a me uisum sit, tamen ueri haud est simile, LYSERVM, praeclaris ingenii dotibus instructum, uariis etiam imbutum scientiis, praesertim cum per complures annos in luce academica uersaretur, cumque primum honorum theologicorum gradum, quem Baccalaureatum uocant, Lipsiae adeptus, et muneri satis amplo in schola et ecclesia Portensi praefectus esset, ab edendis scriptis omnino abstinuisse. Verum in his conquirendis percensendisque mea nunc non occupatur diligentia, sed in scripta illa IO. LYSERI oculos animumque conuerto, quae ille, munere iam exutus, tuendae stabiliendaeque polygamiae causa, euulgauit. Tu quidem in ea uersari mihi uideris opinione, quasi haec ipsa LYSERI scripta occasionem suppeditauerint, eum de statione sua in ecclesiis Saxonice deiciendi. *Ut primum compertum est, ais in Diatribe tua, Dialogi, aliorumque pag. 35. sebediasmatum, pro Polygamia, uel diuortio, uel falso nomine, editorum, auctorem esse Lyserum, nec illum, quamuis monitum, consilii poeniteret, ut eius summa erat peruicacia et inflexibilis obstinatio, auctoritate Electoris Principis, non solemnique ratione loco suo morus, ac loco tamen cedere, ab omnique officii sacri administratione sese abstinere, iussus est.* Supponis itaque, scripta haec LYSERI antea edita esse, quam munere suo, uel ultro se abdicaret, uel decedere cogeretur. Sed ipsa librorum inspectio aliud docet. quippe qui, annis aliquot post editi, causa deiectionis esse non potuerunt. Id quod ex iis, quae nunc dicenda sunt, satis abundeque apparet.

Primum scriptum IO. LYSERI, idque foras datum, est *Dialogus de Polygamia*, Germanice conscriptus, auctore, ut titulus prae se fert, SINCERO WARENBERGIO, qui in Suecia lucem aspexit anno 1671. Certe BALTH. MENZERSVS, cuius epistolae de Polygamia et Diuortio, in scio auctore, Holmiae anno 1670. editae, oppositus est *Dialogus ille*, in ipso limine *Praefationis ad Iudicium suum de Dialogo SINCERI WARENBERGII*, Darmstadtii die XVIII. Octo-

bris anno 1671. exaratae, conceptis uerbis affirmat, *abbine tribus septimanis* dialogum istum, *ab amico Holmiensi* transmissum, in manus suas peruenisse. Controuersia igitur illa de Polygamia, scriptis publice editis, in Suecia agitari coepit, licet, *LYSERVM* eo tempore in Suecia commoratum esse, non constet. Si coniecturis locus est, ego quidem crediderim, Comitem Koenigsmarckium, cuius tutela et patrocinio usus fuerat *LYSERVS* in Germania, non solum opinione *Lyseriana* imbutum in patriam rediisse, sed etiam de causa illa subinde inter amicos uerba fecisse. Quis qualisue Koenigsmarckius (*) ille fuerit, indicare non possum. Nitor hac in re fide Tua. Sed habeo alium quoque e Suecis uirum illustrem, eumque Baronem, et regni Senatorem, qui, anno 1669. Hanouiae uersatus, cum mensae Comitis Hanouienfis, absente tamen Comite, assideret, *monogamiam*, et *leges coniugii nimis astrictas*, commentum hominum ecclesiasticorum esse, publice professus est, in alios quoque erupit sermones, quibus animum a religione christiana alienum prodidit, ut *PHIL. IAC. SPERNERS* in literis, ad Balch. Bebelium die VIII. Augusti anno 1669. datis, commemorat, *Nobis*, inquit, *alia nuper fastidia mouit in urbe Baro Suecus B. S. Regni Senator*, sed *confessu usque ad maiorenitatem Regis exclusus*. *Nostris sacris eum interfuisse*, nunquam rescui. Neque tamen sequiora de illo suspicabamur. *Primum Hanouiae*, ubi Comitis animum iam se possidere credebat, *in impijs sermones aperte prorumpere coepit*, in mensa, Comite tamen absen-

pag. 261.

P. I. p. 381.

(*) Clarissimi *MENCKENII*, pater et filius, in *Bibliotheca Virorum militiae aequae ac scriptis illustrium*, geminum commemorant *KOENIGSMARCKIVM*, literis innutritum, sed ita, ut nullum appareat uestigium, uel polygamiae ab iis defensae, uel *LTSERI* in tutelam recepti. Doctissimus *PFÄFFIVS* in *Introductione in Historiam Theologiae Literariam*, scripta Theologorum, Locum de Coniugio illustrantia, enarraturus, cum ad scriptores de Polygamia peruenisset, *LTSERVM* quoque excitat, polygamiae defensore, *Quod Lyserum atinet*, inquit, *qui ex celebri Lyserorum prosapia ortus erat*, is officio primum quodam functus, postea, cum in opinionem hanc incidisset, Ephorus Comitis cuiusdam Sueci factus, hoc mortuo, terras pererrauit, et uariis in locis Latine et Germanice librum suum de polygamia edidit. *LTSERVM* itaque, *PFÄFFIVS* ait, Comitis cuiusdam Sueci ephorum factum esse, sed nomen eius silentio premit.

absente, aduersus concionatorem aulicum sustinens, commentum ecclesiasticum esse monogamiam et striclas illas coniugii leges, cum tamen natura doceat, ut quoduis uiuum semen suum, quam latissime potest, spargat. Habes hic ipsam sententiam LYSERI, qui, polygamiam, natura duce, praecipit, arbitratus, *Videmus, inquit, masculum a natura ita esse comparatum, ut uno anno plures infantes procreare possit, quod cum una femina fieri non potest. Iam uero Deus et Natura nihil agunt frustra. Constat ergo, hoc talentum ideo masculo esse concreditum, non ut id recondat in terra, uti Scriptura loquitur, sed ut eo lucretur, et illi fini, cui a Deo et natura destinatum est, consecret. Qui uero negligenter hoc opus Dei facit, maledictus est, inquit Ieremias. Nonne dixeris, et Saecum illum, cuius mentionem iniicit SPENERVS, et LYSERVVM nostrum, in uno eodemque ludo ad nequitiam doctos esse? Deinde alios sermones Sueci illius SPENERVS inferit, iis, quae famosus EDELMANNVS in Confessione fidei suae, quam uocat, seu potius in arte nihil credendi, non ita pridem plenis buccis eructauit, haud absimiles, Scripturam sacram scilicet et ministerium ecclesiasticum inuentum esse humanum, nullos dari daemones, qui conscientias crucient, immo absurdum esse, animam, a corpore abeuntem, ullo dolore affici, de aduentu iudicis uisibili quae proferant theologi, fabellam esse, terrendis hominibus inuentam, Trinitatem non tam personarum, quam idiomatum, fuisse, esse, et fore, Arbeam nullum unquam extitisse, cum omnes omnino, etiam Turcae et gentiles, Ens aliquod supremum, a quo reliqua dependeant, statuerint, (*)*

A 3

quae

(*) Miraberis forsan, unde opiniones imbiberit Suecus ille, tam pestiferas, tam profanas, tamque reipublicae exitiosas. Sed mirari defines, si apud animum proponas, quanta commutatio tum in aula, tum in animo, Christianae, Suecorum reginae, facta sit, acicis hominibus peregrinis, sigillatim Gallo quodam, cui nomen *Burdelotti* erat. Hic, ab omni religione alienus, animum reginae pessimis imbuit opinionibus, de qua re auctor ille, qui *historiam uitae Christianae*, e lingua Gallica in Germanicam conuersam, anno 1656. edidit, sequentia tradit: *Lasset uns wieder auf unsere Princessin kommen, welche fürwahr eine zeitlang vor der unglückseligen Ankuft Bourdelots sehr gottesfürchtig und fromm gewesen; Aber hernach hat man sie hören zöweifeln, ob ein Gott und eine Vergebung? Himmel und Hölle, heilige Engel, Teuffel, iungstes Gericht, Aufersehung, und, was daraus kommet, die Unsterblichkeit der Seelen, hat sie geleugnet. Die Menschverdung Christi hielt sie*

A. 3.

for

Polygam.
triumph.
thes. 2.
p. 13.

quae ipsa summam constituunt *Confessionis fidei*, ab EDELMANNO conscriptae. His enarratis, SPENERVS unum e sociis Baronis nominat, *D. Beckerum*, apostatam; additque, *Baronem hunc non absimilia etiam Francofurti in familiaribus colloquiis sparsisse*. Tum vero, officii, inquit, ratio postulauit, ut publice ex suggestu impietas reselleretur, et admonerentur de cauendis hisce diuidijs natiuis auditores, tum ut de homine, in quem nostro ministerio, cum se nunquam addixerit nostrae ecclesiae, nulla erat potestas, moperetur magistratus, qui scandalum prohiberet. Factum est utrumque, et mox secutum, ut, nescio, quo, ab incluto Senatu accepto, iussu, S. urbe excederet. Tum vero in nos, ut calumniatores, Iesuiticos inquisitores priuatorum discursuum, iniquissimos homines, ille omnes minas et dira quacuis euomere, et, si qua in patrio regno polleret, potentiam ostentare, sermones uero suos tanquam eliciendae ueritatis caussa, neque ex animi sententia, prolatos, purgare. En tibi ingenium EDELMANNI, uiuis quasi coloribus depictum. Hic enim ministros ecclesiae, impietati suae obuiam euntes, foedissimis proscindit conuiciis, immo, ea, quae et uiua uoce, et scriptis editis, inter homines sparsit, non ueri eruendi caussa, sed ex animi sententia, prolata esse, palam professus, se Sueco illo multo deteriorem esse, prodit. Et quam libenter iste cornua, uel, si qua polleret, potentiam ostentaret? Sed fari pergat SPENERVS. *Cum uidit, ait ille, bonae caussae nos confidere, pleraque excusari non posse, et minus rem non effici, contentus a nostris testimonio, quod non sit diserte ex urbe relegatus, (id quod nec fieri potuit, cum ad caussam dicendam non fuerit certis ex caussis uocatus,) obrinuisse, et in eius rei documentum in comitatu Serenissimi Landgrauii Georgii Christiani, Pontificii, semel iterumque ciuitatem intrasse, nunc silet, nec adhuc, quo amplius*

A. 4.

For eine Fabel. Et ne quis de ipsa re dubitet, se ipsum testem exhibet auctor, Diegenigen, inquit, inueniens, Edelbe an dem Schwedischen Hofe nicht gesehen, werden dieses schbberlich glauben können. Die aber ihre Regierung mit angesehen, werden mich keiner Ligen beschuldigen. Sie hat offtern als wesentlich sich böcit heraus gelassen, daß man ihre Gedancken gnungsam zu erkennen gehabt. Dessen bin ich Zeuge, und kan bey denen, die mich kennen, dabör unadethafft bestehen. Et, pauis interiectis, ita fari pergit auctor: Es hat wahrhaftig die Princessin ihren guten Namen

plius tendat, nobis palam factum est. Deus scandalum auertat, quod non uni dedit, eumque uel, si se flecti paritur, ad poenitentiam reducat, uel, ne damnum amplius dare possit, quouis potentissimo modo coercet. Id ipsum est, quod ratione EDELMANNI Deum supplex rogo. Caeterum tales hic exhibeo literas SPENERI, quales inuenio libello SAM. SCHELGVIGII, quem inscripsit, *Reliqua de Polygamia aduersus Themistium*, subiectas. Quid? si Suecus hic esset patronus ille, qui LYSERVM, sedibus suis extorrem, opibusque destitutum, et suscepit, et fuit. Eodem circiter tempore Hanouiae ille uersatus est, utin ^{pag. 37.} Diatribe Tua relatum lego. Habuit quoque Baro ille plures focos, e quibus unum modo commemorat SPENERVS, *D. Beckerum*. Eidem coniecturae robur addunt ea, quae in calce operis, e *Descriptione urbis Eubenslochii*, nuper euulgata, mo- ^{pag. 98.} nes, de profectione LYSERI ad acidulas Schwaibacenses, eodem fere tempore suscepta. Et quamuis in reliquis erroribus a Sueco illo differerit LYSERVS, tamen, uel unica illa opinione, de Polygamia iure diuino non prohibita, Baronis Sueci fauorem sibi conciliare eum potuisse, quis est, qui negare ausit? Vtcunque res ista se habeat, extra omnem dubitationis aleam positum est, uiros quosdam Holmiae, eosque non infimo loco natos, extitisse, qui, in conuiujs, et inter amicos, polygamiae patrocinium suscipiendum sibi esse, putarent. CHRISTIANVS VIGIL, uel, qui sub nomine illo se abscondit, FRID. GESENIUS, sacrorum Garlebientium ancistes, in Opella, quae inscribitur, *Domini Samuelis Pufendorffii, iuris naturalis Doctoris et Professoris, contra ius naturae iniquitas, inque illius scrutinio infelicitas*, Germanopoli anno 1674. euulgata, concepris uerbis asserit, *in Suecia controuersiam agi coepisse super* ^{pag. 1.} *coele-*

men bey gottesfürchtigen und ehrlichen Leuten sehr besleckt, indem sie mit Bourde-
lor allzuey umgängen, Ebelches meisten und besten Gespräche in unkeusehen
garstigen Historien bestunden, an Ebelchen sie große Lust hatte, und außdrücklich
begehrt, man solle alles bey seinem rechten Nahmen, ohne einige Verblümung, nen-
nen, und ihr nicht eibian, Ebie es die Erbarkeit erfordert, Vortragen. Sicut autem
essentatores, ad Principum mores et ingenium se componentes, nunquam deesse so-
lent, ita opiniones, Christianae tantopere probatae, alijs etiam arriserunt.

pag. 79.
edit
Francof.

coelesti monogamias praecepto, ita, ut in congressibus publicis et con-
uiuuiis solennioribus, in dubium uocaretur id, quod in Christiano
orbe semper creditum est iure diuino interdictum esse. Quod quamuis SAM. PUFENDORFFIUS in epistola ad
Io. Ad. Scherzerum scripta, et Eridi Scandicae inserta, horribile menda-
cium appellet, cum nihil quicquam huius rei innotuerit his,
qui in Suecia habitarent, tamen diffiteri nequit, uirum unum
super epulis cum erudito uiro de hac causa collocutum esse. Cum
itaque de polygamia, et licita, et in sacris literis approbata,
sermone in Suecia caederentur, D. BALTH. MENZ-
ERVS, eo tempore ibi degens, audita cognitaque concertatio-
ne, Amico cuidam, quae sua esset de hoc argumento senten-
tia, et uiva uoce coram exposuit, et, calamo arrepto, litera-
rum monumentis consignauit. Quae MENZERI medita-
tio cum in plurium manus incidisset, incio Auctore, Holmiae
anno 1670. typis expressa est, hoc quidem titulo, *Herrn D. Baltasar
Menzers Schreiben zu Stockholm, an einen fürnehmen guten Freund
abgegeben, über einem mit ihm gehaltenen Gespräche, betreffend die
Polygamie und Ehescheidung, Stockholm 1670.* Haec MENZERI
epistola, IO. LYSERO, forte clam inter Suecos delitescen-
di, tradita, uel extra Sueciam commoranti, transmissa, occasio-
nem materiemque *Dialogum de Polygamia* conscribendi sub-
ministravit, quo Bernhardus et Theodorus de hac causa ita in-
ter se disputant, ut Theodorus, polygamiam uerbo diuino non
prohibitam esse, demonstraturus, dicta scripturae, a MENZERO
in medium allata, excutiat, iisque, neget, contineri quicquam,
quod polygamiae aduersaretur. Quo dialogo, ut modo dixi, mox
Darmstadium misso, MENZERVS et Epistolam suam Hol-
mensem, et Dialogum Sinceri Warenbergii, prelo denuo sub-
iecit, utque ueneno antidorum ne deesset, subiunctis anim-
aduersionibus obiectiones Warenbergii confutauit. Prodie-
runt haec scripta, Germanice consignata, Francofurti anno
1672. hoc quidem titulo, *D. Baltasar Menzers kurzes Beden-
cken über eines von sich selbst also genannten Sinceri Warenbergs
kurzes Gespräch von der Polygamie.* Lectu omnino dignae
sunt haec MENZERI animaduersiones, et ita comparatae,
ut

ut causſae Warenbergianae iugulum petant, utque ipſe SAM. PVFENDORFFIVS in *Epistola, ad Io. Ad. Scherzerum* scripta, et *Eridi Scandicae* illata, pronunciet, *dialogum istum a Menzero abunde esse confutatam*. Annus itaque, quo dialogus iste editus est, et locus, item argumentum eius et scopus, satis patet, quamvis nondum omnia confecta sint, quae ad primum hoc LYSERI scriptum de polygamia penitus cognoscendum spectant.

pag. 79.

De auctore scilicet inter iudices lis est, quam ut breviter strictimque enarremus, a proposito nostro non alienum erit. Eundem dialogum Sinceri Warenbergii cum FRID. GESENIUS, Superintendentens Garlebiensis, ascito nomine *Christiani Vigilis*, oppugnandum sibi fumeret, eumque in finem ederet *Epistolam ad Sincerum Warenbergium, (*) Suecum, super Polygamia simultanea, in qua primaevum coniugii institutum de non nisi una uxore simul habenda, sicuti id ab initio humani generis factum, in lege Moſis de non adulterando repetitum, a Christo explicatum, et ab Apostolis Christianitati traditum est, monstratis etiam, quibus ab hoc deviatum fuerit, principiis, accurate expenditur, adeoque iis, quibus par est, bonae interpretationis et disputationis legibus apodictice demonstratur, quam Verbo divino cautum sit, ne quis una plures simul uxores habeat, quamque adeo contra supremam hanc Maiestatis legem praevaricaretur, quisquis, extra illud uxoris suae ad genituram dactae, adiutorio nondum per mortem destructo, alii se miscuerit, Germanopoli anno 1673, quo titulo ea, quae ad argumentum, indolem et commendationem scripti huius pertinent, simul indicantur, cumque idem GESENIUS in hoc ipſo scripto*

una

(*) b. VVERNSDORFFIVS in *Disputatione de Polygamia* excitat auctorem, quem de diuisione legis diuinae naturalis et positivae perperam iudicare, ait, eumque vocat CHRIST. VIGIL. VVARENBERGIVM, *Lex diuina*, inquit, *vel necessaria est, et naturalis, vel arbitraria et positiva. Quae diuisio in diuersitate principii cognoscendi, obiecti, et adiuncti, fundatur, a Daphnaeo auctem l.c. et Christ. Vigil. VVarenbergio perperam explicatur. Putasne, dari auctorem huius nominis? Scilicet παρῳγαμῶς est b. uiri. Scribere uoluit Christian. Vigil. ad Warenbergium, epistolam, a nobis commemoratam, innuens, ex qua DAPHNAEVS, in libro de polygamia et diuortio p. s. uerba quaedam de iure naturae nimis incerto delibans, auctorem et librum per compendium nominat Christianum Vigilem ad Warenbergium, quem locum cum VVERNSDORFFIVS tanquam in transcurso inspiceret, duorum auctorum nomina in unum conflauit.*

pag. 19.

B

E. 3. b.

pag. 3.

una innueret, alterum e PVFENDORFFIIS fratribus dialogi auctorem esse, *Warenbergium*, pronuncians, pro lege firmissimae amicitiae idem uelle adhuc et idem nolle cum celebratissimo illo et iurium quorumcunque consultissimo Domino *Samuele Pufendorfio*, in illustri, quae Londini Scanorum est, academia Professore, cui, ut ille ait, alter ego esse soleat, nouum inde, idque admodum funestum, bellum coortum est, non de polygamia quidem ipsa, in dialogo *Warenbergii* assera, sed de dialogi auctore. Nam *SAM. PVFENDORFFIVS*, lecta *Christ. Vigilis* epistola, se pro dialogi auctore uenditari, sentiens, indeque famae et existimationi suae timens, in *Apologia pro se et libro suo aduersus auctorem libelli famosi, cui titulus, Index Nouitatum, quas Dn. Samuel Pufendorf libro suo de Iure Naturae et Gentium contra orthodoxa fundamenta Londini edidit, quae primum in Eride Scandinica* occupat locum, stilo admodum mordaci hanc a se suspicionem amoliri ausus est. Cuius uerba, sicut ea, quae de origine huius controuersiae paullo antea dicta sunt, mirifice confirmant, ita, non indigna esse, iudico, quae hoc loco a me reperantur. Antequam, inquit ille, ad ipsum Indicem castigandum accedam, obiter hic usum fuit, querelam mouere super iniuria, abs duobus aliis uiris nomini meo in Germania proximis temporibus illata. De qua ut publice constet, itidem existimationis meae non parum interest. Et circa priorem quidem ita se res habet. Triennium abhinc est, cum *Holmiae* Epistolam super diuortio conscripsit *D. Balthasar Menzerus*, quam postea, hoc inscio, turbidus quidam sacerdos impressam diuulgauit. Aliquando post prodiit *Dialogus de Polygamia*, epistolae illi oppositus, sub ficto nomine *Sinceri Warenberg*. Eius Dialogi *Pufendorffium* esse auctorem, per non pauca Germaniae loca disseminauit uir quidam, non obscurae alias famae, et non infimi subsellii, cuius nomen hic apponere per modestiam, et in respectu certi cuiusdam Principis, parco. Quo ipso grauis mihi ab illo iniuria fuit illata, dum apud multos ea res credita non parum sinistrae de me opinionis excitauit. Quamobrem existimationis meae tuendae necessitas, quae oprimo cuique maxime curae est, subigit, ut hic publice contester, *Virum istum, dum me auctorem praedicti dialogi sparsit, turpiter fuisse mentitum*. Vir autem iste, ut hoc quasi praeteriens moneam, ex opinione *PVFENDORFFII*, erat *IO. AD. SCHERZERS*, Theologus

gus Lipsiensis, qui, ut ipse obseruas, Warenbergium a Io. Lyfero differre, sibi persuasum habebat. Idem SCHERZERVS cum PVFENDORFFIVM in praelectionibus Theologicis subinde pungeret, cumque auctoritate sua perfecisset, ut dogmata Pufendorffiana, ex *Indice Nouitatum Pufendorffianarum Becmanniano* decerpta, rescripto publico reprobarentur, (*) PVFENDORFFIVS inde occasionem arripuit, conscribendi ad SCHERZERVM epistolam, et de iniuria sibi facta conque-

B 2 ren-

(*) PVFENDORFFIVS scilicet in Saxonia suos habuit exploratores, per quos ea, quae de se libris suis decernerentur, satis cito, nescio tamen, an accurate satis, rescivit. Quae Lipsiae et Dresdae acta sunt, ipse in epistola ad Scherzerum commemorat, *Tu caput es, inquit, Facultatis, ad cuius relationem rescriptum Consistorii Dresdensis anno 1673. d. 16. Iunii emissum est, in qua tuae non possunt non praecipuae partes fuisse. Et retulerunt hic mihi, qui eo tempore Lipsiae studiorum gratia agebant, iuvenes fide digni, et qui, ut mendacio mihi illaderent, causam non habebant, Te cum primis Indici famoso, cum ex panegyri Francofurtensi Lipsiam afferretur, non mediocriter pretium posuisse. Et cum postea Perillustri Consistorii Praeser, (quem honoris gratia nomino,) te comite, tabernas librarias apud uos inuideret, inque meum librum incidere, Te, super Indice ipsam mouisse, adiuncto, librum meum cupide legi, eoque graue periculum iuuentuti imminere. Atque is, Dresdam reuersus, sine dubio in Consilio de ista re mentionem iniecit; quae occasio fuit, ut Facultatis Theologicae apud uos iudicium exquireretur. Eo mandato accepto, Facultas nihil aliud, quam Indicem, transmisit, tanquam qui fallere non posset. Et quamquam primarius Consistorii Assessor Theologus, uir non minus exquisita eruditione, quam animi moderatione, insignis, censeret, rem in medio relinquendam; (sicuti ipse amico cuiusdam meo Dresdae factus est,) praenaluere tamen ceteri, ut rescriptum illud Lipsiam transmitteretur. Vbi patet, Consilium Ecclesiasticum, nulla amplius facta inquisitione, sententiam Theologorum Lipsiensium arripuisse. Sed Vittembergae etiam fuisse, qui ad PVFENDORFFIVM perscriberent, quae existimationi eius detrimento esse uiderentur, inde manifestum est, quod PVFENDORFFIVS in *Dissertatione epistolica*, alicui nomine Iosuae Schvartzij, ad Severinum VVildschyffium perscripta, et Hamburgi anno 1688. edita, commemorat, M. Hartungium, patrem, pro rostris sacris, in errores Pufendorffianos declamasse, Denique et audio, inquit, VVitebergae diaconum quendam male sano capite huic se certamini obtudere conatum. Nomen non succurrit; credo, Hartungius, an Artunxius, uocabatur. Qui et palam e cathedra sacra aduersarii nomen, egregio in publicum exemplo, exprimeret non erubuit.* Forte hic fortuna, sed peropportuna, in manus incidit epistola SAM. PVFENDORFFII ad Godofr. Klingerum d. 10. Ian. an. 1676. scripta, et a clariss. HEVMANNO in *Actis Philos.* edita, qua paulo uberius explicantur, quae tum ad *Indicem Nouitatum*, tum ad auctorem eius, Nic. Becmannum, spectant. Apparet inde, Iena quae acta sunt, a Klingerio Pufendorffium accepisse, sicut ex alia epistola, ab ESATA PVFENDORFFIO ad Klingerum scripta, HEVMANNVS obseruat, Adamum Rechenbergium, quae Lipsiae SCHERZERVS et ALBERTI moliti sunt, SAM. PVFENDORFFIO per literas nunciasse.

pag. 26.

pl. C.

pl. I.

P. 16.

pag. 647.

pag. 659.

rendi. Verum PVFENDORFFIVS causam suam perorare pergit. Paucis nimirum interiectis, *Altera iniuria, inquit, non paullo atrocior uiderur, dum quidam ualde musteus scriptor, qui sibi fictum Christiani Vigilis, Germani, uocabulum indidit, in Dissertatione super Polygamia simultanea, Sincero Warenbergio opposita, aperte me sub isto Warenbergio latitare arguit. Qui licet forte rumorem a priori disseminatum causari uelit, non eo minus tamen calumniae et mendacii est reus, cum haud quicquam fas sit, utcunque audita chartis illinere, et publice pro suis asserere. Et eo grauius est, scripto publico, quam priuato sermone, mendacia de aliquo spargere, quo plurium in manus ista perueniunt. Et non ita multo post, Equidem, inquit, iste Vigil humaniter ualde mecum agere uelle uiderur, dum inuidiosus me encomiis onerat; sed quae facile ipsi potuissem remittere. Pessimum inimicorum genus laudantes, qui palpum obrundunt, ut eo acrius mordeant. Apage istas uiperino felle aspersas blanditias. Abi, et aliam quercum excute, ac uide, num quem inuenire possis, qui abs te ad errorem suum reuocandum compellatur. Nam mihi quidem cum Warenbergio nihil commercii est. Et hoc meae humanitati beneficium debe, quod nomen tuum, de quo optime mihi constat, dissimulauerim, ne publice mendacii exprobrationem deglutire cogaris. Haec fere ea sunt, quae PVFENDORFFIVS Christiano Vigil, suspicionem suam de auctore dialogi modeste admodum nec sine reuerentiae testificatione indicanti, plenus irae et indignationis, obiecit. Acerbitatem illam, ut facile existimari potest, CHRISTIANVS VIGIL inique ferens, animus denuo ad scribendum appellit, editoque scripto, cuius titulus est, *Domini Samuelis Pufendorffii contra ius naturae iniquitas, inque illius scrutinio infelicitas*, Germanopoli anno 1674, tum rationem fundamentumque suspicionis suae (*) aperit, tum sententiam PVFENDORFF-*

PAG. 3.

(*) Scilicet prouocat VIGIL ad communem famam, quae, Pufendorffium aliquem dialogi auctorem esse, susurrabat. Quis ex fratribus esset, ut ait ille, non addatur. Samuel mihi iam tum dudum notus erat, ex illis, quae anno 1660. publicae luci dederat Iuris naturalis elementis, exque illo, quem eadem fama publica ipsi tribuebat, Monzambano, Maisstati magnatum, et domui praesertim Austriae, plus, quam id a Germano Politico praesertim, et iuris naturalis Doctore, sperari poterat, acerbo. Suppeditat deinde VIGIL iudicium SARCMASII de Auctore Elementorum iuris, et ex iisdem Elementis unum itemque alterum locum excitat,

DORFFII de principio iuris naturalis oppugnat, eoque bellum protrahit magis, quam componit. PVFENDORFFIVS enim ad scriptum hoc CHRISTIANI VIGILIS in *Epistola, ad Io. Ad. Scherzerum* exarata, et Harderuici anno 1674. edita, et, resectis iis, quae in SCHERZERVM aliofque acerbe nimis dicta erant, in *Eride Scandica* recusa, pristina usus stili acrimonia, respondet. Cui cum obiiceretur CHRISTIANI VIGILIS *Christiana Benedictio ad impiam et immanem maledicentiam Domini Sam. Pufendorffii, quam ille in epistola ad celeberrimum uirum Io. Adam. Scherzerum effudit*, Germanopoli anno 1675, PVFENDORFFIVS in *Appendice Dissertationum Selectiorum*, Vpsaliae anno 1677. editarum, quae itidem in *Eride Scandica* repetita est, Christiano Vigili more suo peracerbe respondens, pugnandi finem fecit. Quod enim PVFENDORFFIVS in *Appendice* illa, *optimum Christiano Vigili respondendi genus esse*, existimauit, *si contemneret eum et sileret*, id sibi quoque dictum ratus, CHRIST. VIGIL, tacuit prior. De Gesenio, ut cum CHRIST. THOMASIO in paullo pleniore historia iuris naturalis loquar, *ab hoc tempore nihil auditum amplius uel lectum fuit, etsi is demum anno 1687. fuerit mortuus*. Habemus hic in VIGILE imprudentiae et praecipitantiae, in PVFENDORFFIO excandescentiae animique impotentis, exemplum. Sane GESENIUS, uel, ut audire malebat, CHRIST. VIGIL, rectius fecisset, si, suspicionem suam de auctore dialogi intra se continens, ea in epistola, ad Warenbergium scripta, omisisset, quibus, a PVFENDORFFIO eum profectum esse, insinuaret. In hanc uiam ingressus BALTH. MENZERSVS, neglecto auctore, rem in dialogo pertractatam examinauit, successu adeo felice, ut PVFENDORFFIO quoque se probaret. Sed nec PV-

pag. 77.

p. m. 87.

p. 68.

pag. 100.

B 3

FEN-

citat, ubi auctor negat, polygamiam, h. e. coniugium unius maris cum pluribus feminis, legi naturae in se repugnare, eamque lege tantum positua inter Christianos prohibitam esse, contendit, qua re, ait, se in suspicione sua de SAMUELE PVFENDORFFIO, tanquam auctore dialogi, confirmatum esse. Sed cum meminisset VIGIL, *Samuelem* Londini Scanorum uiuere, controuersi iam autem de polygamia Holmiae agitari coepisse, eo impellebatur, ut, *Esaxam*, qui non solum in Suecia uiuere, sed etiam in aula Holmiensi a secretioribus literis esse, dicebatur, quemque, eadem fama nunciauerat, opinioni de polygamia iure diuino li-

cira

FENDORFFIVS satis habebat causae, tanta animi asperitate in GESENIUM animaduertendi, cum ad vindicandam existimationem sufficeret, si eadem, qua usus erat GESENIUS, modestia, se falso pro auctore dialogi haberi, publice significasset, praesertim cum in ipsa quoque Suecia rumor sparsus esset, quod PVFENDORFFIVS polygamiam defensum iret, sicut in *Epistola ad Amicos*, Eridi Scandinicae inserta, proficitur, *Quando primum, inquit, hic loci bellum contra me movebatur, ut etiam sex vulgi, quae alia non capiebat, materiam garrandi acciperet, spargebatur, a me doceri, debere unum uirum duas habere uxores. Istas rugas ad aures Concionatoris primarii, M. Iohannis Ernesti, peruenisse, ex quibusdam uerbis illius colligebam. Itaque ne optimus uir in eo errore haereret, Secretarium Academiae, qui tunc domo mea urebatur, ad eum misi, ut ex meo libro illi ostenderet, mihi eam sententiam a maleuolis falso affingi. Quod uti amico animo a me fiebat, ita et in bonam partem id iste accepit, et ex eo tempore nullum amplius uerbum ea de re fecit. Quod si eodem tramite incedere uoluisset, in suspitione GESENIIO eximenda, quantum litium, quantum offensionis, de medio sublatum fuisset? Sed bile adeo abundabat PVFENDORFFIVS, ut, tacente etiam GESENIIO, immo inter mortuos quiescente, acceptae iniuriae memor, acerbioribus eum uerbis exagitaret, ut sigillatim *Dissertatio epistolica*, nomine Iosuae Schwarzii ad Seuerinum Wildschyffium scripta, et Hamburgi an. 1688. edita, euidenter docet. Nam scripti huius auctorem PVFENDORFFIVM esse, ipse THOMASIVS in paullo pleniore historia iuris naturalis fatetur. Caeterum, quem modo excitauit, THOMASIVS in eodem libro pugnam hanc, magna animorum contentione et initam, et continuatam, pluribus uerbis enarrat, monerque simul, ipsam PVFENDORFFIVM Sincerum Warenbergium pro medico quodam*

PAG. 6.

cita fauere, auctorem dialogi esse, existimaret. In religiosissima Suecia, pergit ille, nouum hunc polygamiae assertorem magno munere fungi, audiebam, adeoque pro Christianissimi illius Regis Regniue pietate ex fratribus Christianis hoc, ut ut maxime nociuo, errore praecuentum fuisse, putabam, qui in uiam reducendus esset quidem, sed summa cum mansuetudine ab iis, qui spiritualiter animati sunt. CHRIST. VIGIL itaque, alterum e Pufendorfiiis, si pro auctore ipso dialogi non habuit, saltem Virum illustrem, quem, fama dilatatam, in Suecia polygamiae fautorem esse, opinione ista imbuisset, suspicabatur.

dam Holmiensibus habuisse. Prouocat eam in rem THOMASIVS ad epistolam PVFENDORFFII, quam modo dixi, nomine IOSVÆ SCHWARZII ad Seuerinum Wildschyffum scriptam. Euolui eam, et loco a THOMASIO excitato sequentia inueni uerba: *Vnde et recte quondam in furias ibat Frid. Gesenius, quod aduersarius mentiri ipsum dixisset, dum scriptum quoddam de polygamia ipsi attribuerat, cuius tamen auctorem fuisse quendam Holmiae doctorem Medicum, ipse noram.* Induit hac in epistola PVFENDORFFIUS personam IOS. SCHWARZII, quem in Suecia aduersarium expertus erat, et hac larua tectus, et SCHWARZIVM, et aduersarios reliquos, quorquor extiterunt, non sine uerborum acrimonia perstringit. Hoc pacto in uerbis excitatis SCHWARZIVS Gesenium laudat, sed ita, ut facile appareat, eum simul increpari. Nam, Gesenium, *furis actum*, aduersus Pufendorffium, mendacium exprobrantem, insurrexisse, scribit. Verum, missis his, dispiciendum iam est, quid quantumue huic PVFENDORFFII narrationi de auctore dialogi Warenbergiani tribui possit. PVFENDORFFIUS uersabatur in Suecia, ubi dialogus ille prodierat in lucem. Ipse quoque in suspicionem suscitatae controuersiae peruenit. Immo scripsit epistolam hanc anno 1688, cum, IO. LYSERVM strenuum polygamiae defensorem esse, inter eruditos satis constaret. Haec licet probabilitatem haud exiguum narrationi Pufendorffianae de auctore dialogi, qui medicus Holmiensis esse dicitur, concilient, tamen a me impetrare non possum, ut, dialogum illum, non a LYSERO, sed ab alio auctore, profectum esse, credam. Reperio in hoc dialogo illa, quae cum ingenio LYSERI, et cum reliquis scriptis, eam in rem editis, examulsum conspirant. Polygamia iisdem argumentis asseritur, quae LYSERVS ad eam stabiendam in medium profert. Incedit quoque Auctor dialogi eadem uia, quam LYSERVS sibi delegit. PVFENDORFFIUS *Er. Scand.* in dialogo hoc Warenbergii *genium uiri, literas haud professe, sed P. 4.* naturali fere iudicio subnixi, deprehendere sibi uisus est. Nec enim multum se effert Auctor eruditione sua, sed oratione plana et facili, ut in dialogis fieri solet, animi sensa expromit.

At

At idem dixeris de scriptis **LYSERI**, maxime prioribus, quae, dialogorum more elaborata, uel ipsa se simplicitate commendant. Hinc **IO. HENR. KVLPISEVS**, in *Collegio Grotiano*, suo iam tempore, **LYSERVM**, fama nuncia, pro auctore dialogi huius habitum esse, indicat, *Lyserum*, inquit, auctorem esse ferunt. Immo ipse **THOMASIVS**, licet sententiam **PVFENDORFFII** cognitam perspectamque haberet, tamen in *Praefatione* libri allegati sine haesitatione pronunciat, fanaticum quendam, nomine *Lyserum*, sub larua *Sinceri Warenbergii* pro polygamia scripsisse. Eum sequitur **IAC. FRID. LYDOVICI** in *Delineatione Historiae iuris diuini naturalis et positivi uniuersalis*, *Iohannem Lyserum*, asserens, epistolam *Merzeri* sub nomine *Sinceri Warenbergii* imperiisse.

Nec ab illa me opinione dimouentea, quae **IO. DICMANNVS** in *Vindiciis legis monogamicae* de auctore huius dialogi tradit. Plagii crimen **LYSERO** obiicit **DICMANNVS**, eum, pronuncians, sua maximam partem e dialogo *Warenbergii* descripsisse. Idem cum **LYSERO**, *Stadae* se inuisenti, coram exprobraret, hic quidem consensionem utriusque scripti agnouit facile, sed, *Warenbergium* ista a se accepisse, simul contendit, licet is in publicum prodisset prior. Quibus enarratis, **IO. DICMANNVS**, *Bene tibi*, inquit, *Lysero*, quod *Warenbergius*, ut arbitraris, in uiuis esse desit, qui profecto se superaret, hanc iniuriam non inultam pateretur, nec tibi quicquam debere uellet. Ego quidem, tam curtam illi supellectilem fuisse, nunquam crediderim, ut, eam ex *Lyserianis* reculis auctiorem facere necessum haberet. Nec ultius iam tunc in orbe *Alezbophilus Germanus*, sub quo nomine, primum de polygamia ingenii abortum *Lyserus* eiiciens, latitabat, erat, cum *Warenbergius* hoc idem argumentum aggredere. Ex quo non parum *Lyserum* sapuisse, utriusque contentio ad oculos docet. Vides itaque, *Vir maxime Reuerende*, **DICMANNVM** *Warenbergium* non pro ipso *Lysero*, nec pro *Pufendorffio*, qui illo tempore superstes erat, sed pro alio auctore, eoque fatis suis iam functo, habuisse. Sed tantum abest, ut his **DICMANNI** uerbis ad sententiam meam dimittendam compellar, ut potius, ea inde, quae de dialogo hoc eiusque auctore paullo antea con-

iectando affectus sum, mirifice confirmari, credam. Consentio utriusque scripti, fatentibus LYSERO et DICMANNO, in aprico est. Et licet Warenbergii dialogus de polygamia prius innotesceret, quam, LYSERVUM, scriptis sub nomine peregrino editis, eiusdem defensionem suscepisse, cuiquam constaret, LYSERVS tamen, Warenbergii scriptum se expilasse, sine mendacii crimine negare poterat, cum ipse sub larua Warenbergii lateret. Quod autem PVFENDORFFIVS, medicum quendam Holmientem, quod DICMANNVS, alium illustrem uirum in Suecia, auctorem dialogi esse, credidit, id inde euenisse, existimo, quod Koenigsmarckius inter Suecos etiam habuit, qui opinioni de polygamia iure diuino licita assentirent. Hinc, cum dialogus ille in Suecia prodiisset, nec obscurum esset, Koenigsmarckium, uel amicos eius, in excludendo eo adiumentum attulisse, quam facile accidere potuit, ut modo hic, modo ille, in suspicionem dialogi in uulgo editi adduceretur?

Nec mihi hic aduersatur SEVERINVS WALTHERVS SLVTERVS, in libello *de Polygynia*, LYSERO nostro opposito, commemorans, ex ore eiusdem se percepisse, sub nomine Warenbergii latere *Secretarium quendam Comitis a Koenigsmarck*. Ipse SLVTERI liber iam ad manus non est, ut eum inspicere possim. Sed locum excitat Auctor *Bibliothecae Iuris Imperantium*, eoque testimonio se impediri, scribit, quo minus LYSERO dialogum hunc uindicet, licet is uulgo pro auctore eius habeatur, *Vulgo quidem, inquit, Ioanni Lysero, Rectori, ni fallor, Sprottensi, hunc laborem tribuunt, quod tamen ut faciam, adduci uix possum*. Habes hic geminum Auctoris huius errorem. Nec enim LYSERVS Rector, sed Pastor et Inspector, isque non Sprottensis, sed Portensis, fuit. Nec testimonium LYSERI eo ualet, ut, alium, praeter ipsum, dialogi auctorem esse, existimare debeamus. LYSERVS forte, sicut a Secretario Comitis a Koenigsmarck epistolam MENZERI, Holmiae editam, acceperat, ita confutationem eiusdem, in dialogo hoc adornatam, ut typis exscriberetur, ad eundem Secretarium Holmiam transmisit. Ergo Secretario

pag. 63.

pag. 36.

C

huic,

huic, cuius in edendo dialogo nonnullae fuerunt partes, satis commode dialogum tribuere poterat **LYSERVS**, licet ipse eum composuisset. Et nonne **LYSERVS**, Secretarium Comitum a Koenigsmarck **SLVTERO** nominans, se ipsum insignire poterat, cum forsitan antea in familia Comitum officio Secretarii perfunctus esset? Habeamus igitur **IO. LYSERVM** pro auctore dialogi huius de polygamia, donec ab aliis re-ctiora edoceamur.

Haecenus de primo scripto **LYSERI**, ad defendendam polygamiam, sub nomine Sinceri Warenbergii, in Suecia edito, et post ea **BALTH. MENZERI** opera in Germania recuso. Sequitur, ut ad alterum scriptum progrediamur, idque, si recte memini, a Te plane praetermissum. Est nemp̄ *Discursus inter Polygamum et Monogamum de Polygamia, auctore Alezophilo Germano.* Prodiit iam Latine, cum cautione, praefatione, et notis marginalibus *Christiani Vigilis*, huius epistolae ad Warenbergium subnexus, anno 1673. Repeto hic titulum, qualem inuenio, eoque libentius, quod inde, quae ad indolem et conditionem scripti cognoscendam pertinent, haud obscure perspiciuntur. Conscriptus fuit libellus ab auctore ipso Germanice, quem **CHRISTIANVS VIGIL** in sermonem Latinum, quamuis non Latine satis, transtulit, et epistolae suae ad Warenbergium, haud ita pridem editae, adiecit. Personae inter se colloquentes sunt *Polygamus* et *Monogamus*, et, quanquam *Monogamus* ea e sacris literis profert, quibus et monogamiam confirmari, et polygamiam oppugnari posse, existimat, immo prouocat quoque ad auctoritatem communemque sententiam ecclesiae, ad interdicta magistratus ciuilis, et ad incommoda, e polygamia subnascentia, tamen ubique inferior discedit, quippe *Polygamus* ea subinde regerit, quae animum *Monogami* dubium reddunt et ancipitem, ita, ut tandem, argumentis *Polygami* confutandis se imparem esse, sentiens, in partes eius descendat. Complectitur dialogus hic, cum ipsa **CHRIST. VIGILIS** praefatione, non nisi duas plagulas, nec notae, margini adscriptae, quarum mentio sit in titulo, aliquid momenti habent. Qua in re institutum **BALTH. MENZERI**, in recudendo
dia.

dialogo Sinceri Warenbergii, mihi magis probatur, qui, ne lector inde aliquid caperet detrimenti, subiunctis animaduersionibus, exceptiones Warenbergii fortiter profligauit. Num Discursus Germanicus uere typis expressus sit, pro certo affirmare non possum. Ipse VIGIL in Praefatione, dialogum hunc, *prelo iamdum destinatum*, ad se peruenisse, scribit. Vnicum e Dialogo hoc, pace Tua, *Vir maxime Reuerende*, repetam locum, ut et exemplum habeas conuersionis Latinae, et, IO. LYSERVM, intelligas, in defendenda polygamia, subinde audaciorum factum esse. In dialogo Sinceri Warenbergii magistratui ciuili potestas relinquatur, polygamiam, per se licitam, legibus coercendi. *Weil einem ieden Mann*, inquit auctor, *wie vorber erwiesen, natürlich frey stebet, ein oder mehr Weiber zu nehmen, so bleibt gleichfalls die Anordnung hiervon in der hohen Obrigkeit Macht, und in ihrer von Gott habenden Auctoritaet, also, daß sie die Ueberrretung des von ihr hierin gesehebenen Verboths mit höchstem Rechte secundum ius suum straffen und züchtigen kan.* At enim uero in altero dialogo, a CHRIST. VIGILE Latine conuerso, magistratum ad concedendam polygamiam obligatum esse, contendit, *Cuius*, inquit, *Electori, principi, comiti, baroni, imperii nobili, iuribus episcopalibus praedito, potestas est, eam pro lubitu introducendi, quin Dei iurisque ergo tenetur, si modo multa peccata cohibere, et dirionem suam pientiore, populosiore, alimentisque abundantiore, efficere cupit, in quibus ternis religionis salus sita est.* Si uerum est, quod hoc loco LYSERVS asserit, magistratum conscientiam et ipso iure diuino teneri, ad potestatem uiris faciendam, quotquot uelint, uxores ducendi, quomodo is polygamiam legibus coercere, et uiros, pluribus copulatos uxoribus, suo quodam iure punire potest? Miraberis autem nec cum, *Vir maxime Reuerende*, dialogum hunc a PLACCIO, nec sub uoce *Alethophili*, nec sub titulo *Vigilis*, commemorari. Nec est, cur de auctore dubites, cum integer dialogus ingenium, mores, et sententias, IO. LYSERI spiret, sicut uel ex unico loco manifestum erit, quo ALETHOPHILVS GERMANVS, necessitatem polygamiae asseriturus, *Sicut*, inquit, *homo dona animi, excellens ingenium, memoriam, eloquentiam, nec non*

Pag. 56.

B. 4. 6.

B. 3. 4.

dona fortunae, non inutiliter, sed ut Deo honori, et mundo commodo, cedant, impendere tenetur, sic et ab eodem exigitur, ut dona corporis, in quibus facultas generatiua est, non inutiliter, sed, quo id Deus et natura, qui nihil frustra faciunt, requirunt modo, large insumant. Cum his uerbis ea, uelim, compares, quae e LYSERI *Polygamia Triumphatrice*, eiusque thesi secunda, in Diatribe Tua excitasti. Idem hic inuenies, sed aliis uerbis, enunciatum. Accedit, quod IO. DICMANNVS in *Vindiciis legis monogamicae*, asserit, LYSERVM sub *Alezbophili Germani* persona in scenam produisse, et, ut ipse ait, *primum de polygamia abortum eiecisse*. Primum uocat ingenii Lyseriani de polygamia abortum. Dialogum enim Warenbergii alio uij patre, DICMANNVS sibi persuasum habebat, ut paullo antea dixi. Habemus itaque geminum foetum IO. LYSERI, ad tuendam stabiliendamque polygamiam, sed infeliciter satis, exclusum.

Tertius nunc succedat, isque ab auctore ipso Romano indutus habitu, quo ea, quae in dialogis antea enarratis breuiter strictimque proposuit, maiore adhibita ui, pluribus etiam copiis instructus, uberius explicare magisque corroborare studeat. Est nimirum *Discursus Politicus de Polygamia*, auctore *Theophilo Alerbeo, Friburgi*, apud *Henricum Cunrath* anno 1674 in ordine duodecimo formis expressus. Omnem hic LYSERVS mouet lapidem, ut non solum, polygamiam licitam uerboque diuino consentaneam esse, lectoribus persuadeat, sed eam quoque tanquam necessariam et utilem omnibus ac singulis commendat. Habes hic ipsam *Polygamiam Triumphatricem*. Haec enim complectitur *Discursum nostrum Politicum de Polygamia*, sed accessione quadam rerum, ad arcem causae non pertinentium, locupletatum. Comparemus utrumque librum, ut, qua in re conueniant, uel differant, *Discursus* hic et *Polygamia Triumphatrix*, aliquanto propius contueamur. *Polygamia Triumphatrix* constat thesibus *nonaginta*, *Discursus noster Politicus octoginta*. Qui sic? inquis. Scilicet in *Polygamia Triumphatrice* intexuit LYSERVS ea, quae a thesi quinta ad decimam quartam usque leguntur, et historiam polygamiae, inde ab antiquissimis temporibus in-

ter

ter homines usu comprobatae, suppeditauit, eum quidem in finem, ut, eam iure naturae, et communi gentium consensu, niti, demonstraret. His interiectis, reliqua, quae in Discursu nostro Politico occurrunt, eodem ordine iisdemque uerbis se excipiunt, hoc tamen discrimine, ut in Polygamia Triumphatrice nonnulla subinde, quae ad uberio rem rei explicationem et illustrationem faciunt, uel interferantur, uel subiiciantur. Apparet id sigillatim e thesi tricesima quarta Polygamiae Triumphatricis, ubi, uerbis thesios XXV. in Discursu nostro Politico repetitis, subiungit quaedam LYSERVS, e scriptoribus Iudaicis petita, quae faciunt ad historiam Lamechi illustrandam. Similem accessionem inuenio in thesi LXXXIX. Polygamiae Triumphatricis, qua LYSERVS id agit, ut, inter Christianos quoque antiquioribus temporibus, perinde atque inter reliquas gentes, non omni polygamiae usu homines, maxime illustri dignitate conspicuos, prohibitos fuisse, demonstraret, quae iisdem uerbis in thesi LXXVIII. Discursus nostri politici reperiuntur. Verum subiicit LYSERVS in Polygamia Triumphatrice, quae, e recentioribus itinerum descriptionibus, de polygamia, inter gentes a religione christiana alienas usitata, sedulo collegit, sicuti in thesi LXXXVIII, descriptionis repetitisque iis, quae thesi LXXVIII. Discursus nostri Politici continentur, sententiam Lutheri de polygamia Patriarcharum subiungit. Vnicum tamen argumentum, quod ad ipsam causam spectat, in Polygamia Triumphatrice omissum esse, uideo, sed culpa typographi magis, quam ipsius LYSERI. In Discursu nostro Politico, productis ordine illustratisque argumentis, quae tum in Pentateucho, tum in libris historicis Veteris Testamenti, ad defendendam polygamiam inesse, putat, ad libros Propheticos progressus, primo statim loco excitat Isai. III. *Ab historicis libris, inquit, ad propheticos transimus, in quibus obseruamus, quod polygamia a nullo prophetarum, neque maiorum, neque minorum, fuerit taxata, qui tamen alias uniuersa uitia regum et populi sigillatim acerbissime perstrinxerunt. Quin potius primus inter maiores prophetas, regius scilicet uates, Esaias cap. 3. nobis regium et egregium pro polygamia suppeditat fundamentum,*

§ LXXI.
pag. 78.

rum, dum asserit, quod tanta sit illo tempore futura calamitas, ut se-
prem mulieres, pristinorum peccatorum poenitentia ductae, deposito
connato quasi πολυγαμίας odio, sint simul arrepturae unum maritum
et dicturae: Nos praeposteram Zelotypiam mulierum erga maritos
πολυγάμιας ualere iubemus, nec communem morem, maritis uolen-
tibus nolentibus, hactenus persuasum et quasi obrusum, de uestiendis
et nutriendis uxoribus, obseruabimus; nos nobis ipsis uestes et alimen-
ta procurabimus, modo liceat nobis esse tam beatis, ut a tuo nomine
suae uxores appellemur, et hoc pacto ignominia ἀγαμίας a nobis rolla-
tur. Vnde ita possemus argumentari. Quodcunque est signum poeni-
tentiae, illud non est peccatum. Atqui polygynaecia, a mulieribus
praeter mulierum consuetudinem uiro uni suppeditata et ueluti obrusa,
est signum poenitentiae. Ergo polygynaecia non est peccatum. Hoc,
inquam, argumentum in Polygamia Triumphatrice praetermis-
sum est, non alia de causa, quam quod typographus illud in
editione *Discursus Politici* auctiore, quae anno 1676. prodiit, de
manibus iam elabi oscitantia sua passus erat. Quod ipse LY-
SERVS obseruat, in *notis Polygamiae Triumphaticis*, Post
uerba, inquit, *Pufendorf. l. 6. de iure N. et G. c. 1.* (ita enim
uerba, a typographo disiecta, collocanda erant,) *inseri debet,*
quod uitio typographi, et inaduerentia Correctoris, omissum, dictum
ex *Es. 3. petrum*, uti ex uerbis Theophili et connexione apparet, quod
ex principio librorum propheticorum, seu primo propheta *Esaia*, ali-
quod suae causae momentum monstrauerit. Haec scilicet uerba non
partem notarum constituere, sed, a LYSERO schedulae
forsan peculiari inscripta, monere debebant typographum
uel correctorem, uerba quaedam in superiore editione *Discur-
sus Politici* omissa esse, et, ne denuo excidant, sedulo cauend-
dum. Hinc non solum locum monstrat, ubi uerba omissa in
thesi LXXIX. inseri debeant, scilicet post uerba *Pufendorf. l. 6.
de iure N. et G. c. 1.*, sed etiam docet, ipsum contextum ora-
tionis in thesi illa indicio esse, typographum uerba quaedam
praetermisisse. Mentio enim fit argumenti, in principio pro-
pheticorum librorum pro polygamia suppeditati, cuius rei in
uerbis antecedentibus theseos nihil quicquam inuenitur. Ni-
hilo tamen fecius, quod supinam typographi et correctoris
negli-

pag. 466.

negligentiam, et ingentem utriusque imperitiam, prodit, uerba, ex editione nostra *Discursus Politici* inferenda, denuo omiffa sunt, et, quae typographus sibi dicta esse, nosse debebat, ea ille *notis* theseos LXXIX. temere et sine omni sensu adiecit. Hinc, ab iis, qui *Polygamiam Triumphatricem* possident, aliquam me initurum esse gratiam, spero, si locum mutilum et truncatum, uerbis ex editione nostra repetitis, refarciendum curem. Verbis nempe, quae paullo antea e *Discursu* nostro recitavi, in contextum theseos 79. post uerba, *Pufendorf. de Iure N. et G. l. 6. c. 1.* susceptis, non solum orationem pleniorē habebis, sed intelliges quoque, quorsum spectent ea, quae in *notis* de hoc ipso uaticinio Iesaiæ obseruantur, ubi id agit LYSERVS, ut argumentum, ex Iesaiā petitum, et explicet uberius, et ab obiectione IO. BRVNSMANNI, in *Monogamia Victrice* proposita, uindicatum, in tuto ponat. Quo factō, uerba, e *notis* modo a me excitata, deleri debent. Reliqua, ut in editione nostra reperiuntur, fideliter et tantum non superstitiose, in *Polygamia Triumphatrice* repetita sunt, ne iis quidem demtis uel emendatis, quae orationi uitium inferunt, ut apparet ex uerbis postremis theseos 67. in *Discursu* nostro *Politico*, quae ita se habent, *Vnde factum, ut nobiliores et ditiores sibi plures uxores asciscerant, quam plebei et pauperes.* Mendose hic *asciscerant* dici pro *asciscerent*, uel tironibus Grammatices constat. Sed eodem modo uerba haec in thesi 76. *Polygamiae Triumphatricis* repetuntur, quod inspectio docet. Habemus itaque hic geminum *soloeisum*, Grammaticum alterum, in regulas *συντάξεως* impingentem, alterum literarium, inscitia typographi et correctoris admissum. Caeterum ea, quae ad sententiam LYSERI de polygamia cognoscendam pertinent, e *Discursu Politico*, quem in manibus habeo, tam clare patent, ut reliquis scriptis carere possint, qui librum hunc possident, cum in illis, quantum ad rem ipsam spectat, nihil noui afferat LYSERVS, sed eadem semper et ubique chorda oberret. Sed *dedicandi* quoque *formulam* libro huic praefixit LYSERVS, non indignam, quae hoc loco subiiciatur. Scilicet librum hunc sacrum esse cupit *Omnibus Diis terrestribus, seu Magistratibus summis et infimis, cer-*

pag. 466.

pag. 74.

pag. 441.

uni.

unicis polygamiis statoribus, eiusque patronis optimis maximis, cuius consilii rationem suppeditaturus, *Non aliis certe, inquit, quam Vobis ipsis, in solidum debetur hoc ipsum, quod in multis academiis et regnis ex conuersatione cum Illustribus, Reuerendis, et Consultissimis, uiris hausi, et quod, conscientiae stimulis adactus, diutius occultare non potui, ueritus, ne, si hoc talentum defoderem, maledictionem Dei incurrerem. Vestrum erit, beneuolentissimis oculis sine praediuicio aspicere, patrocínio dignissimo contra omnes maleuolos tueri, et heroico animo ceu contractum pure politicum, ad uos solos spectantem, introducere. Facite hoc, et uiuetis nunc et in aeternum. Amen.* Sic itaque ad conscientiam prouocat LYSERVS, ut, causam hanc serio et ex animo a se agi, testificetur, immo ipsum discursum uocat *conscientiarium*, et, quod calliditatis et opinionis animo anteceptae indicium est, coniugium pro contractu mere ciuili habet, ut magistratibus facilius persuadeat, sibi licitum esse, de hac causa, perinde ac de reliquis contractibus ciuilibus, quicquid libeat, aut quicquid e re sua fore iudicent, statuere, et auctoritate sua communire. Eum in unum blande admodum et comiter eos compellat, sed ita, ut in pagina aduersa, seu in prima statim thesi *Discursus Politici*, blanditiarum oblitus, in magistratus, polygamiam legibus et suppliciis impediens, acerrime inuehatur, *Tantum abest, inquit, ut (polygamia simultanea uirilil) iuri naturae et gentium, iuri diuino, ut et iuri ciuili, contrarietur, ut potius cum omnibus exactissime concordet, adeo, ut non tantum omnes homines insigniter delinquant, sed praecipue Magistratus, cum Politicus, tum Ecclesiasticus, enormiter, et hodie, post tantam lucem, ex hoc discursu omnibus legentibus ortam, inexcusabiliter in omnia iura peccet, qui illum improbare, impugnare, impedire, capitaliter prohibere, uel non omnibus modis promouere, uelit.* Bona uerba, quae so, mi Lysere. Quomodo enim haec cum ipsa dedicandi formula conciliabis, in qua coniugium pro contractu *pure politico* habes? Quo sane admissio, magistratus peccare nequit, tantum abest, ut *enormiter* uel *inexcusabiliter* peccare dicendus sit, licet non nisi unius uiri cum una uxore cohabitationem permittat, licet in polygamos grauius animaduertat, cum omnes largiantur facile, causas ciuiles ab arbitrio eius

eius pendere. Vides hic LYSERVΜ *ἑαυτὸν τιμαρδόμενον*, uel *αὐτοκατάκειτον*, quod hominis haeretici proprium esse, Apostolus docet. Tit. III, 11.

Reliqua scripta IO. LYSERI, ad defendendam suadendamque polygamiam edita, praeter *Polygamiam Triumphatricem*, de qua postremo loco exponam, uti uisa a me non sunt, ita, ueniam me facile impetraturum esse, confido, si ea hoc loco a me indicentur magis, quam commemorentur. Prodiit scilicet anno 1676. *Politische Discurs zwischen Polygamo und Monogamo von der Polygamie, oder Vielweiberey, aufgesetzt, und mit mehr als 100. Argumenten erkläret von I. L. Priburgi, apud Henricum Cunrath anno 1676. in 4to.* Ita titulum libri exhibet IO. CHRISTOPH. COLERVS in *Analectis ad Burch. Gorb. Struuii Introductionem ad notitiam rei literariae*, simulque repetit dedicationem, quam *singularem* merito uocat et *ridiculam*, ad Deos terrestres seu Magistratus perscriptam, qua LYSERVS, ad uerba Paulli A&C. XIII, 46. respiciens, Magistratibus in primis haec mysteria explicari debere, pronunciat, sed minatur quoque, iis tantum beneficium spernentibus, ad genes sibi, seu ad homines solo rationis lumine instructos, abeundum esse. Nec uero confundendus est discursus hic cum illo dialogo, quem latine conuersum CHRIST. VIGIL edidit, ut supra iam obseruauimus. Nam licet argumentum, et personae colloquentes, conueniant, tamen et tempore, et nomine auctoris, et numero argumentorum, utrumque dialogum inter se differre, uel ex ipso titulo, apparet. Id tamen negare nolumus, LYSERVΜ in dialogo, anno 1673. a CHRIST. VIGILE edito, fundamenta praestruisse, quae molem centum argumentorum pro defendenda polygamia sustinerent. Non autem est, cur numerum tot argumentorum extimescas, cum LYSERVS, numero magis, quam pondere, certaturus, non solum ex uno argumento, eodemque medio concludendi, plura et diuersa contorqueat argumenta, sed etiam, ut numerum definitum obtineat, argumenta aduersus polyandriam, de qua lis nulla est, intexat, ut IO. DICMANNVS in *Vindictis legis*

pag. 171.

pag. 18.

pag. 23.
246.

D

mo-

monogamicae semel iterumque monet. Iudicent hac de re, quibus utrumque dialogum inspiciendi conferendique potestas est.

Eodem anno **LYSERVS** *Discursum Politicum Latinum*, facta subinde accessione, *Friburgi*, hoc est, Amstelodami, ut, sibi factum esse auctorem ipsum, **IO. DICMANNVS** in *Praefatione Vindiciarum legis monogamicae* commemorat, in forma, quam uocant, *octaua*, (*) recudendum curauit. Hanc, ego, editionem illam esse, credo, secundum quam idem discursus in *Polygamia Triumphatrice* expressus est, et in qua Typographus uel corrector argumentum primum pro polygamia, e scriptis propheticis petitum, negligentia quadam praetermisit.

Utrumque librum examini subiecit **IO. DICMANNVS**, illo tempore Lycei Stadenſis Reſtor. Cum enim **IO. LYSERVS**, ineunte uere anni 1677. Stadam ingreſſus, *Discursus Politici*, Germanice conſcripti, exempla larga manu per urbem diſſeminaret, et multae inde concertationes inter ipſos ſcholae diſcipulos exiſterent, **DICMANNVS**, officii memor, in feriis Paſchalibus eiſdem anni, *breue examen*, quod uocat, ſcripti Lyſeriani diſcipulis ſuggerendum duxit. Quod **LYSERVS** percipiens, **DICMANNVM**, ut examen ſecum communicaret, per literas rogauit, cumque **DICMANNVS**, ſcripta ſimul epiſtola, exemplum examinis, manu exaratum, ei miſiſſet, **LYSERVS** autem ad examen illud, ſcripto composito in diuerſorio Stadenſi, cui ſignum ſolis impreſſum eſt, reſpondiſſet, **DICMANNVS**, acceptis chartis Lyſerianis, *ſteratas Vindicias legis monogamicae* adornauit, immo, **LYSERO** falſo iactante, **DICMANNVM** in partes ſuas pertractum eſſe, ea, quae intra priuatos parietes in utramque partem diſputata erant, typis impreſſa euulgauit. Hinc liber **DICMANNI**, a Te quoque allegatus, in lucem prodiit, cuius titulus eſt, *Vindiciae*

pag. 28.
not.

(*) His ipſis iam prelo ſubiectis, inci di in exemplum editionis huius, haud ita pridem, conſtituta auctione, uenditum, et in bibliothecam academicam tranſlatum, et deprehendi, non ſolum ea omnia, quae in *Discursu Politico Polygamiae Triumphatricis* comparent, in hac editione typis iam expreſſa eſſe, ſed etiam ea, quae ibi negligentia correctoris praetermiſſa ſunt, in eadem editione deſiderari.

ciae legis monogamicae, Stadae anno 1678, quo libro et *Examen DICMANNI*, et *LYSERI* responsum ad illud, quod *examen examinis* uocat, et *DICMANNI iteratae Vindiciae*, comprehenduntur. Habemus itaque hic nouum scriptum IO. LYSERI, ad defendendam polygamiam compositum, quod, licet ab ipso auctore typorum formis non expressum nec seorsim editum sit, tamen cum reliquis scriptis IO. LYSERI, tuenda suadendaeque polygamiae inseruientibus, connumerari debet. Scite autem et strenue rem suam agit DICMANNVS, ita, ut obiectiones LYSERI, in utroque *Discursu Politico*, tam Germanico, quam Latino, itemque in *Examine Examinis*, propositas, solide et neruose dispellat, dignus omnino, qui in hac controuersia, una cum BALTH. MENZERI *animaduersionibus*, Warenbergii dialogo adiectis, in consilium adhibeatur. Inde etiam intelliges, non satis causae esse, cur LYSERVS foetu isto magnopere se efferat, in *Polygamia Triumphantrice* gloriose admodum scribens, *Discursum Politicum*, inter *Mono-gamum et Polygamum institutum*, et centum argumentis scripturariis illustratum, lingua Germanica, Belgica, Anglica, et Suecica, euulgatum esse. Quin eodem loco, ne quid arrogantiae et temeritatis desit, eundem *Discursum deinceps a Millegamo Salomone mille rationibus*, si opus fuerit, demonstrandum, quasi minitandus praedicit. Nam meminisse simul oportebat LYSERVM, hunc ipsum Dialogum non modo solide confutatum, sed etiam in Dania pariter atque in Suecia manu operaque carnificis combustum esse, eiusque auctorem, uinculis atque ignominia male mulctatum, inde profugisse. Quae si animo secum, ut fas erat, expendisset, non dubito, futurum fuisse, ut de libro isto aliquanto modestius iudicaret.

Sic itaque ad libros LYSERI, in Dania et Suecia dispersos, transeundi sit copia, non nouos illos quidem, nec ab iis, quos iam enarrauimus, diuersos, at nouo tamen habitu tituloque circumuestitos. Pertinet huc *Medulla Regia Prouinciarum*, ut recte interpretaris nomen Germanicum, *das Königliche Marck der Länder*. Rationem nominis in Dialogo, anno 1673. conscripto, et a CHRIST. VIGILE edito, Auctor ipse iam

D 2

sup-

ib. 81.
pag. 526.

pag. 27.

suppeditauit, existimans, permessa introductaque polygamia, seu facta uiris copia, plures simul ducendi uxores, *magistratus ditionem suam pientiore, ut loqui placuit interpreti Latino, CHRIST. VIGILI, populosiore, alimentisque abundantiore, efficere, in eoque (*) regionis salutem sitam esse.* Eandem sententiam inuenio in *Discursu Politico* de polygamia, anno 1674. Friburgi edito, in quo **LYSERVS**, Principes, monstratis incrementis ditionum suarum, ad introducendam polygamiam excitaturus, *Augete, inquit, Augustissimi Magnates, ditionem uestram hominibus, ecclesiam Christianis, et mittite colonias christianas in remotas gentiles terras. Sic fiet uoluntas Dei, sicut in coelo, ita et in terris, Nomen Dei maximopere ubique celebrabitur, Regnum Dei gratiae propius et suauius accedet, Regnum gratiae et gloriae amplificabitur, Regnum irae et inferni decreset, Papis quoridianus nunquam uestris subditis deerit.* Sed, eundem esse librum cum *Discursu Politico*, Germanice conscripto, et in Catalogo Bunemanniano thaleros quatuor aestimari, praecedente reuerendo **LILIENTHALIO**, ipse iam in *Diatribae Tuae* obseruasti. Nec mirum est, rarius inueniri librum, hoc titulo insignitum, quem, constat, tanta Regis Daniae seueritate conquisitum abolicumque esse. Eodem tempore aduersus **LYSERVM** librum *de Polygynia* edidit **SEVERINVS WALTERVS SLVTERVS**, quem commemorantes *Conditionibus Commentariorum de rebus antiquis et nouis ad Theologiam pertinentibus*, simul afferunt quaedam, quae ad res **LYSERI** rectius intelligendas spectant. *Lyserus, aiunt illi, hiet se sic d-*
malis

ib. 80.
pag. 94.

conf Polyg.
eriumph.
ib. 90.
pag. 559.

pag. 27.

An. 1731.
pag. 876.

PAG. 39.

PAG. 37.

(*) Compares hic, uelim, **b. REINBECKIVM** in libro de *natura coniugii, eique repugnante Concubinato*, aduersus **CHRIST. THOMASIVM** Germanice conscripto, ubi, Concubinatum, omnemque licentiam plures simul habendi uxores, reipublicae detrimentum afferere, euidenter docet. Similem in modum clarissimus **VILLENBERGIVS**, licet id **LYSERO** assentiat facile, polygamiam in re diuino non prohibitam esse, tamen, quod ad utilitatem inde percipiendam attinet, eidem in *Praesidiis iuris diuini* contradicit, *Plane non facio, inquit, cum illis, qui polygamiam Principibus suadere conantur, ut eam in terris suis introducant, uelut remedium augendae reipublicae. Mihi contrarium persuasum est, et flatuo, eam fore potius perniciem et ruinam florentissimarum rerum publicarum.* Immo, quod mireris, **LYSERVS** ipse incommoda polygamiae uix euitanda dissimulare nequit.

mals zu Coppenhagen auf. Severin Walther Schlüter war selbiger Zeit Ibro Königl. Majestät der Königl. Frau Mutter in Dännemarck Hof-Prediger; zu dem kam Lyserus etlichemal, und wolte ihn von seinen Wahrheiten überzeugen. So hatte ers bey andern am Hofe mehr gemacht, und ist kein Wunder, wenn er in dieser Sache bey einigen Ingress gefunden, die vielleicht wünschren, Lyserus möchte Recht haben. Da nun zwar Herr D. Musæus zu Iena schon 1675. wider Aletbeum eine Disputation drücken lassen, so hatte er doch nicht alles mitgenommen; deswegen sich Herr D. Schlüter genöthiget habe, selbst die Feder anzusetzen. Apparet inde, libro hoc SLVTERI simul comprehendî, unde res LYSERI, maxime in Dania gestae, illustrari possint. Eo magis doleo, librum illum, licet quam diligentissime inuestigatum, oculis manibusque meis sese non obtulisse.

Edictum Regis Daniae de comburendo LYSERI libro in Diatribe Tua repetiisti. Video, illud anno 1677. die XV. Martii datum esse. Concludo inde, LYSERVM non Stada in Daniam, ut Tu opinaris, sed, sinistra iam fata in Dania expertum, Stadam peruenisse. Nam, ut PICMANNVS in ipso titulo brevis Examinis conceptis uerbis scribit, LYSERVS, in eunte uere anni 1677. Stadam ingressus, exempla Discursus Politici Germanici de Polygamia per urbem disseminauit. Idem confirmant literae ultro citroque missae, et in Vindiciis legis monogamicae comprehensae, quibus mensem Maium eiusdem anni, inuenies, subnotatum esse.

Eodem circiter tempore LYSERVS, in Holfatiam profectus, Chiloniae turbas dedit.

D 3

fesso.

nequit. Is sane, in notis ad Polygamiam Triumphatricem, causam suggerens, quare Adamus plures ducere noluerit uxores, unam Euam, dicit, maritum seducendo, tantum ei ingenerasse odium, ut plura eiusmodi adiutoria diaboli non desideraret. Item alio loco, ideo non opus esse, statuit, polygamiam prohibere, quod molestiae ipsae satis prohibeant, et, nisi quis forte fortuna ad eam perueniat, facile intermittat. Caeterum, sicut ueri admodum simile est, LYSERVM, hunc titulum discursus Germanici de polygamia in honorem Patroni sui Kenigsmarckii delegisse, ita inde satis tuto colligitur, Kenigsmarckium esse Suecum illum illustrem, qui polygamiam, tum inter familiares, tum dialogo VVarenbergii edito, pro uirili defendit. Eodem collineant, quae supra iam e SLVTERI libro de Polygamia commemorauî, ubi auctor, LYSERVM sibi factum esse, scribit, unum e Secretariis Kenigsmarckii auctorem dialogi esse.

pag. 40.
nos.

pag. 39.

pag. 19.

pag. 23.

pag. 17.

pag. 20.

fessoribus conuenit, quos cum sibi parum fauentes deprehendisset, eo annisus est, ut sententiam suam de polygamia, et Discursum Politicum Germanicum, studiosis faceret commendabilem, sed contrario plane euentu. Nam senatus academicus, re cognita, magistratum oppidanum precibus sollicitauit, ut **LYSERVM**, tanquam pestem iuuentutis academicae, urbe excedere iuberet. Quod cum rescisceret **LYSERVS**, capiti suo timens, fuga se proripuit, ut **D. CHRIST. KORTHOLDVS** refert in *epistola*, qua suspicionem polygamiae in academia Chiloniensi defensae (*) depellere studet, Chiloniae anno 1682. euulgata. Afirmat hic **KORTHOLDVS**, ea, quae de **LYSERO** tradidit, ante aliquot annos accidisse, *Als vor etlichen Jahren, iniquens, der beruffene Landstreicher und phantastische Weiber-Euangelist, I. L. auch an diesem Ort anlangete, und mit seinem sogenannten Politischen Discurs von der Polygamie sich breyt machen wolte, hat der damalige Prorektor und gesammter Senatus academicus aus dem Consistorio an E. E. darumal eben in curia versammelten Rath hiesiger Stadt geschicket, und wohlmeynentliche Erinnerung gethan, daß man diesen falschen Apostel, der auch schon bey unsern Studiosis sich zu insnuiren, und seine Ochimsche Principia beyzubringen suchte, aus der Stadt schaffen möchte. Gestalt dann auch die regierende Hochst. Durchlauchtigkeit, unser gnädigster Fürst und Herr, sobald ihr von solchem unbefugten Beginnen dieses schwärmerischen Kopfes etwas wissend worden, die gnädigste Verfügung gethan, daß dem Thoren unverzüglich das Thor solte gewiesen werden. Welches denn auch geschehen wäre, da er nicht vorher, als er Unrath vermercket, von selbstn sich aus dem Staube gemacht. Sed ea quae*

pag. 28.

(*) Non licuit mihi librum ipsum oculis usurpare, sed, quae hic assero, diligentiae debito **SAM. SCHELGVIGII**, qui in libello, cuius titulus est, *Reliqua de Polygamia aduersus Themisium*, h. e. **D. V. Villenbergium**, semel iterumque ad hanc **b. KORTHOLDI** epistolam prouocat, simulque obseruat, **Stephanum Fequetum**, apostatam, natione Hungarum, cum academiam Chiloniensem infamasset, quasi polygamia in ea publice approbaretur, occasionem conscribendae huius epistolae suppeditasse, quae anno 1682. prodit, hoc quidem titulo: *Send-Schreiben, worinnen die Verleunderische Auflage, ob solte auf der Hochfürstlichen Hofsein-Kieitischen Universtität die Polygamie öffentlich gebilliget und behauptet werden, gründlich abgelehnet und hintertrieben wird.*

que suppeditat KORTHOLDVS in epistola commemorata, unde suspicari licet, librum, a LYSERO Chiloniam simul aliarum, non alium fuisse, quam *Discursum Politicum Germanice conscriptum*. Excitat enim uerba quaedam, in ipsa fronte libri reperiunda, quibus auctor eos, qui consilio de polygamia inter Christianos introducenda obsistunt, *uerbum Dei repellere, uitaque aeterna se indignos iudicare, (*)* contendit. Eisdem sententias IO. CHRIST. COLERVS e dedicandi formula, *Discursui Politico Germanico* praemissa, repetit, ut paullo antea a me dictum.

Güstrouii quae molitus et expertus est LYSERVS, et ipse in Diatribe Tua indicas, et FRID. THOMAS, in *Analectis Güstrouiensibus*, anno 1706. editis, copiosius explicat, *Iisdem fere temporibus*, iniquens, apparuit hic quidam I. Lyserus, homo uagus, et aliquid monstru alens, clarissimis licet parentibus ac maioribus ortus, et ipse aliquando ecclesiastico munere alicubi functus: qui praeter ceteros Güstrouiensibus etiam polygamiam persuadere studebat; idem uero, quod proterue hic multa effutiret, in ius uocatus, et a magistratu examinatus, cum et enormia multa, nec ad praesentem Politiae Christianae statum conuenientia, loqueretur, tandem coram iudicio increpitus, consilium abeundi reportauit, atque ita uix euasit ex infestis plebeculae manibus, sibilo ipsum lapidibusque coniectantis. Ergo Güstrouii quoque omnia tentauit LYSERVS, ut animos hominum opinione sua de polygamia, et licita, et a Deo mandata, imbueret, licet de libris ibidem sparsis, et de anno, quo Güstrouium peruenit, nihil commemoret auctor. Mihi quidem haud dubium est, ea, quae LYSERVS Güstrouii perpeffus est, non ante annum 1677. contigisse. THOMAS enim, LYSERVM Güstro-

pag. 38.

pag. 206.

(*) Audiamus KORTHOLDVM ipsum, ita de hac re scribentem: *Wie könnte doch Bößl mit solchem offenbaren Aufrührer glimpflicher Verfahren überden, da in seiner öffentlich gedruckten Schrift er allen Christlichen Obrigkeiten, hohen und niedrigen, geistlichen und weltlichen, ingleichen denen Theologen, und andern Egidner die Polyg. mit disputirenden Gelehrten, stracks zu Anfange seines Discurses ungeschriet aufbürdet, und vor der ganzen Welt verheisset, daß sie, indem sie nicht, seinem Wunsch und Begehren nach, die Vielüberbey gut heissen, und selbige gestatten wöllen, das Wort Gottes von sich stossen, und sich selbst des ewigen Lebens nicht werth achten, des leidigen Teufels Reich befördern, und Lügen vor Wahrheit verkaufen; auch zu Ende des Tractats sich vernehmen lassen, daß das Verbot der Vielüberbey gar*

Güstrouio Stadam, et, relicta Stada, in Daniam profectum esse, scribit, *Hinc, inquires, ad Bremenses profectus, Stadae mulierculas quam maxime irritauit, et Ioanni Dicmanno, tum scholae Rectori, postea Superintendenti per Ducatum Bremensem generali, ansam dedit disputandi ac refellendi. Inde ad Septentriones delatus, Hassniae confutratorem inuenit Seuerinum Waltherum Sluterum, qui edidit anno 1677. Dissertationem de Polygynia, germanico idiomate conscriptam. Fallitur hic THOMAS in temporum ratione ordinanda. Ex iis enim, quae modo diximus, manifestum est, LYSE- RVM, e Dania expulsus, Stadam petiisse. Hinc existimaue- rim potius, eundem, cum Stadae itemque Chilonii consilia persuadendae polygamiae minus feliciter succederent, in ter- ras Megalopolitanas ingressum, Güstrouii in primis pericu- lana ualeret.*

In Dania itaque et Germania spe sua excidit IO. LYSERVS. Hinc ille in Sueciam delatus, Holmiae merces suas uenales ex- ponere coepit, asciro nomine *Wabrmundi*. Excitat enim PLAC- CIVS, in *Theatro Scriptorum pseudonymorum, Gottlieb Wabrmundis* gewissenhaftte Gedanken vom Ehestande, et scriptum uocat, a IO. LYSERO pro polygamia asserenda editum, sed, auctore inspectante, flammis piatricibus in foro maximo Stockholmienfi per carnificem die XV. Iulii anno 1679. combustum, teste epistola Io. Heyfigii, postidie eius diei data. Quantum e titulo coniectari licet, liber hic *Wabrmun- di* est *Discursus Politicus LYSERI*, quem in ipso limine edi- tionis, anno 1674. procuratae, *discursum conscienziarium* appel- lat.

pag. 614.
n. 2887.

gar niemand obligire, weil man Gott mehr geborchen soll, als den Menschen; auch darauf also schlieset: „Ich will nichts mehr hinzusetzen, als was Zacharias c. 3. 2. sagt: Der Herr schelte dich, du Satan, der Herr schelte dich, Asmodi, der Israel er- löset hat! Amen! Da jemand in der Vielweiberey betroffen wird, legt man ihm den Kopff vor die Füße, (wie ich selbst einmahl solch Exempel in der Nachbar-schafft gesehen,) und wer da öffentlich, so mündlich, als schriftlich, mit solchem Eifer je- derman zu bereden sich bemühet, man möge, ja solle, und müsse, Viel Weiber neh- men, reiset auch so gar, solche Polygamie desto besser zu befördern, als ein neuer Apostel, weil und breit, über Land und Sand, dem solte man gute Worte darzu geben, und nicht von Meister Hansen was vorsehen dürfen.“ En tibi Apostolum, sed nouum illum, et antiquis Apostolis in doctrina de coniugio aduerfantem. Conf. Gal. I, 8.

lat. Quo certius itaque constat, scripta LYSERI de polygamia semel iterumque flammis subiecta esse, eo magis miror, clarissimum SCHELHORNIVM, in *Amoenitatibus Litterariis*, de libris, publica auctoritate combustis, iterata uice erudite differentem, nullam scriptorum Lyserianorum mentionem fecisse.

Sed uberiores horum scriptorum enarrationem relinquamus illis, qui suis ea oculis usurpare possunt, et postremo loco de *Polygamia Triumphatrice* uideamus. Edita illa est cum *amplissimis* ATHANASII VINCENTII notis, anno 1682. in forma ordinis quarti, *Londini Scanorum*, ut titulus praefert, uel potius Amstelodami, quod elegantia chartae et typorum docet, licet in expurgandis operarum mendis non ea adhibita sit diligentia, qua opus erat in libro, non adeo uili pretio diuendendo. Exemplum huius negligentiae, qua integrum argumentum pro polygamia omissum est, adhibita collataque editione Discursus Politici antiquiore, antea iam suppeditaui. Sed multa alia restant, negligentius tractata. Cuius rei haec subest causa, quod auctor ipse, tum negotiorum multitudine, tum morbo satis diuturno, impeditus, expurgandis mendis manum admouere non potuit, ut ille, ueniam huius rei lectorem rogitans, in *Praefatione* scribit, *Nil magis in uotis habeo, inquit, quam ut beneuolus lector, si quae irrepperint παρορματα, etsi non omnia tam clare et dextre, uti quidem debebatur, explicata sint, humanitati condonet, et, ab homine non esse alienum errare, existimet, atque non tam mihi, quam negotiorum multitudini, atque feбри quartanae, qua haecenus laboraui per sex menses, et quod excurrit, ascribant.* Nec difficile est coniectu, quare Londinum Scanorum LYSERVS locum natalem esse uoluerit infausti foetus. In Suecia scripta LYSERI de polygamia, iure diuino licita, primam aspexerunt lucem. In Suecia primos eadem motus excitarunt. Aut me animi mei sensa fallunt, aut coniectando ipsam LYSERI mentem inspicio, qui, Londinum Scanorum libro, Amstelodami excuso, praefigens, sagacioribus quasi in aurem dicit, scripti, sub nomine Warenbergii in Suecia editi, atque incendii inde coorti, se auctorem esse.

E

T. VIIII.
p. 463. et
T. IX.
pag. 61.

pag. 21.

effe. Tum *Polygamiae Triumphatricis* nomen foetui huic delegit, falsa ductus animi persuasione. Opposuerat IO. BRUNSMANNVS scriptis LYSERI, ad defendendam polygamiam editis, *Monogamiam Victtricem*. Hunc auctorem sibi in primis confutandum sumpsit LYSERVS in *notis*, libro adiectis, utque lectoribus persuaderet, BRUNSMANNVM ubique inferiorem discedere, librum ipsum titulo *Polygamiae Triumphatricis* exornauit, parum memor, dari hostes, triumphatos eos quidem, sed non uictos. Idem mecum sentit IO. HENR. KVLPISVS, quo iudice, Athanasius Vincentius *neutiquam uicit*, sed, quod aliis tribuit, *ante uictoriam cecinit triumphum*. Quod autem IAC. FRID. LYDOVICI in *Delineatione Iuris naturalis et positui uniuersalis* existimat, *aduersarios Lyseri, tantum non omnes, armis stramineis instructos, et nil nisi perferitatem scholasticam aliasque nugae crepantes, eidem occasionem suppeditasse, sub nomine Athanasii Vincentii Polygamiam Triumphatricem scribendi, et non absque causa de profigatis tot inermibus hostibus triumphum canendi, id mihi indicio est, scripta, LYSERO* opposita, ab eo minus diligenter lecta esse.

Ad conditionem indolemque libri quod spectat, *Discursum Politicum* ille exhibet, eumque antea iam uariis accessionibus auctum. Nullam autem hic conspicio dedicandi formulam, cuius rei, quantum ego suspicor, causa non alia est, quam quod LYSERVS *Deos terrestres*, quibus *Discursum Politicum* antea obtulerat, sibi suisque conatibus parum fauentes expertus erat, sicut etiam in hac editione *Discursus Politici* in magistratus, polygamiam legibus et suppliciiis a finibus suis arcentes, acerrime inuehitur, *Ex quo non potest non sequi*, inquit, *quod omnes illi, qui reprobant, sufflamant, et puniunt Polygamiam, foueant doctrinam Satanicam, mendacii plenissimam, hypcriticam, apostatae sint, a uera fide Abrahamitica, Iacobitica, Dauidica, Salomonea, deuiantes, contra propriam conscientiam, quam omnes gentes ex lumine naturae habent, falsa pro ueris uenditantes, adeoque grauissime et ἀναποδογῆτας peccantes, quibus uerbis sicut nihil asperius esse potest, ita indignationem illa LYSERI propter spretum consilium introducendae polygamiae luculenter* admo-

Colleg. Grot.
pag. 57.

pag. 178.

pag. 526.
ib. 87.

admodum produnt. Sed haec ipsa uerba in editione anti-
quiore Discursus Politici, anno 1674. procurata, desiderantur.

Praemissam autem inuenio Polygamiae Triumphatrici
Praefationem ad lectorem, in qua de praestantia libertatis auctor
agit, ita quidem, ut, eius tuendae seruitutisque a uiris sigilla-
tim depellendae causa, polygamiam, seu licentiam plures si-
mul ducendi habendique uxores, praecoptandam introducen-
damque esse, contendat. Scripta est Praefatio non ipsius Theo-
phili Alethei, tanquam auctoris Discursus Politici, sed *Atha-
nasti Vincentii*, notarum conditoris, nomine, qui ut innuat, a Theo-
philo Aletheo se diuersum esse, Theophilum illum, propter
polygamiae defendendae studium, maxime commendat, *Sane,*
inquiens, non possunt satis decantari, aut uerbis saltem, etiam ex-
quisitissimis, exprimi beneficia, quae ministerio Theophili in omnes, non
dicam, Christianos, sed masculos tantum, fuerint collata. Sed con-
queritur quoque de ingratitude et malitia uirorum, qui
Theophilum prae laudatum, ut ait, conuiciis proscindere, contumeliis
onerare, uerbis et factis directe persequi, condemnare, omnibus debone-
stare modis, uitaeque indignum iudicare, atque ea propter Magistrati-
tui, cum uerbis et Scriptura sacra conuincere non possunt, committere sat-
agant, eaque de causa Theophilum tantum non martyris
elogio afficit, Salarium, inquiens, idem est ac primorum Christia-
norum, ut Theodoretus memorat, nempe cruces, persecutiones, uiui-
comburia, atque plura, si possent, immo, singulari Dei prouiden-
tia factum esse, putat, ut Theophilus contra omnes insultus diaboli
illaeus euaserit, et ubique contra machinationes et uersutias, quas
ueritatis hostes et diaboli mancipia ubique struxerint, triumpharit.
Hac ipsa autem querimonia, ut hoc uelut in transeursu mo-
neam, tanquam forex suo se indicio Athanasius Vincentius
prodit. Nam in extrema nota, thesi 90. Discursus politici adie-
cta, idem sibi tribuit, quod, in Praefatione, Theophilo Aletheo
usu uenisse narrat, quippe, manibus ad Deum sublatis, *Defende*
me, inquit, ab omnibus, qui tuam ueritatem scienter et inscienter, di-
recte et indirecte, sub et obreptitiae euertere, et mihi molestias creare,
satagunt; fac etiam, ut in posterum admirandam et inenarrabilem
tuam in me protegendo, et ad inuidiam usque hostium ueritatis con-
ser-

pag. 564.

*seruando, providentiam singularissimam ulterius experiar. Nonne uel lippis et luscis hic uidere licet, Athanasium Vincentium et Theophilum Aletheum unum eundemque auctorem esse? Tum inuehitur Athanasius Vincentius, Praefationis auctor, in uiros illos, qui calamum aduersus Theophilum Aletheum strinxerant, eosque arrodere magis, quam confutare, auctos esse scripta Theophili, gloriosius, quam uerius, dicit, immo, alto quasi supercilio eos despiciens, *Viri quidem, inquit, in materna lingua audiunt, sed uiri nomine non digni sunt, dum uirilem sexum omnibus praerogatiuis, priuilegiis, praecementiis, spoliant, in seruitutem monogamicam detrusum alligant et relinquunt, et sibi ipsis maxima inde mala conciliant, utque sentiat lector, quos ille uiros intellectos uelit, paucis interiectis, ita fari pergit, Theophrastus Paracelsus, quatuor genera hominum esse, existimat, quorum quidam ex terra, ut nos, alii ex aere, alii ex aqua, alii ex igne etiam, nati essent. Sane illi tres uiri, non uiri, ad reliquas tres sortes hominum pertinere uidentur. Primus enim in campo, unde nomen sortitus, seu libero aere, in liberrima republica, si non natus, saltem sustentatus et salario praeter solitum honoratus fuit. Alter uiri nomine cum riuo, aut stagno potius, composito gaudet, et prope notissimi fluminis Germaniae, eiusque candidissimi nomine et re, habitat, et in pistrino scholari desudat. Tertius uir, qui, ab igne eiusque ardore nomen sortitus, inter silicernia decrepita in frigidissimis fere regionibus uitam degit, et Hospitali uetularum docendo praeesse dicitur. Caecum stipitemque esse oportet, qui non intelligat, depingi notarique his uerbis trium uiros, quos aduersarios nactus est Theophilus Aletheus, Feltmannum nempe, Iurisconsultum Groningensem, uirum, a campo seu aere libero in lingua Germanica nomen habentem, Dicmannum, Rectorem scholae Stadenfis, ad ripam Albis confidentem, et Brunsmannum, Theologum Danum, eumque ab ardore ignis appellatum. Omnes hi tres uiri, ait ille, aut potius non uiri, in hoc conuenire uidentur, quod uirilem sexum de gradu deturbare, in pistrino monogamico relinquere, mulierum malitiam et imperandi pruritum promouere, et omnia mala Cbristianitati, alias multis calamitatibus obnoxiae, accersere satagunt. Et sane nil pestilentius hoc hominum genere Diabolus excitare potuisset. Vides, quan-**

quantis hic conuiciorum plaustris obruat Praefationis auctor Alethei aduersarios, quos, et nomine et sexu suo indignos, et tantum non ex orco excitatos, ad impedienda polygamiae introducendae studia, prodiisse, putat. Mirari hic subit, quare auctor praefationis satis habeat, in hos triumuiros unguibus suis inuolare, nec reliquos simul aduersarios eadem animi impotentia deturpet. Nam praeter illos etiam IO. MVSÆVS, BALTH. MENZERS, et SEVERINVS GVALTERVS SLVTERVS, scriptis seorsim editis, item ABR. CALOVIVS, (*) quem *magni* elogio dignum iudicat LYSERVS, in *Systemate*, polygamiam, a LYSERO defensam, data opera oppugnarunt. Sed triumuiro illi fere sunt, quos Athanasius Vincentius in *notis*, Discursui Politico subiectis, confutandos sibi, uel potius pungendos, sumit, reliquis aduersariis, quantum ego suspicor, DAPHNAEI ARCVARIJ, quocum LYSERO pulchre conuenit, acumini relictis. Hic enim in scripto, ad excusandam defendendamque polygamiam composito, MVSÆVVM subinde et MENZERVVM notat. Sed ad reliqua Praefationis argumenta progrediamur. Excitat scilicet Athanasius Vincentius *epitaphium*, polygamiae hostibus statuendum, quod in Diatribe Tua etiam affer-

Tom. XI.
pag. 212.
seq.
pag. 99.

pag. 45.
nos.

E 3

(*) Nomino hic eos e Theologis nostris, qui, superstitie LYSERO, opinionem eius de polygamia, scriptis in lucem editis, excusserunt. Sigillatim ABR. CALOVIVS controuersiam, a LYSERO resuscitatam, data opera pertractat. Vtitur autem editione Discursus Politici Latini antiquiore, anno scilicet 1674. in forma ordinis duodecimi excusa. Nam argumentum LYSERI, ex *les. III.* petitum, quod in recentioribus editionibus negligentia correctoris excidit, et in medium profert, et suis conuulsum sedibus labefacit. Immo CALOVIVS hoc loco subicit quaedam, quibus illa, quae in *appendice* Diatribes *de Inspectoribus Portensibus* de consiliis IO. LYSERI, Prettinum discendendi, et de uocatione eius ad munus Pastoris et Superintendentis Seidenfis obeundum, e descriptione urbis Eubensiochii inuenio, penitus confirmantur. Dicitur autem hic LYSERVS *Pastor* ecclesiae Prettinensis irrepetitus, et dehinc ostidio circiter post *Pastor* et *Superintendentem* Seidenfis ad *tremese* circiter spatium, mox *clanculario* discessu, relicto *Pastoratu*, in *Gallia*, *Germania*, et *Dania*, hinc inde *sine lare* oberrans. Idem affirmat IO. ANDR. QVENSTEDTIVS *Parte quarta Systematis*, qui non solum IO. LYSERVVM *Pastorem* et *Superintendentem* Seidensem uocat, sed etiam subicit, eum *post breue tempus clandestino discessu Pastorum reliquisse*. Vterque autem nosse poterat, quae LYSERVS et Prettini et Seydae molitus est. Nam haec oppidula unum modo alterumque lapidem Vittemberga distant.

pag. 97.

pag. 213.

cap. IV.
qu. 2. p. m.
467.

afferri uideo, idque, affirmat, ab amico Magni Viri intima ad-
 missionis confectum sibi que transmissum esse. Id si uere dici-
 tur, non potest ab ipso LYSERO proficisci epitaphium illud,
 quod Tu putas, sed, alium habeat auctorem, necesse est, licet,
 quod non diffiteor, ingenium LYSERI omnino spiret. Sed
 potest quoque idem epitaphium, e clarissimi GEBAVERI
Dissertationibus Anthologicis a Te transcriptum, comparata hac
 Praefatione, in uno alteroque loco emendari. In principio statim
 uerba epitaphii ita se habent: *Sub hoc lapide iacet sepultus ho-*
mo non homo. Sed uerba posteriora, *non homo*, in Diatribae Tua
 omittuntur. Similem in modum uerbis, *mulierum naturam eue-*
bens, quae in medio epitaphio, uic a Te repetitum est, inue-
 niuntur, uerba, *contra naturam*, adiaci debent. Sic enim in
 Praefatione nostra lego, *mulierum naturam contra naturam eue-*
bens. Extrat autem aliud epitaphium, tumulo Monogamiae, quam
 a se prostratam penitus et sepultam esse, LYSERVS falso exi-
 stimat, inscribendum, quod ille in diuersorio Stadeniensi *αυσουρε-*
διασι exaratum, et refutationi Examinis Dicmanniani subie-
 ctum, in *notis Polygamiae Triumphatricis*, accessione qua-
 dam facta, renouauit. Age, communicabo illud, sicut in 10.
 DICMANNI *Vindiciis legis monogamicae* reperitur, ut et in-
 genii Lyseriani specimen habeas, et uictoriae imaginariae
 monumentum. Ita autem ille, *Atque sic*, ait, *Monogamia Exclu-*
sua penitus sepulta erit, non iterum, ut certo spero, in animis sapien-
tum reuicflura, cui ne ultimus honor desit, hoc Epitaphium inscribo:

pag. 116.

pag. 46.

Siste, uiator, gradum, paucis Te uolo.

Quaeris, quis hic sepultus sit? Monogamia.

Quaeris, quo Patre nata? Phantaso.

Qua Matre? Agnoea.

Qua nutrice educata? Moria.

Quibus statoribus defensa? Fratribus ignorantiae, et Gynaecocratumenis.

Quid egit in mundo? Nihil. Risit, lusst, cucurbitas pinxit.

Enixa etiam est, nescio quos, foetus infandos,

Infanticidas, uxoricidas, adulteros, Onanitas,

Sodomitas, aliosque id generis Cyclopas.

Tan-

*Tandem debilitata et in nihilum redacta est,
Atque hic sepulta iacer.
Si nihil hic inueneris, Beneuole Lector, ne mireris,
Quia hic sepulta est
MONOGAMIA VTIS.*

Quod autem ille, in *notis* Polygamiae Triumphatricis, a se epitaphio additum esse, scribit, *epigramma*, illud, DICMANNO in *Vindiciis legis Monogamicae* teste, serius licet elaboratum, ferius etiam transmissum, *epicedii* loco esse debebat, sed praepostero ordine, quippe *epicedium*, honori cadaueris efferendi et sepeliendi dicatum, *epitaphio* prius et concipi solet, et collocari. Sed has ipsas Veneres Lyscrianas depexas dedit DICMANNVS in *Vindiciis* saepius allegatis, cuius rei non immemorem esse oportebat ATHANAS. VINCENTIUM in *notis* Polygamiae Triumphatricis.

pag. 267.

Satis multa de Praefatione Polygamiae Triumphatricis. Ad librum ipsum quod attinet, complectitur ille *rheses Discursus Politici*, ex editione recentiore anni 1676. repetitas. Accesserunt autem *notae* amplissimae, quibus ATHANASIVS VINCENTIVS ea, quae in thesibus breuiter strictimque exposuit THEOPHILVS ALETHEVS, et explicat uberior, et ab obiectionibus aduersariorum, sigillatim IO. BRUNSMANNI, uindicat, inspersis haud raro iis, quae extra oleas uagantur. Notas has, uel saltim partem earum, LYSERVS composuit in emporio maritimo percelebri, ubi complures bibliopolae reperiebantur, licet nullus eorum SAM. PUFENDORFFII librum de *Iure Naturae et Gentium* haberet, ut ipse in *notis* his conqueritur, *Eiusdem sententiae*, inquit, *est Politicus acurissimus Dn. Sam. Pufendorf. in libro accuratissimo de Iure Naturae et Gentium, saepissime a Theophilo citato, qui nunc non ad manus, nec in hoc celeberrimo maritimo emporio, ubi plus quam 50 bibliopolae, haberi potest.* Per temporis angustiam mihi non licuit, singulas notas uel animaduersiones perlustrare. Obseruaui tamen, tanquam praeteriens, unum alterumque, quod pertinet ad historiam uitae IO. LYSERI illustrandam. *Danbauerum* ille nominat *praecceptorem et hospitem olim suum, nunquam sine praefatione laudis*

pag. 15.

pag. 520.

dis nominandum. Inde colligo, LYSERVM in academia Argentoratenſi quoque literarum ſtudiis operam dediffe, ibique Danhaueri informatione et conuiſtu uſum eſſe. Immo, ut ingrati hoſpitis et diſcipuli notam effugiat LYSERVS, Danhauerum alio loco uocat *Theologum iudicioſiſſimum et conſummatiſſimum, cuius ſententiam pluris aeſtimet, quam omnes Anti-Polygamos*, quanquam hac ipſa in re erga praeceptorem et hoſpitem ſe uel maxime ingratum demonſtret. Nam Danhauerum *omnibus Anti-Polygamiſ* opponendo, quid aliud conſequitur, quam ut eum, Anti Polygavorum numero exemptum, polygamiae patronum conſtituat, quam ille, cum in aliis libris, tum in *Collegio Decalogico*, ſtrenue oppugnauit. Nouum ſane et inſolens pietatis genus erga hoſpitem et praeceptorem. Sed excitat quoque LYSERVS diſſertationes IO. ANDR. BOSII *de Meteoris Heliacis*, eumque uocat *Philologum inaeſtimabilem, et deſideratiſſimum olim ſuum contubernalem.* Ergo uel in ſchola Portenſi, uel in academia, Boſium ille habuit comitem fociumque ſtudiorum. In iſdem notis relatum lego, LYSERVM poſſediſſe ſcripta illa, quae ad digamiam Philippi, Landgraſii Haſſiae, pertinent, e bibliotheca D Steuberi, Theologi Haſſiaci, ſecum communicata, et *propediem*, ut ipſe ait, in uulguſ edenda. Atqui DAPHNAEVS ARCVARIVS ſcripta haec in libro *de polygamia et diuortio*, anno 1679. edito, iam euulgarat. Putaſne, LYSERVM, libros, inſtituto ſuo inferuentes, tanto conquirentem ſtudio, tantaque aſſiduitate bibliothecas et publicas et priuatas perreptantem, id latere potuiſſe? Nihilo ſecius ne minimum quidem huius rei ueſtigium in *Polygamia Triumphatrice*, anno 1682. impreſſa, apparet. Id mihi indicio eſt, complures notas, libro huic ſubiectas, ante aliquot iam annos compoſitas fuiſſe, ſicut DICMANNVS quoque, Te ipſo in *Diatribae* Tua monitore, memorat, LYSERVM, anno 1677. ſecum Stadae conuerſantem, *ua grande* iſtud *notarum opus* minitatum eſſe. Nec tamen crediderim, DAPHNAEVM ARCVARIVM, licet omnino LYSERI uitulo arauerit, ſcripta haec a LYSERO accepiffe, ea quidem de cauſſa, quod nomina Theologorum, literis
Lati-

pag. 497.

pag. 772.

pag. 520.

pag. 555.

pag. 28.
not.

Latinis, ad Landgrafium scriptis, apposita, non omni ex parte inter se conueniunt, quippe exemplar, ARCVARIIBRO subiunctum, exhibet nomina *Mart. Lutheri, Pbil. Melanchthonis, Mart. Buceri, Antonii Coruini, Adam F. Iobannis Leningi, Iusti Wintheri, et Dionysii Melandri*, cum contra ea LYSERVS testetur, literis his subscripsisse *Mart. Lutherum, Pbil. Melanchthonem, Mart. Bucerum, Iustum Menium, Iobannem Leningum, Balthasarem Rbadium, Dionys. Melandrum, aliosque*. Sed, adeas, uelim, illustrem SECKENDORFIUM in *Historia Lutheranismi*, qui de literis his, et de omni hac causa, inspectis Actis Vinarientibus, candide non magis quam accurate exponit. Nec Tuae Te poenitebit industriae, si una comparaueris ea, quae b. IOACH. WEICKHMANNVS in *Iustitia Caussae aduersus clarissimum Willenbergium* subministrat.

pag. 239.

pag. 555.

L. LIII.

Sect. 21.

S. 79. p. m.

277.

pag. 127. 19.

Ad finem Polygamiae Triumphaticis ut tandem deueniamus, calci operis subiecit LYSERVS theses Lutheri de digamia Episcoporum, quas antea iam promiserat, easque e Tomo primo *Vittembergenfi*, ut ait ille, repetitas, non alio quidem consilio, quam ut imperitis persuaderet, LVTHERVUM idem secum in hac causa statuisse. Eam in rem suas ubique notas margini allinit, quibus sententiam LVTHERI non explicat, sed obscurat, et in nequiores sensum detorquet. Inuenio autem has LVTHERI theses, non in Tomo primo *Vittembergenfi*, quod ille ait, licet nullam folii mentionem adiciat, sed in Tomo primo *Latino lenensi*. Nec thesis 83. *Discursus Politici* est, in qua, Disputationem hanc se exhibiturum esse, promiserat ATHANASIVS VINCENTIVS, sed thesis 87. eiusque nota tertia, ubi haec uerba leguntur, Hoc egregie deducit in aureo suo *Traçtatu de Digamia Episcoporum* noster Martinus Lutherus; qui cum fuerit praeteritus in Episcopo δευτερογάμου (ita enim legendum puto pro δευδεγα γάμου, quod Polygamia Triumphatrix habet. Respicit autem sine dubio in libellum CORNELII HASAEI de Episcopo δευτερογάμου, *Bremae editum*) cum tamen in huius dicti explicatione utramque facit paginam, placet, in fine Annotationum in hunc Theophili discursum, integrum apponere, ut inde beneuolus lector non tantum genuinum huius dicti sensum capere, sed

fol. 496.

pag. 536.

F

sed

sed et incomparabilis uiri mentem exacte uar' ἀνομιῶν percipere possit. Habes hic geminum negligentiae in opere hoc excudendo documentum. Habes quoque exemplum interpretationis callidae, sed malitiosae. Excitat locum hunc LYSERVS, ut ostendat, in uerbis Apostoli, quibus episcopum uult unius uxoris esse uirum, (*) nihil quicquam inesse, unde, polygamiam simultaneam inter Christianos exosam fuisse, demonstrari possit. LV THERVM hic nobis obiicit, digamiam Episcoporum defendentem. Atqui uox digamiae ambigue dicitur, nec LV THERVS ea unquam usus fuisset, nisi aduersarius, quocum dimicat, eam adhibuisset prior. Audiamus ipsum. *Quid multis?* inquit. Nullius gentis aut linguae usu digamus dicitur, qui plures successiue uxores seu uiduam duxerit. Sed natura uocabuli Digamus tantum dicitur, qui simul plures uxores habuerit. Qualis fuit Lamech ille Gen. 4. Abraham quoque et Iacob, non tantum sacerdotes, sed et Christi, et prophetae Dei appellati. Logoma-

(*) Verba haec Apostoli 1 Tim. III, 2. geminam admittunt interpretationem. Sunt, qui, ea polygamiae simultaneae, sunt quoque, qui, ea polygamiae successiuae seu nuptiis secundis, opponi, putant. Priorem sententiam sequitur LV THERVS in thesibus a LTSERO excitatis. Posteriorem aduersarius eius, quocum disputat, item HVGO GROTIUS in notis ad h. l. alique, praecoptandam esse, contendunt, duplici potissimum nixi argumento. Vnum est, quod, polygamiam simultaneam, negant, ullo in Christiano toleratam esse. Alterum, quod Apostolus praecipit, ad ministerium ecclesiae allegendam esse uiduam, quae fuerit antea ἐνὸς ἀνδρός γυνή. 1 Tim. V, 9. Atqui unius uiri uxor opponi nequit illis, quae plures simul habeant uiros. Nam eiusmodi polygamia uel ipso iure naturae prohibita esse non immerito censetur. Ergo uidua, γερωνία ἐνὸς ἀνδρός γυνή, notat eam, quae per omnem uitae aetatem unicum habuit maritum, nec, eo mortuo, alteri nupsit. Quodsi autem secundae nuptiae mulieres a ministerio ecclesiae publico excluderent, multo magis eadem nuptiae indignos reddiderunt uiros, qui regundae ecclesiae praeficerentur. Sic disputant illi, qui, episcopos uerbis his Apostoli secundum usu nuptiarum arceri, putant. Quaeris ex me, utri sententiae calculum adiciam meum. Ego quidem, sententiam LV THERI amplexus, uerba Apostoli de unius uxoris uiro polygamiae simultaneae, quam uocant, opposita esse, credo, sed non crassiori illi, qua unus uir cum pluribus uxoribus simul rem habet, sed subtiliori, qua ille quoque negatur, unius uxoris uir esse, qui, dimissa repudiatque altera, alteram sibi matrimonio iunxit. conf. Matth. XIX, 9. Talia diuortia, maxime inter Iudaeos, admodum frequentia erant, et complures dabantur mariti, qui, relictis prioribus uxoribus, aliam sibi delegerant uxorem. Hi sicut inter Iudaeos, ita se gerendo, iure suo nebantur, ita, ad Christianos transgressi, tolerari

gomachia igitur et profana Papistarum cenophonia est, digamum de-
 prauato uocabulo dici, qui unius secundae, aut uiduae, aut corruptae,
 maritus est. Nec uero obscurum est, auctorem conclusionum,
 quem LUTHERVS oppugnat, episcopum digamum uo-
 care, qui secundam ducit uxorem, uel secundas nuptias eligit, ut
 ipse ait in conclusione tertia et decima octaua. Hoc sensu
 acceptam digamiam Episcopi LUTHERVS tuetur, mini-
 me autem polygamiae simultaneae patrociniū fuscipit, quam
 potius in eadem disputatione reprobatur, *Castitatem*, inquit, th. 17. scq.
 hic requiri, non ceremonialem, sed *monogamicam*, hoc est, eam,
 qua episcopus *suam*, eamque *unam*, habeat uxorem, non di-
 uersas, nec *alienas*, inmo LUTHERVS submonet, Paullum de
 industria dicere maluisse, *Episcopus uir unius uxoris sit*, quam sic, th. 32.
Ne sit adulter, scortator, aut immundus, ut scilicet constaret, non
 de singularitate coniugii aut nuptiarum, sed de *singularitate mul-*
tieris seu uxoris, sermonem esse. Ergo LUTHERVS temere,
 F 2 nec

rari debent, ea tamen lege et cautione, ut ad ministerium ecclesiasticum ne ad-
 mouerentur. Idem sentiendum de mulieribus, quae, repudium passae, alteri uiro
 suam obstrinxerant fidem. Eiusmodi matrimonia sicut non omni carebant macu-
 la, ita, e sententia Apostolorum, non quidem communione christiana, sed dignitate
 tamen ecclesiastica, uiros pariter atque feminas excluderant. *Quid enim?* liceat pag. 32.
 mihi uerba GEORG. CALIXTI ex eruditissimo libro de *Coniugio Clerico-*
rum repetere, *num si quis uni repudium misisset, et aliam duxisset, postea Christi fi-*
dem amplexus, posteriorem, quam haberet, repudiare, et priorem, quam alter ha-
beret, reuocare debuit? Ita sane effectum fuisset, ut malum non tolleretur, sed au-
 geretur, et remedio diuortii, quod tamen saluum injectum fieri nequibat, diuortia
 multiplicarentur. Duo enim matrimonia denuo dissolui oportuisset: quod et publi-
 ce ingens scandalum excitasset, et priuatorum quietem uehementer perturbasset.
Quamobrem satius erat, conuersos in matrimoniis, cum quibus ad Christum uene-
rant, relinquere, quam medicinam, quae morbo perniciosior esset, adhibere. Ta-
les itaque bigami et polygami, quamuis a professione fidei et religionis Christianae
non prohiberentur, et in coetibus fidelium tolerarentur, ad sacrum tamen ministe-
rium, quod omni crimine et scandalo uacare oportet, admitti non debuerunt. Hoc
est, quod dicit Apostolus, VNIVS UXORIS MARITVM. Ad polygamiam
 autem successiuam hoc loco non respiciendum esse, uel inde patet, quod nuptiae
 secundae nullibi in sacris literis pro inhonestis uel indecoris habentur, quodque in
 ecclesia antiquiore complures dabantur episcopi digami, ipso TERTVLLIA-
 NO teste. Conferas, uelim, IAC. GVSSETTI *Vesperas Groninganas*, ubi
 eadem sententia paulo uberius asseritur, ita quidem, ut doctissimus Auctor, e
 GEORG. CALIXTI libro de *Coniugio Clericorum* sua se irrigasse prata, inge-
 nue nec sine grati animi significatione profiteatur. pag. 127.
pag. 158.

nec sine insigni uerborum deprauatione, in subsidium uocatur. Quod cum ipsa doceat inspectio, non opus est, ut huic rei ulterius immoremur. ROBERT. BELLARMINVM, iisdem thesibus LVTHERI abutentem, MICH. SIRICIVS iam confutauit. Quod autem D. PEAFFIVS in *Introductione in Historiam Theologiae literariam* tradit, recusum esse Discursum Politicum de polygamia cum notis Athanasii Vincentii, et epistola H. G. Masû ad Petrum Alix, in qua memoretur, *Lyserum hunc, ad incitas et paupertatem redactum, inter Versalias et Lutetiam mortuum fuisse, ultimis eiusdem assistente Masio, in eo fallitur doctus, seque, cum ista scriberet, librum ipsum non inspexisse, prodit.*

Vxor una
p. 34. seq.
pag. 381.

Qui Polygamiam Triumphatricem, notasque subiectas, data opera confutauerit, praeter IO. MEYERVM, Theologum Batauum, in *Vxore Christiana*, Amstelodami anno 1688. edita cum ATHANASIO VINCENTIO in *notis Polygamiae Triumphatricis*, tum DAPHNAEO ARCVARIO in libro *de Coniugio, Adulterio, et Diuortio*, obuiam euntem, non occurrit. Nec opus erat noua confutatione, cum nihil noui afferat LYSERVS in hoc libro, sed cramben bis coctam, multo cum lectoris taedio, apponat. IO. BRVNSMANNVS tamen, quem praeter ceteros acerbe perstringit LYSERVS in *notis Polygamiae Triumphatricis*, eum mox *Victorem Viopicum*, mox *Victorem Cretensem*, mox *Victorem Ouidianum*, per conuicium appellans, *Monogamiae Victoricis*, aduersus LYSERVM anno 1679. Francofurti editae, *Vindicias* adornauit, calamo eas quidem exaratas, sed, quantum mihi constat, typis non expressas. Illius rei causam ipse suppeditat BRVNSMANNVS, in epistola ad Io. Guil. Baierum, Theologum Ienensem, Hafniae anno 1684. pridie Natalium Seruatoris conscripta, et a *Conditoribus rerum antiquarum et nouarum, ad Theologiam pertinentium*, repetita, *Ad oppositam*, inquit, *Monogamiae Polygamiam triumphatricem iamdudum alio respondi scripto, quod uocaui Polygamiam Triumphatam, in qua etiam pertractaui controuersias de uxore fratris et uxoris sorore non ducendis, Gerbarde et communi senten-*

an 1715.
pag 80.

*sententia contra quosdam secus sentientes uindicato. Sed qui suis sum-
tibus imprimi curet, Hafniae inueni neminem.*

Scriptorum itaque, a IO. LYSERO ad ornandam sua-
dendamque polygamiam editorum, paullo uberiores, et,
quantum fieri poruit, accuratam, enarrationem suppeditaui.
Sequitur, ut de *caussis* seu *fontibus* opinionis insanæ, tanto stu-
dio, tantisque molestiis deuoratis, defensæ, circumspectiamus.

LYSERVS ipse subinde ad conscientiam prouocat, *Ingenue
fateor, inquit, me infallibili scientia, et hinc orta conscientia, tam
esse confirmatum, ut polygamiae aequitatem et iustitiam ad uitae fi-
nem defendam.* Et ne quis scrupulus lectori reliquus sit, rem
ita se habere, interposito quasi sacramento, confirmat, quip-
pe, oratione ad Deum conuersa, *Domine Deus, inquit, qui es
scrutator cordium, tu bene nosti, quod hoc ipso nil aliud quaeram,
quam ut sanctissimum tuum nomen non amplius tam perditè profa-
netur, peccata minuantur, uera uita christiana introducatur; et tu, o
sanctissime Iesu, non denuo delictis nostris crucifigaris, miseraque plebs
sceleratissime seducatur, et in delictis relinquatur. Te tanquam te-
stem et scrutatorem conscientiae meae appello atque produco, quod nil
aliud intendam, quam gloriam nominis Tui aeternam, et salutem ec-
clesiae atque animarum.* Cui quidem obtestationi robur quod-
dam, uel potius speciem quandam, conciliat, cum uita LYSERI,
quam caelebs transegit et sine ulla libidinis uel nota, uel suspi-
cione, tum egestas, quam, munere deiectus, opibusque destitu-
tus, sustinuit, et uaria fortuna, quacum ad extremum usque
halicum conflictatus est. Et profecto mihi, ad excusandum,
quam accusandum, multo propensiori, nihil gratius, nihil
optabilius, euenire posset, quam si in scriptis LYSERI, de
hac causa editis, ea deprehenderem uestigia, quae, eum cul-
pae expertem esse, comprobarent. Sed datur etiam con-
scientia erronea, secundum quam agendo aequè peccas, at-
que si, eidem quod aduersum sit, admittas, nisi error ita sit
comparatus, ut nulla perspicacia, nullo consilio, euelli et eui-
tari possit. Hinc conscientiae praetextu qui satis recti esse
cupiant, id in primis dent operam, necesse est, ut et scientiam
suam, qua nititur conscientia, et aliorum, quorum doctrina

*Polygam.
Triumph.
thes. 90.
pag. 561.*

pag. 564.

et uirtute se superari credunt, iudicia quam diligentissime explorent. Id si minus diligenter a te factum esse, sentias, nunquam satis tuto in conscientia tua acquiesces. Et nonne haud raro, quod temeritatis et confidentiae est, conscientiam appellamus? Faciamus nunc periculum in excutienda conscientia **LYSERI**. Scientiam ille quidem sibi attribuit, quae falli nesciat, *infallibili* se, pronuncians, *scientia*, et, quae inde oriri solet, *conscientia*, in opinione de polygamia, non solum licita, sed etiam iure diuino praecepta, confirmatum esse. Sed quam facili opera nosse poterat **LYSERVS**, hac ipsa persuasione de scientia sua se falli? Num scripta aduersariorum cum cura quadam perlustrauit? Num argumenta eorum, ea, quae fieri debuit, animi attentione, expendit? Num monitori se facilem praebeuit et obsequentem? Mihi sane non difficile est ad demonstrandum, **LYSERVM** eam, qua opus erat, diligentiam in legendis ponderandisque aduersariorum scriptis non adhibuisse. Vidit omnino et legit scripta illa, quod tum e *Praefatione*, tum e *notis*, *Polygamiae Triumphatricis*, apparet. In his enim subinde ad argumenta sibi opposita respondere audet, sed ita, ut, omissis argumentis fortioribus, ad imbecilliora et tantum non obruta, ingenii aciem conuertat. Quod ipsum ut unico exemplo pateat, in *notis*, thesi secundae Polygamiae Triumphatricis subiectis, id sedulo agit **LYSERVS**, ut aduersus **MICH. SIRICIVM**, Theologum Giessensem, euincat, polygamiam, seu licentiam plures simul docendi habendique uxores, minime repugnare iuri naturae. Id enim affirmauerat **SIRICIVS**, in libro, cui titulum fecit, *Vxor una, ex iure naturae, et diuino, moribus antiquis, et constitutionibus imperatorum et regum, eruta, et contra insulens impugnantium defensa*, *Giessae Hassorum anno 1669.* (*) In hunc auctorem irruit **LYSERVS**,
et,

pag. 17.

(*) **SIRICIVS** in ipsa *Dedicatione* scribit, se, occasione quadam motum, ad librum hunc elaborandum accessisse. Sed, quis quidue occasione suppeditauerit, non exponit. Editus liber est anno 1669. Eodem circiter tempore et **LTSERVS**, et **Baro Suecus**, in regione ista commorabantur. Vterque polygamiam defendebat. Inuenio etiam in capite quarto libri, quo ea, quae pro polygamia confirmanda obijci solent, confutantur, argumenta eadem, quibus **LTSERVS** postea in scriptis suis ad tuendam polygamiam usus est. Hinc probabiliter admodum concludo, sermons

et, confutata sententia ista, causam suam factam testamque esse, putat. Sed missam iam fecerat sententiam hanc IO. DICMANNVS, in *Vindictis legis monogamicæ*, sapienter monens, in hac controuersia non ad ius naturæ, sed ad *ius positium uniuersale*, respiciendum esse, quod ratione obligationis aequè late patet, atque ius naturæ. Quod licet LYSE-RO non omnino ignotum esset, nam ipse excitat Auctorem *Polygynias*, h. e. SLVTERVM, pluribus uerbis comprobantem, Polygamiam non esse contra ius naturæ, licet etiam discrimen inter ius diuinum naturæ et positium probe cerneret, sicut e *notis* thesæos XV. haud obscure perspicitur, tamen confutandis argumentis SIRICII multum impendit operæ, eoque ipso causæ suæ præsidium non contemnendum se obtinere, sperat. Nec inuenies in *notis* istis, unde is ius positium uniuersale infringat. Quin nec eorum rationem habuit LYSERVS, quæ MENZERVVS et DICMANNVS obiecerant, quod mihi indicio est, LYSERVM aut scripta illa non diligenter fati expendisse, aut, oppugnandis iis se imparè esse, sentientem, aliis hanc operam relinquere, quam male inepteque respondendo conscientiam erroneam et uulneratam prodere, maluisse. Deinde nec intentio, nec continentia uitæ, nec perpeßio malorum, conscientiam LYSERI reddere poterat tranquillam. Sola enim intentio actionem non efficit bonam. Et licet haud aegre concesserim, LYSERVM libidinis crimine et suspitione immunem fuisse, tamen hac ipsa opinione de polygamia necessaria, et omnibus ac singulis concedenda, libidini fenestram patefecit. Immo ne hæc quidem LYSERI abstinètia in uirtutibus eius poni potest, si uerum est, quod in *Diatribæ* Tua obseruari memini, eum propter inbecillitatem corporis exercendæ ueneri parum idoneum fuisse,

Huius

mones Baronis Succii, de quibus Francofurti et Hanotuiæ inter eruditos concertatio extitit, occasionem SIRICIO dedisse librum illum conscribendi, sicut etiam idem liber uulgo iis annumerari solet, qui aduersus LYSERVM prædierunt, licet eo tempore nihil quicquam de scriptis LYSERI, ad hanc causam pertinentibus, typis expressum esset. Acrius quoque inuehitur LYSERVS in *notis Polygamie Triumpatricis* in *Sirictum* eiusque librum. Auctorem uocat *Defensorem Vnius*, et, *unicæ* potius dicendum fuisse, monet,

pag. 4.

pag. 27. et
pag. 94.

pag. 99.

pag. 23.

pag. 17.

ib. 75.
pag. 497.

Huius rei indicium in ipsa Polygamia Triumphatrice extat admodum luculentum. Tantam ille propagandi generis humani, et talenti, natura concedit, bene collocandi, necessitatem sibi fingit, ut, modo vires suppetant, abstinencia uiri a ducenda uxore nullo modo excusari possit. Excitat eam in rem dictum Talmudicum, quod ita se habet: *Nemo est hominum, qui non obligatur ad uxorem ducendam, ut crescat et multiplicetur genus humanum. Etiam et quicumque Israelita, (modo uir reuera fuerit) liberis operam non det, est uelut homicida. Quin et similitudinem, (qua creatus est homo,) minuit, atque in causa est, ut Maestas diuina seu Spiritus Sanctus recedat ab Israele.* Hanc ille sententiam suo approbat calculo, *Ira similiter, inquit, et nos statuimus cum Rabbini, praeceptum illud de multiplicando ad omnes homines seu uniuersos Noachidas pertinere.* Immo disciplinam sequitur **LYSERVS**, Talmudica multo seueriorem. Rabbini, necessitatem implendi obseruandique mandati de multiplicando genere humano uiris imponentes, eos excipiebant, qui assiduo legis studio operam darent, acriori ceteroquin libidinis stimulo immunes. Sed **LYSERVS** loco antea excitato insuper addit, ne propter legis quidem studium, aut regnum Dei, ut Christus ait, Matth. XIX, 12. licere cuiquam se castrare. Si obiicias uerba Christi, *castrationem propter regnum Dei tanquam licitam commemorantis, in promptu LYSERO est responsio, Christum castrationem huius generis recensere tantum, minime autem approbare.* Id licet temere et profane fati a **LYSERO** dictum sit, cum hac ratione Christus ipse, propter neglectam legem de multiplicando genere humano, in suspicionem criminis incurrat, tamen apparet inde, **LYSERVM** non uirtutis studio a re uenerea abstinuissse, quippe nullam ille uiri, ad coeundum idonei, abstinenciam iustam esse, censet, sed ipsa natura, et imbecillitate corporis impeditum esse, quo minus ad mulieres animum appelleret, aut, si natura eius sufficeret huic rei, eum, a coniugio se abstrahentem, conscientiam uiolasse. Ergo abstinencia **LYSERI** nec causam eius adiuuat, nec conscientiam leuat. Ad aerumnas denique uitae et ad molestias bene multas, quas **LYSERVS** propter poly-

polygamiae introducendae studium tolerauit, quod attinet, ne illae quidem ullum conscientiae praesidium parant. AVGVSTINO enim iudice, non poena facit martyrem, sed causa. Et nonne dantur etiam *martyres diaboli*, de quibus alio loco (*) a me dictum? Nobis igitur, in causis polygamiae, a LYSERO tam efflictim defensae, inquirentibus, nihil reliquum est, nisi ut Tecum statuamus, opinionem hanc, a Koenigsmarckio, uel quicumque tandem ex illustribus Suecis fuerit

(*) Respiçio hic ad *Vindicias Hutlerianas*, anno 1743. a me editas, in quibus calumniae, de martyribus Angliae et Galliae, a doctõribus ecclesiae Lutheranae pro martyribus diaboli haberi solitis, mentionem feci. Vulgo quidem Ioach. VVestphalum huius iniuriae accusant. IO. HOORNBECKIUS in *Summa Controuersiarum* conceptis uerbis asserit, VVestphalum huius disterii auctorem esse, Ioach. VVestphalus illud scripsit, inquit, in libro contra Iob. a Lasco, quem senatui Francfurtanae urbis, ubi Lasco erat, et potestatem erigendae exulum ecclesiae acceperat, inscripsit, eos, qui pro asserenda ueritate et gloria Dei suum sanguinem effudissent in Anglia, Belgio, Gallia, et alibi, esse martyres diaboli. Sed, quod ualde miror, nec paginam libri excitat HOORNBECKIUS, nec uerba ipsa asfert. Immo nec a reliquis id fieri uideo, qui VVestphalo disterium hoc uindicare solent. Id quidem satis certum est, PHILIPPVM MELANCHTHONEM per literas amicis suis significasse, eiusmodi quid a VVestphalo dictum esse. In epistola quadam, ad Ioach. Camerarium die 8. Octobris an. 1558. scripta, in litore Baltico quosdam uociferari, ait, *martyres Anglicos esse martyres diaboli*. Et in alia epistola, die suo natali, quo annum 64. ingressus erat, h. e. paullo ante obitum, ad Georg. Cracouium exarata, et in altero *Epistolarum* libello reperiunda, VVestphalum nominatim excitat, Scito etiam, inquit, Lutetiae recens crematum esse Burgium, cuius magna fuit in summo iudicio auctoritas. Tales uiros, ait VVestphalus, esse diaboli martyres. Hanc iudicii peruerstatem quis non detestetur? Sed ubi illud scripserit VVestphalus, nec PHILIPPVS indicat, nec, qui VVestphalum inde immanitatis cuiusdam, cum Beza, Hospiniano, Hoornbeckio, Baelio, aliis, arguunt, demonstrare possunt. Prouocat quidem HOORNBECKIUS ad librum VVestphali, contra Ioannem a Lasco editum, et senatui Francofurtanae urbis inscriptum. Eundem librum excitat RVD. HOSPINIANVS in Parte altera *Historiae Sacramentariae*, eiusque titulum esse, dicit, *Iusta defensio aduersus insignia mendacia Ioannis a Lasco, quae in Epistola ad Serenissimum Poloniae Regem contra Saxonicas Ecclesias sparsit*. Hunc librum, HOSPINIANO teste, VVestphalus dedicauit Senatui Reipublicae Francofurtensis, quem uehementer hortatur, ne Zvinglianos foueat, immo eo ulque progreditur, ut scribat, eos, qui pro asserenda ueritate et gloria Dei suum sanguinem effuderunt, esse martyres diaboli, et Christi carnem et sanguinem contumelia affectisse. Ego quidem librum hunc VVestphali non possideo, coque nec inspicere possum ipsa uerba. Possideo autem VVestphali nostri *Apologiam aduersus uenenatum antidotum Valerandi Polani, Sacramentarii*, VVestphali excusam, qua

pag. 56.

pag. 700.

pag. 744.

pag. 383.

fol. 247. b.

rit LYSERI patronus, instillatam, sensim paulatimque in mente LYSERI tam altas egisse radices, ut tandem nullo modo inde eueli possit. Sed crediderim quoque, LYSERVM in dialogos BERNHARDINI OCHINI incidisse. Hic, senex iam decrepituſ, annosque septuaginta sex natus, in *dialogis*, Italice conscriptis, et a Seb. Castellione Latine conuertis, ut alios sparsit errores, Socinianismum maxime redolentes, ita polygamiam, quibus potuit, coloribus, et pinxit, et ornauit. Quantum e THEOD. BEZAE libro de *polygamia et diuortii*, his OCHINI dialogis opposito, mihi constat, OCHINVS in eadem insistit uia, quam LYSERVS sibi calcandam sumsit. Vtitur iisdem argumentis, e Scriptura sacra petitis. Diſta Scripturae, polygamiae aduersantia, exceptionibus ludicris eneruat, et, dum alios de hoc argumento loquentes facit, sententiam suam in animo lectoris clanculum defigit. Et quamuis LYSERVS in scriptis suis nullam de OCHINO, quantum memini, mentionem iniiciat, tamen inter utrumque scriptorem ita conuenit, ut nullus dubitem, LYSERVM, lecto OCHINI dialogo, aut opinione ista infectum, aut in ea magis magisque confirmatum esse. Et nonne homines fraudulentis, et qui aliena scrinia expilant, id agunt sedulo, ut fontes, e quibus ipsi biberunt, silentio quasi tegant? Certe serius in hanc sententiam se descendisse, LYSERVS ipse, et indicat, et deplorat, ueniamque huius peccati, in precibus, calci operis subiectis, Deum rogans, *Deploro, inquit, meam acediam et negligentiam, quam in defodiendo hoc valento a me commissam optime nosti, dum mediis illis, ad ueritatem hanc stabilendam a te diuinitus monstratis, non rite atque tempore suo usus fuerim.*

pag. 564.
Pol. Tr.

librum, aduersus Lascum editum, et Praefationem eius, a criminatione scriptoris huius pseudonymi uindicat, sed ita, ut ne minimum quidem uestigium apparent huius disterii, uel a VVestphalo adhibiti, uel ab aduersario exprobrati. Hinc mihi omnis illa narratio incerto uidetur rumore niti, uel insigni uerborum deprauatione. Nec enim credibile est, VVestphalum omnes in uniuersum martyres Galliae, et Angliae, non habita ratione, uel causae, uel personarum, martyres diaboli appellasse, tantum abest, ut, eum scripsisse, existimem, *eos, qui pro asseuenda ueritate et gloria Dei sanguinem effuderint, martyres diaboli esse.* Putasne, homini ratione praedico eiusmodi quid in mentem uenire potuisse?

fuerm. Condona mihi haec mea peccata, quae omitrendo praeter uoluntatem meam commisi, et corrobora me in tua ueritate. Quae uerba, mea quidem opinione, eo ualent, ut, se nimis fero de re tam ardua, tam necessaria, tamque utili, e sacris literis eruenda, cogitationem suscepisse, non sine doloris sensu profiteatur. Ergo LYSERVS nec a praceptoribus suis in academia istam hausit opinionem, nec prioribus uitae annis animo eam concepit. Sed id quoque inde manifestum est, LYSERVM non uagae libidinis instinctu ad tuendam polygamiam prolapsum esse, eosque falli, qui, ingenium moresque hominum ex eorum uel placitis, uel studiis, omnino iudicari posse, credunt. Confitentem habeo PETR. BAELIVM, qui, in *Ephemeridibus anni 1685*, Gallice conscriptis, mortem LYSERI commemorans, errorem laboremque hominis omnem, hinc ex praepostero quodam promouendae salutis publicae studio, hinc ex pruritu singularitatis, stolidaque inclarescendi cupidine, dimanasse, iudicat, ut ipse iam in Diatribe Tua obseruasti.

pag. 93.

Causis instituti Lyseriani, quantum fieri potuit, exploratis, operae pretium est, ut de momento controuersiae, tanta pertinacia, nec minore uitae famaeque discrimine, a LYSERRO agitatae, sententiam nostram aperiamus. PVENDORFFIVS controuersiam hanc ualde imminuit, et non solum aegre fert, epistolam BALTH. MENZERI, dialogo Warenbergiano oppositam, Holmiae in lucem protrusam esse, quod sacerdotem quendam turbidum, uel ingenii turbulenti, fecisse, scribit, sed etiam in *Appendice Dissertationum selectiorum* conceptis uerbis affirmat, non esse, quare circa impugnandam polygamiam tantopere trepidant certi homines, cum abs nullo uirio orbi Christiano, in primis in Europa, minus periculi, quam ab hoc, imminet, immo, frustra tanta cum consernatione ad arma conclamari, scribit, ubi hostis non appareat, praesertim cum nulla maior calamitas maribus obuenire possit, quam si plures simul habere uxores cogantur, in cuius mali remedium mortem sint optaturi. Videmus hic, PVENDORFFIVM eleuandae controuersiae nauiter operam dare, quam et periculi expertem esse, pronunciat, et ita comparatam, ut facile tolerari possit. Certe omnes illos haud obscure

Er. Scand.
pag. 3.
pag. 607.

pag. 28.

pungit, qui huic malo, data opera, nec sine disciplina feueriore, se opposuerunt. Si quid ego iudico, PVFENDORFFIVS his ipsis uerbis, ab opinione Warenbergii, de polygamia iure diuino non prohibita, se non admodum alienum esse, prodit, sicut etiam clarissimus WILLENBERGIVS, recens opinionis eiusdem defensor, in *Praefidiis iuris diuini*, b. IOACH. WEICKHMANNŌ oppositis, de consensu PVFENDORFFII gloriatur. Deinde, quod tanquam in transcurso dixerim, suo se gladio iugulat PVFENDORFFIVS, et, controuersiam illam nimis eleuando, suam ipsius excandescentiam inflamat. Si opinio Warenbergii tam infons, tam omnis periculi expers, est, quare ille, pro auctore dialogi Warenbergiani se uenditari, intelligens, tantopere excanduit, ut, quauis data occasione, Christianum Vigilem iniuriae postularer? At enim uero mihi, seposito omni partium studio, uidetur paullo aliter iudicandum esse. LYSERVS oppugnauit sententiam, in toto orbe christiano, et usu receptam, et legibus communitam, qua uni uiro uno eodemque tempore non nisi cum una uxore matrimonio iungi licet. Hic ille, in contrariam ruens opinionem, non solum polygamiam simultaneam, quam uocant, legibus diuinis non repugnare, quam potuit, enixissime contendit, sed etiam eo suam conuertit operam, ut, quocunq; ueniret, eius introducendae auctor suus forque esset, eosque, qui conatibus his obuiam irent, pro hostibus communis reipublicae salutis reputaret. E LYSERI sententia culpa non uacant, qui et olim, institutionem matrimonii, primorumque coniugum exemplum, pro norma matrimonii ineundi habentes, uni uxori, non pluribus, corporis sui potestatem fecerunt, et nostra aetate, licet pluribus foecundandis sufficiant, una uxore contenti uiuunt. E patriarchis monogamis unum excitare iuuat Noachum. Hic ingrediebatur in arcam cum tribus filiis, et uxore sua, et uxoribus filiorum, ita, ut octo homines, reliquis omnibus aquarum diluuii pereuntibus, seruarentur. Gen. VII, 7. 1. Petr. III, 20. Ergo in familia Noachi monogamia obtrinit, non polygamia. Nam singuli mares singulas habuerunt uxores. Atqui, LYSERI opinione si standum est, Noa-

Noachus filiique, monogamiam sectati, eo grauius peccarunt, quo sollicitius iis, impendente generis humani excidio, de multiplicanda familia cogitandum erat. Et quid, obsecro Te, de magistratu sentias, licentiam plures simul ducendi uxores, propofitis et legibus et suppliciis, coercente? Eum ne, dixeris, aduersus omnia iura peccare, et Satanico agi furore? Absit, ut ita statuamus. Ea itaque res uti turbis dandis apte apta erat, ita consultori non poterat non perniciofa, immo pessima, esse. Nec offensione carebat consilium LYSERI. Sicut natura omnes a labore procliues sumus ad libidinem, ita ad libidinem uel incendendam uel nutriendam nihil aprius erat, opinione ista, de necessitate et utilitate polygamiae. Habuit quoque illa fautores suos, tum in Suecia, tum in aliis prouinciis, quas adiit LYSERVS. Ut quisque ad libidinem erat propensior, uel uxorem minus opportunam habebat, ita opinioni huic faciliorem praebebat aurem. Et quid homines, a sacris nostris alienos, de conatibus istis iudicasse, putas? Tempore Lutheri doctor quidam, e Gallia ablegatus, Vittembergae degebat, qui palam et aperte indicabat, regi suo persuasissimum esse, inter Protestantes nullam esse ecclesiam, nullum magistratum, coniugium nullum, sed omnia belluino more commisceri, ut ipse LUTHERVS refert, in *Praefatione Articulorum Smalcaldicorum*, sed ita, ut, conscientia fretus, pronunciet simul, non impune laturos esse, qui mendacijs adeo crassis et prodigijs animum regis imbuissent. Immo iam anno 1523. legatus Pontificis Romani, Cheregatus, ut doctrinam Lutheri Principibus Germaniae, Norinbergae congregatis, exosam redderet, eosque ad Lutherum opprimendum inflammaret, *Lutheri rationem*, affirmabat, *non dissimilem esse a Mahometica secta, quae permittat, plures in matrimonium ducere uxores, ac postea repudiare*. Sed criminationis huius non alium habebat praetextum, quam quod Lutherus, ut loquebatur, eos omnes, qui Deo uotum fecerint castitatis, legum uinculis omnibus liberaret, et ad matrimonium cohortaretur, ut auctor est IOANNES SLEIDANVS. Ea in re sententiam Lutheri mirum in modum peruertit. Nec enim Lutherus omnes illos,

Lib. IV.
p. m. 48.

qui Deo uotum fecissent castitatis, sed qui ex illis dono continentiae, quod uocamus, a Deo non intructi essent, nec legum uinculis *omnibus* liberauit, sed solis iis, quibus conscientia laederetur. Sicut autem Lutherus, ita sentiens, a uero non aberrauit, ita perperam, nec citra cauillationem, pro fauore polygamiae uenditur. Eandem calumniam, ut ceteros omittam, a MICH. SIRICIO solide iam depulsam esse, uidebis. Anabaptistas, contra ea, nouimus, huic olim opinioni de polygamia deditos fuisse. Librum illi ediderunt, *Restitutionis* titulo inscriptum, in quo, praeter reliquos errores, asserabant, *lege naturae, quancum lex diuina non pugnet, ius fasque esse, multas simul habere uxores*, teste IO. HOORNBECKIO in *Summa Controversiarum religionis*. Eodem tendebat Ioannes Leydensis, qui concionatoribus dogmata quaedam proponebat, eaque, postulabat, scripturae testimonio sibi confutari. Dogmatum istorum haec erat summa, *uirum non esse deuinctum uni coniugi, et licere, quantumuis multas, in matrimonium ducere uxores*. Hoc dogma coelitus sibi patefactum esse, iactitabat, utque maiorem ei conciliaret auctoritatem, mox ipse ternas ducebat uxores, aliisque, ut suum sequerentur exemplum, dux et auctor erat, ut memoria prodidit IOANNES SLEIDANVS. Sed nihil commercii fuit ecclesiis Lutheranis cum colluuii Anabaptistarum. Similem in modum BERNARDINVS OCHINVS, natione Italus, et minister ecclesiae in agro Tigurino, in *Dialogis*, a Sebast. Castellione Latine conuersis, polygamiam ornandam tuendamque suscepit. Sed nouimus quoque ex HOTTINGERI *historia ecclesiastica*, OCHINVM, re cognita, cum opinionem dimittere noller, a magistratu Tigurino solum uertere iustum esse. Idem OCHINVS cum in Polonia, polygamiam licitam esse, etiam pro rostris sacris contenderet, non solum a mulieribus male habitus, sed etiam e Polonia in Morauiam commigrare coactus est, ut SAM. FRID. LAUTERBACHIVS in *Socinismo Polonico* refert, qui tamen, pro re nata, IO. LYSERI mentionem iniiciens, eum falso filium Wilhelmi Lyseri, Theologi Vittembergensis, uocat. Nostra quoque aetate apud Anglos celebris

Vxor una
p. 31. 599.

Lib. V.
p. m. 344.

Lib. X.
p. m. 191.

Tom. IX.
p. 475. 599.

pag. 147.

bris fanaticus, cui nomen LAGY, uestigia Anabaptistarum secutus, sub praetextu diuini afflatus, et, quod a coniuge, in diuino, ad quod destinatum se esse, dictitabat, opere, multum caperet impedimenti, cum illa diuortium fecit, aliaque coniuge sibi delecta, edito scripto, bigamiam defendit, ut auctor est ANDR. AD. HOCHSTETTERVS in *Collegio Pufendorffiano*, qui etiam addit, anno 1708. polygamiam infelici manuscripto defendisse Pastorem quendam in agro Wurtenbergico, *Kornbeckium*, egregie, ut ait, a uiro doctissimo Mafkoffio, refutatum. Immo, ut idem subiicit HOCHSTETTERVS, Senatus Iustitiae ob turpem libellum eidem *multam ducentorum florenorum* distauit, et non multo post diem obiit pastor miserandus. Ergo non nisi per calumniam ecclesiae Protestantium in suspicionem coniugii disturbati, uel defensae polygamiae, adducuntur. Nec est, cur Lutheri consilium (*), Philippo, Hassiae Landgrafio, datum, nobis exprobrent Romano-Catholici, ut audire amant. Nam, ut tacitus praetermittam, quae a SECKENDORFFIO et WEICKHMANNO ad excusandum Lutherum iam scripta sunt, habent iidem Catholici ante fores suas, quod expurgent. Excitat IO. SELDENVS codicem manu scriptum libri R. Leonis Mutinen-

P. 445.

Vxor Ebr.
L. I. c. IX.
Pag. 51.

(*) Ipse Ferdinandus Imperator, si fides habenda iis, quae IMMAN. VVEBERVS, e Commentariis Paulli Iouii, de uita et rebus gestis Güntheri, Comitis Schwarzbürgici, commemorat, hoc Lutheri consilio se impeditum esse, falsus est, quo minus doctrinam eius amplecteretur, cum antea non admodum alienus ab ea fuisset. Vnd ipse Graf Günther, ait ille, in sonderlichen Gnaden bey Kaiser Ferdinando gegeben, also, daß er, nach vollendeter Krönung, mit ihm von Franckfurth gegen Königstein auf eine Lage auf seinem Wagen hat fahren müssen; da denn der Kaiser allerley mit ihm geredt, unter andern auch gefragt, ob es Religion er wäre; und als er geantwörtet, er hielte dafür, es wäre S. Kaiserlichen Majestät nicht unbedäufft seyn; So hat doch der Kaiser weiter angehalten, und so gerne wären wollen, was er von Herzen glaubere? Darauf hat er geantwörtet, er trüge seiner Bekantniß keine Schene, er wäre Lutherisch, hoffte auch gewiß, er sollte durch seinen Glauben die Seligkeit wohl erlangen. Darauf hat der Kaiser gesagt: Es hatte nicht viel gefehlet, Luther hatte ihn auch auf seine Meinung gebracht; aber als er dem Landgrafen zu Hesse zu bey Gemahl versattet, hatte er ihm nicht mehr glauben wollen. Verum error in facto et consilio si Luthero, in afferenda ueritate coelesti, omnem derogat fidem, nec D. Petro in posterum fides habenda erit, quem, constat, propter errorem in facto ab ipso Paulo obiurgatum esse, Gal. 11. u. seq.

Pag. 30.

tinensis de ritibus Hebraeorum, in quo auctor commemorat, in Italia et Germania, permissu Pontificis Romani, Iudaeis potestatem factam esse, propter sterilitatem uxoris, aliam superinducendi. In Iure quoque Canonico habetur rescriptum GREGORII III. Papae ad Bonifacium episcopum, quo ille censet, si coniux, imbecillitate corporis correpta, debitum marito officium praestare, et maritus se continere, nequeat, aliam huic ducendam esse uxorem. Omitto reliqua testimonia, quae, polygamiam a Pontificiis non penitus reprobant, docent, a MICH. SIRICIO excitata. Sed, missis his, ad IO. LYSERVM reuertamur. Is profitebatur doctrinam, Lutheri opera a sordibus et commentis hominum repurgatam. In prouinciis quoque, eidem doctrinae addictis, opinionem suam de polygamia disseminabat. Hic quamuis Theologi pariter atque magistratus suppressendae expellendaeque opinioni tamen nefariae laudabilem impenderent operam, tamen opinio ipsa, in se spectata, aduersariis occasionem et materiam suppeditare poterat, ecclesiam Lutheranam cauillandi. Et quantum uim intulit LYSERVS Scripturae sacrae, quamque tortuosum interpretandi eam genus secutus est, ut, quam animo conceperat opinionem, centum argumentis, e Scriptura petitis, communiret? Equis igitur dixerit, controuersiam istam leuioris esse momenti, facileque tolerari posse? Fac, te non eo progredi insaniae, ut, polygamiam ubiuis terrarum et gentium introducendam esse, cum LYSERO, contendas. Fac quoque, te eandem Principibus dissuadere, tibi que persuasum esse, eam perniciem fore et ruinam florentissimarum rerum publicarum. Haec ea fere sunt, quibus clarissimus WILLENBERGIUS in *Praesidiis iuris diuini* opinionem suam de polygamia emollire studet. At id tamen LYSERO assentiris, eam in uerbo diuino reuelato non prohibitam esse, et in tuenda sententia dicta Scripturae sacrae, cum OCHINO et LYSERO, miserum in modum distorques. Felicitatem hominis etiam e polygamia obtineri, nec Deum felicitatem istam, e polygamia percipiendam, homini inuidere, asseris, immo semel iterumque affirmas, polygamiam

Vxor una
pag. 29.

pag. 37.

mam aequae ac monogamiam medium esse, pro uagis non tantum, sed etiam pro omnibus, scortationibus uitandis. Inde quoque Principi potestatem facis, si uelit, cum duabus cohabitandi uxoribus, idemque, si graues adsint causae, ciuibus permittendi. Et quam facile tales causae inueniri possunt, cum natura nobiscum ita comparatum sit, ut, quo uoluptas nos trahit, eo non sine graui causa deferri, nobis uideatur. Singula haec momenta, e scriptis Willenbergianis excerpta, nobis ob oculos ponit IOACH. WEICKHMAN-
NVS in *Apologia sua*. Subducamus iam rationem. Polygamia, e sententia clarissimi WILLENBERGII, iure diuino permixta est. Inseruit illa commoditati hominis aequae ac monogamiae. Immo hac ipsa tanto dignior iudicari debet, quanto aptior est, non uagis tantum, sed omnibus omnino, scortationibus uitandis, tantamque affert generi humano utilitatem, ut inuidiae arguendus esset Deus, si eadem hominibus interdiceret uoluisset. Sequitur inde, ut statuamus, polygamiam temere pro peste et ruina rerum publicarum haberi, eosque perperam agere, qui Principibus polygamiam dissuadent, et ipsos Principes inuidia laborare, qui, polygamiam legibus coercendam esse, censent, legesque istas, e mera inuidia profectas, summo iure, et repudiari, et abrogari. Atqui eodem tendit LYSERVS, *Nulla lex*, inquit, *humana, seu Carolina, seu Pontificalis Canonica, potest polygamiam de iure prohibere, et, si de facto fiat, meliori, immo optimo, iure repudiatur. Errasti haecenus, et ueritatem hanc ignorasti, improbasti, aut impugnasti. Age poenitentiam, et factis contrariis illam contem- stare. Errare humanum est, sed in errore perseuerare, (aut) illum propugnare, diabolicum. Videtis, admissa opinione de polygamia, iure diuino non prohibita, LYSERI te erroribus sensim paulatimque implicari, eoque abripi, quo te peruenturum esse, nunquam antea credebas. Quin clarissimus WILLENBERGIVS, defendendae opinionis, animo semel conceptae, studio inflammatus, uel ipsius LYSERI audaciam superat, tamque praeceps agitur, ut in *Iteratis Praesidiis iuris diuini*, ad obtinendum sensum Scripturae sacrae, quem ue-*

H natur,

pag. 304.
69.

tb. 90.
pag. 558.

pag. 34.

natur, conceptis uerbis affirmet, *puncta uocalia in codice Ebraeo fallacia esse, nullamque accentuum rationem certam et constantem dari posse.* Qua in re **LYSERVM** modestiorem inuenio, qui, *pag. 343. not.* **Beuerlandum**, uerba Mosis Gen. I, 28. *Crescite et multiplicamini*, incogitancia scribarum, loco parum congruo inserta esse, et codicem Ebraeum uarias subiisse corruptelas, asserentem, omni destitui fundamento, scribit. Sic **LYSERVS**, *scortatores adulteros dari*, eoque maritum, cum femina soluta rem habentem, adulterum fieri, concedit. E contrario clarissimus *pag. 561.* **WILLENBERGIUS** in *Iteratis Praesidiis iuris diuini*, maritum, cum soluta consuescentem femina, in nullo tamen officio, erga uxorem suam exhibendo, deficientem, quasi commixtio cum femina peregrina, siue soluta illa fuerit, siue concubio iuncta, officio erga uxorem propriam exhibendo non repugnet, adulterium committere, negat. Hoc praecipitium ut euitemus, opinio ista de polygamia, iure diuino permessa, animo euellenda est.

Fallitur itaque **PVFENDORFFIUS**, non satis cauae esse, arbitratus, quare homines in impugnanda polygamia tantopere trepidant, uel ab ea salutis publicae metuant ruinam. Fallitur **WILLENBERGIUS**, omnem hic controuersiam, existimans, uersari in *quaestione adiaphorica*, ut ipse ait in *Iteratis praesidiis iuris diuini*. *pag. 88.* Fallitur quoque **EDELMANNVS**, infensissimus omnis religionis hostis, polygamiam, pronuncians, legibus quidem humanis aduersari, minime autem diuinis, eamque peccatum esse, non coram Deo, sed coram hominibus, quoad nimirum prouidentia diuina legibus nos humanis subiectos esse uelit, quibus polygamia prohibeatur. Quamuis autem **EDELMANNVS**, propter summam impietatem et maledicentiam, indignus sit, quocum disputetur, tamen, ut documentum habeas animi impotentis impudentisque, uerba eius, ad praesentem causam spectantia, e *Confessione Fidei*, quam falso uocat, reperam, et, ne quid detrimenti afferant imperitis, aspersis animaduersionibus, infringam. Scilicet **EDELMANNVS**, oratione ad doctores ecclesiae conuersa, *Ihr selber wisset*, inquit, *dass zum Exempel die Vielweiberey bey den Tür-*

Türcken und andern, sowohl Morgen- als Abend- ländischen Völkern, keine Sünde sey, wie sie es denn bey den Jüden, sowohl vor als nach der vorgegebenen göttlichen Bekanntmachung ihrer Gesetze, vor diesen auch nicht war, wo wir nicht die, von uns vor so heilig gehaltenen, sogenannten Ertz-Väter und Könige, Abraham, Jacob, David, Salomon, und andere, von der Bibel unbescholtene Männer, vor die größten Sünder halten sollen, weil sie bis an ihr Ende in derselbigen gelebet, und doch dem ungeacht von der Bibel hoch gelobet, vor heilige und weise Leute, ja gar vor Männer nach dem Hertzen Gottes, ausgegeben werden. Id nimirum lectoribus suis in aurem ille infurrat, polygiam nec a Turcis, nec ab aliis gentibus, pro peccato haberi, immo ne Iudaeos quidem, ante et post promulgationem legis, quam diuinitus factam esse, Christiani vulgo credant, pro peccato eam reputasse. De Turcis, reliquitque gentibus, extra ciuitatem Christianam constitutis, ut disputemus, nihil ad nos attinet. De Iudaeis autem res tam certa tamque euident non est, quam sibi quidem persuasum habet EDELMANNVS, quod, perspectis examinatisque rationibus eius, liquidius parebit. Prouocat ille ad exempla Abrahami, Iacobi, Dauidis, Salomonis, qui, licet ad extremam usque aetatem in multiplici matrimonio uixerint, tamen propter pietatem et sapientiam in Scriptura sacra summis efferrantur laudibus, Deoque adeo chari fuerint, ut, praeter reliqua beneficentiae documenta, etiam promitteret, e posteris eorum Messiam se excitaturum esse. Atqui meminisse quoque oportebat EDELMANNVM, in legibus positiois uniuersalibus, quibus monogamia nititur, dispensationem locum habere. Quae licet conceptis uerbis in Scriptura sacra non commemoretur, tamen a silentio Scripturae, in rebus historicis, ad inficiendam ipsam rem progredi, nefas est. Dispensationis autem factae uestigia haud obscura in historia maxime patriarcharum inesse, e libris Theologorum, et Iurisconsultorum, de hoc argumento compositis, discere poterat EDELMANNVS. Immo id ipsum, quod nobis obicit, de singulari beneuolentia, qua DEVS patriarchas et reges polygamos complectebatur, indicio est, eos non sine per-

missu diuino matrimonium cum pluribus uxoribus contraxisse, tantum abest, ut inde colligere possimus, polygamiam lege diuina non prohibitam esse. Hinc per se corrunt, quae EDELMANNVS tanquam arietem nobis opponit, *Entweder, inquiring, es war um die Vielweiberey vor Gott Sünde, wie konnte er sie an Abraham, Iacob, David, Salomon, und andern, dergestalt billigen, daß er auch, unsern Gedancken nach, aus dem Geschlecht derselben den zukünftigen Messiam kommen zu lassen, versprochen. War sie aber in vorigen Zeiten vor Gott keine Sünde, wie sie es denn unmöglich seyn kan, wo wir nicht sagen wolten, daß unser theuerster Iesus aus einer gantzen Reyhe eines verburten und ehebrecberischen Geschlechts abgestammet, indem er nicht allein den vielbeweybten Abraham und Iacob, sondern auch den Blutschänder Iuda, die Hure Rabah, den Ehebrecber David, und den grossen Weiber-Hengst Salomon, zu seinen Anherren gehabt haben soll; so sehet ihr ja wohl, daß eben diese Vielweiberey unter uns nur deswegen Sünde, weil sie unsere Gesetze verbiethen, nicht aber vor Gott, weil er sonst unmöglich dergleichen Sünden vor seine Freunde und vor Männer nach seinem Herzen könnte erkannt haben, wo ihr nicht abermal sagen wollet, daß Gott einen besondern Wohlgefallen an der Sünde habe, welches euch mehr schaden als nützen würde.* Aciem hic ita aduersus nos instruit EDELMANNVS, ut ex altero cornu sententiam suam e fauore diuino erga patriarchas et reges polygamos comprobet, ex altero sententiam aduersam, oppositis difficultatibus quibusdam, premat. Sed ut temere ad fauorem diuinum erga patriarchas et reges polygamos se recipit EDELMANNVS, ut, polygamiam uitii expertem esse, doceat, cum fauor ille, et sigillatim promissio de Messia, e profapia Iudaeorum oriundo, non polygamia maiorum, tanquam fundamento, innitatur, sed aliis caussis, ita nec sententia nostra de polygamia, lege diuina prohibita, iis circumseptis est difficultatibus, quibus nulla arte, nullo consilio, expediri possit. Polygamiam patriarcharum propter intercedentem dispensationem diuinam crimine absolui, antea iam dictum est. Ergo nec origo Messiae ex ista maiorum polygamia uitium contraxit, nec maiores, scortationibus, incestu, adulteriis, aliisque flagitiis, con-

contaminati, dedecori possunt esse illi, qui, omnis labis expers, ad expianda totius generis humani peccata, carne induendus erat. Quod autem maiores Messiae in sacris literis enarrantur, non eo ualer, ut inde quaedam ei dignitas accedat, sed ut promissio diuina, de Messia ex genere humano, sigillatim e posteris Abrahami, excitando, stabiliatur. Hinc nulla e Iuda incestuoso, nulla ex Dauide adultero, nulla ex maioribus polygamis, ad Messiam labes deriuatur, nec Deus dicendus est, uel polygamiam in se spectatam approbasse, uel peccato delectari, licet Messiam e maioribus polygamis originem ducere uoluerit, licet hos ipsos gratia sua non omnino indignos iudicari. Opera igitur abutitur EDELMANNVS in oppugnanda sententia nostra, qua, polygamiam legibus diuinis prohibitam esse, affirmamus. Sed aliquid etiam monstri alit, quando, polygamiam quidem pro peccato se habere, confitetur, sed non alia de causa, quam quod leges humanae ei obstant, *Damit ihr aber, inquiens, bey dieser Materie, nicht wider meinen Sinn und Meynung mir was aufdichten möget, woran ich nie gedacht, so bekenne ich hiermit rund heraus, daß ich ietzt erwähnte Vielweiberey allerdings so lange vor Sünde unter uns halte, so lange uns die vveise Vorsehung des Schöpfers Gesetzen unterworfen, die dieselbe verbieten.* Noua hic, uel antiqua potius, EDELMANNVM religio incessit. Agnoscit ille Creatorem mundi, eique sapientem tribuit prouidentiam, in legibus etiam humanis conspiciendam. Hac enim, ex eius sententia, leges humanae, et stant, et cadunt. Leges humanae de polygamia uitanda ualent, quoad prouidentia Creatoris sapientissimi eis nos subiectos esse uelit, ut ait EDELMANNVS. Habemus hic uestigia religionis, in animo EDELMANNI altius infixae, quam ut funditus deleri possit. Sequitur ille philosophiam, uel impietatem potius, BENED. SPINOZAE, qua non nisi unica in rerum natura substantia est, mundus autem et res productae pro modis habentur, quibus attributa substantiae illius circumscribuntur. Hanc SPINOZA substantiam Deum uocat, perinde ut EDELMANNVS, quicquid esse concipitur, Deum esse, contendit. Deus

ipsi causa rerum immanens est, non transiens, cuius umbram constituit mundus, et, ut uarie mouetur Deus, ita umbram ille efficit, uariis modis definitam. Immo, sicut Deus non potest sine umbra esse, ita mundus necessario existit, et aeternus est, nec datur creatio mundi. Posito Deo, ponitur mundus. Ita EDELMANNVS disputare solet. Verum nosse iam uelim, quo pacto Deus creator uocari possit, si nulla datur mundi creatio, sed mundus tanquam umbra Dei necessario existit, et qualis sit prouidentia illa, qua leges Principum determinentur, si, quicquid est, Deus est. Ergo aut non datur uis quaedam superior, qua Principes constringuntur, aut, si datur, integra compages EDELMANNI collabascit. Dari autem eandem, ipse EDELMANNVS, conscientiae stimulo impulsus, hoc loco profiteretur, nisi lectori suo uerba dare, et per sapientem Creatoris prouidentiam nudam uoluntatem Principum intellectam uelit. Sed quo iure Principes Creatorem, et meram eorum uoluntatem sapientem prouidentiam, eamque legum humanarum reetricem, uocare possit, ego quidem, pro imbecillitate ingenii mei, non perspicio, licet inde emergat, quod facit ad momentum huius controuersiae cognoscendum. EDELMANNVS polygamiam pro peccato habet, propterea, quod leges humanae adsunt, quibus ea prohibetur. Leges autem istae ut a mero Principum arbitrio pendent, ita non solum Principes ipsos non obligant, sed etiam, modo consentiant Principes, facile abrogari possunt, iisque de medio sublatis, polygamia in medio uirtutum choro conspicietur. Putasne, hanc controuersiam susque deque habendam, et cuius libertatem sentiendi, quicquid uelit, relinquendam esse?

Reliquum est, VIR MAXIME REVERENDE, ut ea, quae de scriptis IO. LYSERI, ad tuendam suadendamque polygamiam edictis, et de omni hac controuersia, a LYSERO tanto studio agitata, dicta sunt, in nostrum utriusque conuertamus usum. Quorsum ista? Habemus hic initio exemplum efficaciae illius, quae, Paulo teste, *in ipso errore* inest. 2 Theff. II, 2. Haec gemina potissimum se exerit ratione. Vna est, quan-
do

do error in animum hominis, ad concipiendum falsum, quam ad uerum perspicendum, multo procliuioris, se ita insinuat, ut pro ipsa ueritate apprehendatur, foueatur, et defendatur. Altera est, qua error, mente conceptus, alios subinde errores parit, qui hominem ita occupant et praeltrigunt, ut tandem ei ad uerum cognoscendum omnis aditus praecludatur. Quod VELLEIUS PATERCVLVVS de moribus deprauatis et exemplis confirmat, ea non ibi consistere, unde coeperint, sed, quamlibet in tenuem recepta tramitem, latissime euagandi sibi uiam facere, et, ubi semel recto deerratum sit, in praeceps perueniri, id ipsum in erroribus quoque usu uenire solet. Paullulum fermenti totam corrumpit massam. 1 Cor. V, 6. Seductores proficiunt in peius, 2 Tim. III, 13. et sermones eorum uani et profani ut cancer serpunt. 2 Tim. II, 16. Immo Apostolus errori uim effasciandi tribuit, quae impedit hominem, quo minus ueritatem cognoscat. Gal. III, 1. Exemplum huius rei habemus in LYSERO nostro, cui initio sententia de polygamia, legibus diuinis non prohibita, uel ab illustri Sueco, uel e Bernardini Ochini dialogis, accepta, ipsa nouitate sua ita arridebat, ut eam tum uiuo sermone, tum scriptis edicis, comendam ornandamque curaret. Eadem opinio cum non paucis blandiretur, multos etiam offenderet, adeo, ut res in certamen publicum uocaretur, LYSERVS, suspicionem erroris a se depulsurus, non solum sententiam, animo comprehensam, strenue defendit, sed etiam eo progressus est audaciae, ut, polygamiam lege diuina praeceptam, et, ut ipse loquitur, inter *bona opera* collocandam esse, statueret, omnesque illos, qui eam uel scriptis, uel legibus, uel suppliciiis, opprimerent, erroris diabolici et atrocissimi delicti incusaret, *Annon igitur*, inquit, *grauissime delinquent, quando ullo modo remoras dabunt, et Polygamiam, ceu rem naturalissimam, diuinissimam, et christianissimam, addo et catholicissimam, in dubium uocabunt, aut plane abolere conabuntur?* In eundem errorem animum ita defixerat LYSERVS, ut non solum nullo consilio, nulla molestia, inde se dimoueri pateretur, sed etiam, propter molestias toleratas, sibi elogium martyris et

L. II. c. 3.

ibid. 87.
p. 526.

Polyg.
triumph.
pag. 564.

S. 53. seq.

strenui fidei ueritatique defensoris uindicaret. *Errorem suum conceptis uerbis ueritatem uocat a Deo reuelatam.* Quod beneficium iis, quibus fas est, laudibus celebraturus, oculis manibusque ad Deum sublatis, *Gratias ago,* inquit, *sanctissimae tuae Maieitati, quod me indignissimum tuum seruum illuminare, ueritatem banc docere, uolueris, et ad propagandam ueritatem idoneum uirtute Spiritus sancti effeceris.* Vides hic tantam uim tantamque efficaciam erroris, ut maiorem animo concipere uix possis. Eandem efficaciam in errore Zuinglii et Caluini, ad locum de Sacra Coena quod attinet, GEORG. CALIXTVS, in Disputatione de Corpore et Sanguine Christi reapse praesentibus in sanctissima eucharistia, euidenter demonstrauit. Hi enim, ut opinionis animo conceptae praesidium e sacris literis haberent, uerba Seruatoris, *Hoc est corpus meum,* uarium in modum torquere coeperunt, eumque inde sensum elicere, qui nihil quicquam contineret, quod uel minus usitatum, uel a communi rerum natura alienum esset. Hinc uaria et multiplex uerborum horum interpretatio, a doctoribus Zuinglianis excogitata, licet diuersum et plane contrarium sensum suppeditet, tamen eo, quasi conspiratione facta, collineat, ut, quicquid uerbis illis enunciatur, nec mysterii rationem habeat, nec communem sensu Scripturae, quem natua uerborum uis et indoles requirit, recedere licet, pari ratione et facilitate reliqua religionis reuelatae mysteria euertere possunt, sicut etiam, ista porta semel patefacta, multi per eam praecipites se dederunt, adeo, ut tandem nulla inde ratione reuocari possent. Notum est, eos, qui superiore aetate diuinitatem Christi impugnarunt, ex Helueticis Ecclesiis, ubi artem uerba Scripturae torquendi didicerant, sigillatim e Geneuensi, prodiisse, nempe Mich. Seruetum, Georg. Blandratam, Matth. Gribaldum, Valentin. Gentilem, Io. Paul. Alciatum, Laelium Socinum, aliosque. Idem testatur AD. NEVSEVS, quo iudice, si quis argumentis Caluianorum utatur, re ipsa fieri potest Arianus. Sed conuenitur quoque de iniquitate et faeuicia Caluianorum, quae id, quod sibi indulgent, in aliis igne et gladio coerendum esse,

esse, statuunt, *Si quis*, inquam, *argumentis ipsorum utitur, et re ipsa Arianus fit, aperte et in specie docens hoc, quod ipsi in genere; tum aut comburitur, aut capite plectitur.* Quae uerba, manu ipsius scripta, excitat STEPH. GERLACHVS in *Hyperaspiste Anti-Danaei*. Idem NEVSERVS, quem tandem, in eodem praecipitio constitutum, ad Mohametas defecisse, constat, alia schedula, cuius ἀπόγραφοι itidem possedit GERLACHVS, ut ipse in *Anti-Danaco* scribit, professus est, nullum suo tempore sibi notum factum esse Arianum, qui non antea fuerit Calvinista, et orationem tandem his conclusit uerbis: *Igitur, qui timeret sibi, ne incidat in Arianismum, caueat Calvinianismum.* Et quamuis RVDOL. HOSPINIANSVS, Parte altera *Historiae Sacramentariae*, hoc NEVSERI testimonium mira quadam uacillatone enervare studeat, nunc dubitans, num uerba ista uere a NEVSERO profecta sint, nunc negans, ea ecclesiae Calvinianae maculam quandam uel ignominiam inurere posse, tamen id inde efficitur, errorem Calvinianorum in Loco de Sacra Coena, et de Communicatione idiomatum in Loco de Christo, ita comparatum esse, ut compluribus erroribus uiam aditumque paret, quod suo iam tempore b. LVTHERSVS, cum in alijs scriptis, tum in *Confessione minore*, obseruauit. Ergo caueamus sedulo, ne erroribus nos implicari patiamur. Ergo principijs obsta, sero medicina paratur.

Cum itaque erroris tanta uis, tantaque efficacia, sit, ut, in animo infixus, altas agat radices, et tandem pro ueritate ipsa recipiatur, foueatur, et defendatur, diligenter nunc circumspiciendum est, quodnam, erroribus subnascens, officium sit doctorum ecclesiae, eorum maxime, qui, sublimiore loco constituti, impendentem ecclesiae tempestatem declinare, et possunt, et debent. Officium illud latius patet, quam ut sola fuga, uel silentio, uel tolerantia, contineatur. Apostolus, errores non solum fugiendos, sed etiam coercendos et expellendos esse, monet, Timotheum inquam, τὰς βεβήλους νεοφωσίας περιτρίψασο. 2 Tim. II, 16. Quae uis, quaeue indoles, sit huius uocis, alio loco a me explicatur. Ut scilicet morbo serpenti, et membra corporis depascens, ita obuiam eundem, ut ne latius di-

I

uagan-

pag. 99.

pag. 39.

f. 347.

T. VIII.
Alt. p. 351.

uagandi copia detur, sic, doctores ecclesiae eo suam conuertant operam, necesse est, ut error aut extirpetur penitus, aut, suis circumscriptus limitibus, nocendi uim amittat. Error in animo insidet. Inde ut eximatur, perspicua erroris manifestatione opus est, et solida eiusdem confutatione. Christus discipulis suis usu gladii in propaganda et defendenda doctrina coelesti interdixit. Matth. XXVI, 52. Iis autem *os et sapientiam* se daturum esse, promisit. Luc. XXI, 15. Hinc *in carne ambulantes, non secundum carnem militamus, (Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum,) consilia destruentes et omnem altitudinem, extolentem se aduersus scientiam Dei, et in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,* ut Apostolus ait. 2 Cor. X, 3, 4, 5. Hoc pacto optimus generis humani sospitator errores Pharisaeorum et Sadducaeorum oppugnauit, aliisque, ut idem facerent, auctor suasorque fuit. Eundem morem Apostoli, et reliqui ecclesiae doctores, secuti, doctrinam coelestem ita annunciarunt, ut simul erroribus, et contradicendo, et refellendo, obniterentur. In iisdem uestigiis insistentes, Theologi superioris aetatis, Balth. Menzerus, Io. Musaeus, Io. Dicmannus, aliique, scriptis in uulgus editis, errores *LYSERI* confutarunt. In primis autem doctores ecclesiae, in altiorum gradum euecti, eo anniti debent, ut ecclesiae, errorum colluue oppressae, suppetias ueniant, eamque, detectis et profligatis erroribus, saluam et incolumem seruent. In erroribus depellendis insigni opus est ingenii perspicacia, et iudicio subactiore. His doctibus qui instructi sunt, illi, a Deo, ad errores profligandos, se uocatos esse, existimare debent. Hinc Apostolus, sigillatim *episcopi* esse, pronunciat, hoc est, doctoris ecclesiae, uirtute, doctrina, et auctoritate, eminentis, *ut contradicentes arguat.* Tit. 1, 9. Idem Apostolus *episcopis* Asiae, coram se congregatis, ostenso periculo, quod a lupis gregi diuino imminet, *uigilantiam* iniungit. Act. XX, 30, 31. Cuius mandati memores, *Theologi Wirtembergenses*, in Expositione eorum, quae ipsi in deliberationibus provincialibus, de rebus ad religionem pertinentibus, monuerint, suaserint, docuerint

rint, responderint, concesserint, ex actis synodicis et aliis diligenter collecta, et Vittembergae anno 1559. edita, (*) in eos maxime, qui errores longe lateque sparserunt, animos se oculosque defixos habuisse, testantur. Ita autem illi, *Cognoscent hoc quoque, inquit, scilicet pii omnes, Nostros semper, uelut fidos ecclesiae custodes, ex hoc Academiae loco, ceu eminenti et illustri specula, in omnes prope nutus quorumcunque fanaticorum et hostium intentos, quid molirentur illi, circumspectis occasionebus omnibus, qua potuit fieri, uigilantia obseruasse, et explorasse sagacitate, et, cum ea peruestigassent, rursus, qua potuit fieri, industria et fide, ductu et auxilio diuino, aut, priusquam erumperent, repressisse, aut, postquam mota ac tentata essent, ne nocerent Ecclesiis nostris, discussisse ac repulisse.* Idem Theologi uerbis proxime antecedentibus exponunt, quantum operae sigillatim in fordibus doctrinae monasticae eluendis atque explodendis impenderint, *Discent inde, inquiennes, quantum elaborarint hac in re Doctores et Praeceptores nostri, ut, demonstratis in ecclesia erroribus et abusus Pontificiis, et quorumcunque fanaticorum deliriis, illis declaratis ac refutatis, his taxatis et explosis, reuocarent doctrinam ad ueros fontes, patesfactos in uerbo, auctoritate diuina tradito, et tollerent atque abolerent, quicquid a prae-*

I 2

scri-

(*) Liber est magni momenti in perspicendis dignoscendisque iis, quae in Saxonia, occasione libri Augustani, *Interim* uulgo dicti, a Mauritio, Electore recens constituto, praeuia Ordinum prouinciae et Theologorum consultatione, et acta sunt, et decreta. Hic Theologi Vittembergenses in id sedulo incumbunt, ut, se nihil quicquam, ab officii ratione quod seiunctum esset, uel suasisse, uel comprobasse, lectoribus suis persuadeant, quod aliis diiudicandum trado. Inuenio autem in hoc libro, unde insignem calumniam, qua Io. Pomeranum uulgo onerare solent, quamque GODOFR. ARNOLDVS in *Haeresiologia* sua tanquam rem auro cationem sollicitate conseruauit, penitus retundam. Excitat ARNOLDVS ex historia quadam MStae, eaque admodum fabulosa, sequentia uerba: *Da D. Pommer einmahl im Beschluff des gemeinen Gebeths auf der Cantzel auch für die Gbottliche Obrigkeit hieß beten, vermahnet er die Zubörer, daß sie auch für ihren gnaedigen Herrn, den Churfürsten, beten solten. Doch meyne ich, sagte er, nicht den alten Churfürsten, Herrn Iohann Friedrich, sondern den itzigen, unsern gnaedigen Herrn, Moritzen, der ist ein recht schaffener, gütiger, milder Fürst, und hat neulich dem Herrn Philippo und mir einem ieder eine Pumpnütze voll Thaler schencken lassen.* De auctore historiae huius MStae quid sentiendum, erudite iam exposuit IO. FRID. GAVHIUS in *Commentariis de rebus*

B. 1.

Part. II.
Lib. XVI.
cap. IV.
§. 8.

scripta norma discreparet, et constituto uero, simplici, et illustri discrimine inter nostras Ecclesias et Pontificias, decreta Pontificum, et Monasticae doctrinae sordes eluerent atque exploderent, confutatas euentibus sacrae Scripturae testimoniis; contrarias his nostrarum Ecclesiarum sententias, quae ex puris ac limpidis doctrinae coelestis fontibus, non ex lutulentis et coenosis Pontificum lacunis, depromptae sunt, magis magisque expolirent ac confirmarent; denique ut recte eruditas et instructas Ecclesias nostras, et mature praemonitas, omni tempore munirent accurate contra eas imposturas, quas subinde innouatas nouo fuco et noua specie aduersarii conuant ac producunt, et incauris admouent, ut haec fascinosos in fraudem illiciant. Haec tenus Theologi Vittembergenses. In haec uerba tanquam in speculum intuens, conspicerem mihi uideor perfectam delineationem officii illius, quod doctoribus ecclesiae, maxime in academiis, tanquam in loco editiore, constitutis, ratione errorum habita, impositum esse, credo. Ea ex re, ne quid Te celem, ego quidem, quamuis inter Theologos eruditiores locum nullum merear, tamen, exemplis his mihi subiectis, et apud animum propositis, quicquid uacationis a munere publico datum fuit, id inuestigandis confutandisque erroribus impendendam esse, arbitratum, pro

an. 1729.
pag. 293.

pl. E. r.

l. c.
pag. 304.

rebus antiquis et nouis, ad Theologiam pertinentibus, et fabellam istam solide confutauit. Sed liceat mihi quoque symbolam conferre, ad famam Theologi Vittembergensis uindictandam. Scilicet in hoc ipso libro interitur Praefatio D. Pomerani ad Commentarios in Ionam Prophetam, eaque ad Regem Daniae die primo Octobris anni 1550. perscripta, qua haec ipsa narratio de accepta pecunia pro horrendo et tragico Satanae mendacio habetur. *Studet nunc, ait ille, diabolus nos confuscare et opprimere suis mendaciis per Adiaphoristicos Scriptores, qui scribunt multis et publicis scriptis in totum mundum, quod nos Theologi, qui sumus fideles ministri Christi, accepta pecunia a Magistratu nostro, proditores facti sumus Euangelii Christi, et, abiectis omnibus ordinationibus bonis, defecimus a fide ad doctrinas daemoniorum, et ad cultus Antichristi etc.* Ad preces pro captiuo Electore intermissas, quod attinet, PHIL. MELANCHTHON calumniam istam a se et collegis suis depulit in epistola, a IO. FRID. GAVHIO repetita. *Publice, ait ille, et priuatim sunt preces pro captiuo Principe, Nec audimus hic, quemquam male loqui de captiuo Principe, nec paterentur id huius oppidi Magistratus. Valde igitur te oro, ne credas iis, qui nos, aut ecclesiam huius oppidi, calumniis deformare student, quarum quidem spero refutorem etiam Deum fore, qui liberabit nos a uenenatis linguis.* Et, paucis uerbis interiectis, *Ego uero, inquit, et pietate et reuerentia colo Principem captiuum, et quotidianis lacrimis et precibus eum Deo*

pro tenuitate ingenii mei, in eo elaboravi sedulo, ut ecclesiam, tum a philosophorum quiescentibus, tum ab aliorum profanis opinionibus, tutam integramque praestarem, uel argumenta, ab aliis aut neglecta, aut non exulta facis, mihi tractanda sumerem, eiusque rei, quae singularis est Dei gratia, fructum percepi non omnino nullum. Sed Te quoque, VIR MAXIME REVERENDE, in iisdem uideo insistere uestigiis, et, quantum per muneris amplissimi rationem licet, eo contendere, ut errores, nostra in primis aetate grassantes, scriptis diligentissime elaboratis, uel supprimantur, uel praecidantur. Excito eam in rem geminam *Commentationem*, Auctori Gallico de eo, quod in religione *essentiale est*, a Te oppositam, et ad Pastores Inspectionis Portensis perscriptam. Doces hic exemplo admodum illustri, quomodo hostes e latebris protrahendi, et, inuestigata obturataque errorum scaturigine, coercendi sint, utque in tela, quam coepisti, pertexenda pergas, enixe rogo.

Sed nec illud praetermittendum censeo, doctoribus ecclesiae, qui confutandis erroribus operam nauant, eo annitendum esse, ut non nisi *armis idoneis* instructi in aciem prodeant, et, *adhibitis principis argumentisque solidis*, decertent. Erroribus uel

I 3

leuiter

commendo, ac Deum oro, ut liberetur ac regatur. Haec cum sint uerissima, miratus sum uanitatem illius, quisquis fuit, qui mihi tantam crudelitatem tribuit, ut dixerit, me etiam precationem prohibere. Inficiari tamen nolo, narratiuiculam talem de pastore quodam, precationem prohibente, ad ipsum PHILIPPVM perlatam esse, quae ipsi incredibilis uisa est, ut in epistola ad Camerarium commemorat, Audi, inquit, Historiam insuauem. Lembus ille tuus in concione palam iussisse fertur, Deo gratias agi, quod Dux Saxonicus captus sit, deinde etiam peti, ut Deus staret eius animum ad relinquendam haeresin Lutheranam, hisque usus esse uerbis, significationem indignationis manifesto fremitu multis bonis uiris ostendentibus. Haec adeo sunt dira, ut execrandam habeant narrationem. Neque possum credere, uera esse, qui, ut scis, facilis sum ad credendum. Sed nosti hoc, Φίλιππε δ' ὄντως πάμπαν, et mihi literis ista indicantur. Quis qualisque Lembus ille sit, indicare non possum. Iteratam eius mentionem facit PHILIPPVS in alia epistola, ad Camerarium scripta, Agnosco, inquit, Λογιοδάδαδου, partim Moguntinum illum ἡδ' ἀλλὰ, partim Lembum illum tuum, quem esse Augustae, certum est. Sed nec minus certum, eum Io. Pomeranum non esse. Caeterum haec mihi tam euidentia sunt tamque clara, ut, qui in posterum fabellae huic uel fidem habere, uel eadem cum ARNOLDO se oblectare, uelit, eum temere impium esse, facis tuto existimare possimus.

pag. 574.

pag. 590.

leuiter tactis, uel non accurate satis excuffis, fieri non potest, quin aduersarii cristas erigant, et in opinione antecepta magis magisque obfirmantur. Id ne usu ueniat, opus est, ut, Theologi, cum aduersariis congressuri, omni ex parte sibi prospiciant, nec ullam istis elabendi rimam relinquunt. Argumenta aduersariis obiici debent solida, nullaque arte elidenda. Id nisi feceris, ab insultatione aduersariorum nunquam immunis eris. Confer. Act. XIX, 13. seq. Ad polygamiam, a 10.

§. CXI.
pag. 178.

FRID. LVDVICI, in *Delineatione Historiae Iuris diuini naturalis et positiui uniuersalis*, quo iudice, aduersarii Lyseri plurimi, se non omnes, argumentis tantummodo stramineis usi, et nil nisi perfectam aliasque Scholasticorum nugae crepantes, occasionem ei suppeditarunt, libro suo splendidum *Polygamiae Triumphaticae* imponendi nomen, et de fugatis profigarisque tot inermibus hostibus triumphum canendi. Eodem tendit Auctor, qui in controversia, inter b. Weickmannum et clarissimum Willenbergium agitata, sub literis I. A. E. (*) se arbitrum quasi interponens, LYSERVM, pronunciat, causam non optimam optime tamque strenue defendisse, ut aduersarii eius, principiis solidis destituti, disputando confutandoque turpiter se dederint, ipsique LYSERO copiam fecerint, se pro libidine exagitandi, uel, si uerba ipsius Auctoris audire malis, Lyserus hat seine Sache so wohl verfochten, daß, aus Mangel noerzhiger

pag. 32.

(*) Titulus libri est: *Continuation der unpartheyschen Gedancken über den sortgesetzten Wort-Streit Herrn D. Weickmanns mit Herrn D. Willenberg in der Materie von der Polygamie, womit die in dem ersten und letzten Theil der teutschen Apologie Herrn D. Weickmanns vorkommende böse Folgen, vorsetzliche Versümmelungen, nichtiges Einbringen, und ungegründete Auslagen, erbogen, und dessen Beantwortung meiner unpartheyschen Gedancken, im dritten Theil, in zulaenglichen Anmerkungen untersucht worden, entworfen von I. A. E. Frankfurt anno 1717.* Villenbergium sub his literis latitare, nonnulli putant. Id certe uel ex ipso titulo apparet, causam Villenbergianam in hoc scripto, et defendi, et excusari.

zibiger principiorum, alle seine aduersarii an ihm zu schanden worden, und er mit ihnen, als eine Katze mit der erbafschren Mauff, spielen können. Sed salua res est. Nec enim nominantur illi ex aduersariis LYSERI, qui, neglectis iis, quibus opus erat, principiis, meras ei subtilitates, uel sordes potius et quisquillas Scholasticorum, obiecerint, nec, quae LYSERVS, in notis maxime Polygamiae Triumphaticis, aduersariis opposuit, ita comparata sunt, ut hi loco cedere, et uictas dare manus, neesse haberent. Et quaenam, obsecro te, sunt principia illa, quorum neglectu aduersarios LYSERI parum feliciter pugnasse, putas? Crediderim ego, non aliis principiis, nisi quae Sacrae literae suppeditant, in hac quidem causa utendum esse. LYSERVS enim eo potissimum contendebat, ut, polygamiam non solum sacris literis non prohibitam, sed etiam iisdem assertam et mandatam esse, imperitis rerum arbitris persuaderet. At enim uero nonne Theologi, cum LYSERO congregientes, haec ei tela de manibus extorserunt? Nonne, testimoniis Scripturae sacrae, quae, monogamiam a Deo institutam et praeceptam esse, docent, ab omni corruptela uindicatis, confutatisque iis, quae a suis partibus stare, LYSERVS credidit, opinionem de polygamia iure diuino licita penitus profligarunt? Id tamen negare nolum, eos minus feliciter depugnasse, qui, in opinione LYSERI confutanda occupati, eam uel ipsis principiis iuris naturalis oppugnari posse, censuerunt. Certe MICH. SIRICIVS in libro, qui inscribitur, *Vxor una*, omnem mouet lapidem, ut, polygamiam iuri naturae aduersari, euincat. Sunt quoque complures, qui praeuenerunt, et qui secuti sunt eum, auctores. Verum huic sententiae illud maxime obstat, quod, quae iuris naturalis sunt, dispensationem non admittunt, quodque ea, quae iure naturae prohibentur, quoad eadem rerum indeles et conditio manet, non possunt non pro crimine reputari. Quid itaque de polygamia patriarcharum, quid de legibus diuinis, statues, quibus dispositio quaedam de liberis polygamorum, et de bonis inter eos diuidendis, continetur, si polygamia principiis iuris naturalis, tua quidem opinione, repugnat? Erantne patriarcharum polyga-

Cap. II.
 pag. 44.
 seqq.

pag. 54.

pag. 54.

pag. 17. 59.
ii. pag. 94.

lygamorum alia natura, alia conditio, quam reliquorum hominum, ita, ut illis licitum esse iudicari posset, quod in reliquis hominibus, uel ipsa natura indice, atrocissimum erat delictum? Et licet SIRICIVS, distinguendum esse, putet, inter ius naturae, ut ad *naturam Dei*, et inter ius naturae, ut ad *hominis naturam*, refertur, et polygamiam iuri naturae, non priori, sed posteriori modo, repugnare, eoque non omnem omnino uel dispensationem, uel permissionem, uel tolerantiam, respuere, existimet, tamen haec ipsa distinctio admodum lubrica est, expediendisque difficultatibus parum apta. Aequè fieri non posse, quae ex parte rei contradictionem inuoluunt, atque ea, quae naturam Dei euertunt, omnes uno ore philosophi confitentur. Putasne, minus uitii habere, quae naturae hominis, in se spectatae, obsunt, quam quae contra naturam Dei esse existimantur? Ut taceam, SIRICIVM hic praestruere, quae probatione egent. Polygamiam, ait, *naturae humanae* contrariari, *cum instinctu amoris coniugalibus erga unicam tori sociam, a naturae conditore creatae*. Atqui, dari talem instinctum naturae erga unicam tori sociam, unde comprobabis? Prouocat SIRICIVS ad institutionem matrimonii, non nisi inter unum marem unamque feminam initii, unde, maris etiam non nisi erga unicam tori sociam naturalem esse instinctum, putat. Sed haec ipsa institutio matrimonii ut natura non patet, sed ex reuelatione cognoscitur, ita, instinctus talis si datur, non ex ipsa hominis natura, sed ex uoluntate Creatoris, per institutionem matrimonii declarata, repeti debet. Nec in reliquis argumentis, a SIRICIO in medium productis, ea uis inest, ut appareat inde, polygamiam iure naturae prohibitam esse, sicut etiam IO. LYSERVS ad singula haec argumenta in notis, Polygamiae triumphatrici subiectis, satis commode responderet. Hac itaque uia qui incedunt, in opinione LYSERI de polygamia oppugnanda, eos parum, aut nihil omnino, efficere, haud grauatim concedo. Nego autem, aduersarios LYSERI, ex una alteraque parte non acute satis disputantes, argumentis ubique obtusis ineptisque usos esse. In explicandis uindicandisque

Scri

Scripturae sacrae testimoniis, quibus solis in hac causa niti debemus, Siricium pariter atque reliquos Theologos officio suo laudabiliter perfunctos esse, res ipsa docet. Nec existimare debes, omnes omnino aduersarios LYSERI, in profliganda polygamia, ad principia iuris naturalis, tanquam ad sacram ancoram, confugisse. Io. Dicmannus, ut supra iam monui, non ad ius naturae, sed ad *ius posituum*, quod uocare solemus, idque *uniuersale*, se recipit, eique polygamiam aduersari, sapienter monet, ita quidem, ut eos simul refellat, qui polygamiam iure naturae prohiberi, censent. Idem ab *Auclore Polygyniae*, h. e. Slutero, factum esse, LYSERVS ipse obseruat. Qui itaque, Dicmannum, Sluterum, Menzerum, Musaeum, Calouium, ceteros, meris perfeitibus, aliisque Scholasticorum nugis, polygamiam oppugnare uoluisse, putat, principiis solidis neglectis, eum, non immerito dixeris, aut scripta eorum non legisse, aut, quae solida sint hac in causa principia, penitus ignorare. Satis autem mirari non possum, extitisse scriptores recentioris aetatis, qui, polygamiam e principiis iuris naturalis labefactari aut dirui posse, existimarent. Excitare liceat e Iureconsultorum ordine GOTTLIB. GERHARD. TITIVM, qui in Disputatione *de polygamia, incestu, et diuortio, iure naturali prohibitis*, multum operae impendit, polygamiae, e principiis iuris naturalis oppugnandae. Scire aues, quaenam sint principia illa. Scilicet existimat TITIVS, nullum legitimum scopum polygamiae allegari posse, repugnare potius eam indoli tam arctae coniunctionis, qualis coniugum est, et ob solam libidinem suscipi, item a gentibus eam, iisque uoluptati prauisque moribus deditis, originem habere, et denique contrariam esse aequalitati sexus. Quorum argumentorum num ea uis sit et indoles, ut sententiam illam in tuto collocent, aliis dispiciendum relinquo. Ego quidem existimauerim, Lyseris et Arcuariis non defuturum esse, quod iisdem argumentis opponant. Immo, ut candide Tibi aperiam, quid de omni hac re mihi sentiendum esse uideatur, frustra esse eos omnes, cum illustri Iurisconsulto, MICH. HENR. GRIBNERO, in Disputatione *de Intercessione Coniugum in crimine bigamiae*, pro-

pag. 47.

pag. 94.
Pol. cr.

s. 53.

nuncio, ac oleum et operam perdere, qui, bigamiam naturali ratione prohibitam esse, euincere, ac turpitudinem eius etiam citra prohibitionem diuinam positiuam demonstrare, conati fuerunt, sicut etiam eodem loco GRIBNERVS recte obseruat, rationem, cur bonam causam non adeo ubique bene et feliciter defenderint, qui se Alethophilo, seu Lysero nostro, opposuerunt, eam potissimum fuisse, quod neglexerint discrimen legis diuinæ, quæ ex ratione apparet, et quæ ex uerbo demum reuelato nobis innotescit, et omnes omnino homines, perinde atque lex naturæ, arctissima obligatione deuincit. Confugiendum igitur hoc loco est ad legem positiuam uniuersalem, siue ad uoluntatem Dei, ex uerbo reuelato cognoscendam, quæ sicut ipsa institutione matrimonii satis declarata est, ita, ratione matrimonii in se spectati, omnes obligat, quod nisi primæuæ institutioni consentaneum est, pro matrimonio diuinitus instituto haberi nequit. Atqui Deus uoluit, ut duo fierent una caro. Ergo matrimonium legitimum non nisi inter duas personas utriusque sexus locum habet. Institutionem autem matrimonii uim legis habere, et omnes ac singulos, qui de matrimonio ineundo cogitationem suscipiunt, obligare, uel inde patet, quod Christus, Phariseos ad ueram propriamque matrimonii normam reuocaturus, institutionem eius excitat, indeque arma petit, tum ad diuortia reprobanda, tum ad destruendam polygamiam, ualde accommodata. Nec est, quare cum IO. FRANC. BVDDEO existimes, nimis incertum esse, quicquid de promulgatione legum positiuarum uniuersalium dicatur, immo istam eas promulgandi rationem, quam uulgo statuant, uix uideri sufficientem, ut per eam certo ad omnium hominum notitiam leges istæ peruenire potuerint, quod ad legem uniuersalem necessario requiratur. Id enim licet reliquis legibus, quas positiuas uniuersales nominare solent, sigillatim legibus de incestu, forte obici possit, tamen in præsentè causâ admitti nequit, propterea, quod promulgatio legis diuinæ, de matrimonio legitime contrahendo, in ipsa institutione facta, satis certa et manifesta est, et quæ protoplastis in causâ, ad propagationem et conseruationem generis humani pertinente, a Deo

Theol. mor.
pag. 435.

Deo manifestata et praecepta sunt, omnibus ac singulis promulgata et praecepta esse, merito censentur. Et quam facile, propter longaeuitatem protoplastorum, posterius quoque notitiam legis huius diuinæ obtinere potuerunt? Certe, admittis legibus positivis uniuersalibus, controuersiae de polygamia, de incestu, de poena homicidii, et de moralitate sabbathi, facillime expediri possunt, negatis autem iis, praesertim si LYSERVS tibi obtingat aduersarius, polygamiam iure diuino prohibitam esse, uix ac ne uix quidem comprobabis. Si dixeris, cum IO. FRANC. BVDDEO in *Selectis Iuris naturae et gentium*, non opus esse, ut leges positivae uniuersales in subsidium aduocentur, cum, *disciplinae christianae* polygamiam repugnare, manifestum sit, LYSERVS ex te quaeret, quo fundamento nitatur hac in re disciplina Christiana. Hic aut legem positivam uniuersalem admitti, necesse est, quam tu cum BVDDEO respicis, aut Christus dicendus est nouus legislator, qui discipulos suos seueriori disciplinae mancipauit. Sicut autem posterius concedi nequit, nisi in castra Socinianorum transire uelis, ita hoc argumento, a disciplina Christiana petito, nihil quicquam aduersus LYSERVM efficies, qui etiam eidem telo in *Polygamia Triumphatrice* iam occurrit, *In Nouo Testamento*, inquit, nullae nouae leges datae, sed quicquid est peccatum in Nouo, etiam est et fuit peccatum in Veteri Testamento. Et, paucis interiectis, Christus, inquit, non uenit in mundum, ut nouis legibus homines oneraret, quanquam uereres a traditionibus Pharisaeorum et *Ψευδωνύμας* in suis concionibus liberauerit. Sin, eundem BVDDEVM in *Theologia moralis* fecutus, uel ducem, uel arbitrum, distinctione (*) legis naturalis absolutae et hypotbeticae excogitata, dubiis Lyserianis te extricare cupias, et, polygamiam legibus naturae, non ab-

K 2 lutis

pag. 57.

thes. 81.
pag. 469.

(*) Propter hanc ipsam distinctionem BVDDEVS CHRIST. THOMASIO iam uapulat, in *Fundamentis Iuris Naturae et Gentium*, eam nimio omnibus placendi studio tribuenti. *A tenera iuuentute*, inquit ille, obseruavi, quod hi, qui omnibus placere maximam nauare solent operam, qui praecipuus Dn. Auctoris charas esse est, adhuc pluribus displiceant, quam qui cordate et absque adulatione doctrinam ueritatis proponunt. Vnde non mirabitur Dn. Auctor, quod deprehenderim

pag. 12.

non

lulis quidem, sed *hypotheticis*, contrariari, affirmes, quantopere ueoreor, ne noua te ratione *LYSERO* offeras exagitantum? Hypotheticas leges naturae *BVDDEVS* uocat eas, quae institutum aliquod, uel diuinum, uel humanum, supponunt. Inter instituta autem diuina refert arborem ueritam in paradiso, matrimonium, sabbatum, sacramenta ueteris et noui testamenti, et, cum illa ad communem hominum salutem comparata sint, ad ea obseruanda iure naturali homines obligari, censet. Verum, obsecro te, unde notitiam habes instituti diuini? Dicis, e Scriptura sacra. Atqui, e principiis legis naturalis quae oppugnanda sunt, ea omni ex parte, hoc est, ratione propositionis, tum maioris, tum minoris, quam Logici appellare solent, natura, et solo rationis lumine, constare debent. Institutum autem diuinum ratione matrimonii, non nisi inter duas personas ineundi, cum natura non constet, sane nec legibus naturae, siue absolutas, siue hypotheticas, eas nominare uelis, polygamiam, de qua disputamus, ueritam esse, apparet. Immo, si omne id ad ius naturae reuocare uelis, quod, aliunde cognitum, ratione quadam naturali corroborari potest, omnes articulos fidei iuris naturalis esse, in posterum statuendum erit, ea quidem de causa, quod natura ipsa distat, quicquid ad salutem hominum facit, Deumque habet auctorem, id et fide dignum, et sancte colendum esse. Permaneamus itaque, *Vir maxime Reuerende*, in sententia de legibus diuinis positiois uniuersalibus, in hac quidem controuersia principii loco assumendis, quam etiam praeceptoribus nostris, b. nempe *WERNSDORFIO* in Disputatione de polygamia, et illustri *HASSENIO* in *Synopsi prudentiae moralis*, probari, meministi. Et licet *CHRIST. THOMASIVS* in *Fundamentis iuris naturae et gentium*, earum legum existentiam primum

pag. 18. seq.

pag. 448.

pag. 9.

non paucos, qui istam facilitatem et planitiem aut perspicuitatem in illa doctrina et distinctione inuenire non potuerint. An id uitio propriae mentis oculorum, an uero, quod caruerint microscopiis, quibus ipse usus est, adscribi debeat, aliis iudicandum relinquo. Scripsit scilicet *BVDDEVS*, hac distinctione adhibita, plana cuncta et in aprico posita esse. Sed *THOMASIVS* plures in medium profert rationes, propter quas nullum distinctioni huic in praesente controuersia locum esse, docet.

mum se stabilivisse, et primum quoque destruxisse, non absque ostentatione profiteatur, tamen in adstruendis iis, quam in destruendis, eum paullo feliciorum fuisse, res ipsa docet. Sed caueamus quoque, hoc exemplo moniti, ne in controverſis disceptandis, argumentis obtulis et stramineis uti, bonae causae plus detrimenti afferamus, quam emolumentum. Sigillatim in obligatione legum Mosaicarum de incestu demonstranda, sedulo prospiciendum, ne, easdem, cum GOTTL. GERH. TITIO in Disputatione, paullo antea a me excitata, ANTHONIO A MARA, alias (*) ELIA SCHNEGASSIO, in Commentatione *de Coniugio iure naturae prohibito*, et MOYSE AMYRALDO in Disquisitione quarta *de Iure Connubiorum*, indiscriminatim, statuamus, in principiis iuris naturalis tanquam in fundamento inniti, indeque singula incestus genera redargui posse. Quamvis enim inficiari nolum, naturam ipsam quaedam suppeditare subsidia, unde, incestum in linea recta, quam uocant, siue ascendentium, et descendentium, quale est coniugium inter parentes et liberos, foeditate quadam laborare, cognosci possit, tamen, ad incestum in linea transversa seu collateralis quod attinet, si, eum, dixeris, principis iuris naturalis repugnare, nihil aliud, e sententia quidem ANDR. AD. HOCHSTETTERI in *Collegio Puffendorffiano*, efficies, quam ut, integrum fere genus humanum, propter mutua fratrum sororumque connubia in familia protoplastorum, per incestus nefandos propagatum multiplicatumque esse, contendas. Et quamvis IO. MICH. LANGIVS in libro *de Nuptiis et Divortiis*, ut, nuptias fratrum et sororum per se incestuosas, et iuri naturae contrarias esse, euincat,

pag. 452.

pag. 72.

K 3

(*) Auctor hic, quod ipse titulus indicat, iure naturae prohibita esse, censet, connubia, quae, complures, ne iure quidem positivo diuino illicita esse, contendunt, u. g. Coniugium priuigni cum priuigna, duorum fratrum cum duabus sororibus, patris et filii cum matre et filia, inter utricum et uiduam priuigni, inter uiduam defunctae priuignae, et inter nouercam defunctae priuignae. Sed πρώτων ψεδος, huius Auctoris est, quod, omnia coniugia, Leuit. XIX. prohibita, iure naturae prohibita esse, putat, sicut e prima statim conclusione apparet, quodque consanguinitatis coniugalis, quam ille uocat, seu ex affinitate oriundae, et consanguinitatis naturalis, eadem prorsus, ex eius opinione, ratio est, idemque fundamentum.

distinguendum esse, censeat, inter *primam naturae institutionem*, et *eiusdem* per lapsum Adami factam *depravationem*, et nuptias istas non quidem naturae institutae, sed deprauatae tantum, repugnare, pronunciet, tamen haec ipsa distinctio cum nihil quicquam iuuat, cum nuptiae primorum fratrum et sororum, natura iam deprauata, celebratae, secundum hanc ipsam sententiam, non possint non pro incestuosas reputari. Equidem concesserim facile, naturam hominis, labe contaminatam, occasionem dedisse legislatori sapientissimo optimoque, has nuptias prohibendi. Sed, prohibitionem ipsam ex natura deprauata demonstrari posse, nego. Iis, qui *reuerentiam* et *disturbationem officiorum* accersunt, ut, omnes omnino nuptias, quas ex iure diuino incestuosas esse, nouimus, iure naturae prohiberi, demonstrent, satis iam fecerunt e Theologis CASP. ERASM. BROCHMANDVS in *Loco de Coniugio*, GVST. GEORG. ZELTNERVS in *Disputatione de genuino coniugiorum prohibitorum fundamento*, et e Iureconsultis MICH. HENR. GRIBNERVS in *Disputatione de incestis cum nouercae matre nuptiis*, digni omnino, qui in consilium adhibeantur. Actum igitur agere nolo. Reuertor potius ad id, unde digressus sum, et, Lyseriana controuersia nos admoneri, statuo, ut, in aciem progressuri ad errores profligandos, de idoneis armis et argumentis solidis solliciti simus, aut, imbecillitatis nostrae memores, hac scribendi prouincia aliis, iisque doctioribus, relicta, ad scripta faciliora magisque popularia, scilicet homiletica, et catechetica, curam operamque nostram transferamus.

Haecenus de officio doctorum ecclesiae in erroribus compescendis. Superest, ut nonnulla, ad officium magistratus pertinentia, subiiciamus. IO. LYSERI libellos de polygamia semel iterumque, auctoritate quidem publica, combustos, et auctorem tum in uincula coniectum, tum exilio multatum esse, constat. Videamus igitur extremo loco, quid sentiendum sit *de poenis, in libros sigillatim statuendis*. LYSERVS sane, pro martyre se uenditans, fata tam sinistra se librumque suum inique perpeffum esse, haud obscure prodit. Similem in modum, cum Disputatio clarissimi WILLENBERGII de

qu. 53.
pag. 20.

sect. I.
s. 7.

de finibus polygamiae licitae, Gedani anno 1712. habita, e sententia (*) Tribunalis Petricouiensis in Polonia, rogo addicta esset, Praefide, Respondente, et Opponentibus, infamiae labe conspersis, capitique damnatis, FRANC. DITERICVS FREVDENHOEFERVS, edito libello Germanico, disquirere coepit, si scriptum quoddam polemicum a magistratu peregrino manu carnificis comburatur, utrum id auctori dedecus, et causae ipsi detrimentum, afferat, nec ne. In qua causa legitime disceptanda, necesse est, ut scripta, flammis tradita, inter se discriminentur. Nouimus ex historia sacra, uel ipsos libros diuinos auctoritate magistratus combustos esse. Ieremias, uates diuinus, librum uaticiniorum, calamo Baruchi descriptum, regi et proceribus Iudaeorum exhibebat. Sed ipse anagnostes, quoties tria uel quatuor folia legerat, ea scalpello disscissa, annuente rege, *in focum iniecit*. Ier. XXXVI, 23. Quis dixerit, illud uel auctori, uel libro, dedecori esse? Deinde scripta quaedam ita se habent, ut, licet opinionem non satis certam afferant, tamen nec salutem reipublicae, nec fundamenta religionis, diruant, aut labefactent. Haec quoque immerito in rogam imponi, affirmo. Aut enim omnis sentiendi et dissentendi libertas e circulis eruditorum tollenda est, aut concedendum, opiniones, etiam non omni ex parte sanas, scriptis publicis disceptari. Hinc iusto durius mihi uidetur decretum Tribunalis Petricouiensis de disputatione Willenbergiana, flammis absumenda, nec agunt illi satis prouide, qui inde causae bonae aliquid praesidii arcessunt. Opinio enim doctissimi WILLENBERGII non eo spectat, ut polygamia uel approbetur, uel introducatur. Quin, e contrario, eam in orbe christiano *rectissime prohibitam esse, et omni* tempo.

(*) Summam decreti huius exhibet CONSTANTINVS VVIERNOVVSKY in libello, qui inscribitur, *Consideratio inculpata decreti Tribunalis Petricouiensis in Polonia, quo ob defensionem in Gymnasio Gedanensi thes. Polygamiam simultaneam in lege diuina non esse prohibitam, Auctor eius, cum Respondente, et Opponentibus, ad infamiam, laqueum, et rogam, condemnati, illiusque scripta, hanc in rem edita, per carnificem Petricouiae combusta, Varisaviae 1715.* immo non solum summam exhibet, sed etiam iniquitatem eius demonstrat.

PAG. 1.

tempore prohibitam esse debere, in Iteratis Praesidiis iuris diuini affirmat. Ad fundamentum autem prohibitionis quod attinet, illud non in iure diuino, sed in legibus tantum humanis, collocandum esse, putat, omnisque eius disputatio eo spectat, ut, urgente necessitate, statuatur, polygamiam permitti, et polygamos poena capitali liberari, posse. Quae sententia licet mihi non probetur, nec, quod antea demonstraui, periculi expers sit, tamen nec ita se habet, ut, nisi ferro et igne opprimatur, mox omnium rerum extimescenda sit commutatio, et ipsius reipublicae ruina. Opinione ista argumentis solidis confutata, impeditaque defensione et propagatione eius, omne hinc periculum euanesct. Nec est, quare Patres Tridentinos mihi obicias, dira eum anathematis execratione deuouentes, qui dixerit, licere Christianis, plures simul habere uxores, et hoc nulla lege diuina prohibitum esse. Nam ut taceam, decretis Concilii Tridentini Protestantes non teneri, suam illi faeuitiam produnt, qui, canone hoc suffulti, scripta illa, quibus sententia contraria defenditur, flammis iniicienda, et auctores eorum laqueo uel igne necandos esse, censent. Sed paullo aliter iudicandum est de LYSERO, eiusque scriptis. Hic, polygamiam uel ipso iure diuino praeceptam, et leges humanas, quibus illa prohibetur, a diabolo profectas esse, arbitratus, coelum terramque mouebat, ut homines iugo tam graui tamque inhonesto liberaret. Quae res cum ad auctoritatem magistratus minuendam, et ad turbas in republica dandas, apprime faceret, tunc dixeris, magistratus illos, qui extirpandae huic opinioni omnem impenderunt operam, officii sui limites transgressos esse? Et quamuis libri ipsi, ratione sensuque carentes, poenam nec mereantur, nec sustineant, tamen iniquum non est, si magistratus, ad pestilentiam dogmatum iis propositorum indicandam, hominesque ab iis fouendis propagandisque deterrendos, ipsos quoque libros, iubeant, uel flammis, uel alio suppliciorum genere, aboleri. Cuius seueritatis in puniendis opprimendisque delictis exemplum in sacris quoque literis habemus. Homines consceleratos una cum suppellectile sua, furore irae diuinae succenso, deletos esse,

Sess. VIII.
Can. 2.

esse, Moses tradit. Num. XVI, 32. Eundem in modum de Achane supplicium sumi, nouimus, ut scilicet *res furto ablatæ* simul comburantur. Ios. VII. 24. 25. Sicut etiam Deus, præter incolas terræ Cananæ, *aras* quoque, *lucos*, et reliqua *instrumenta superstitionis gentilis*, cremari funditusque deleri, iussit. Deut. VII, 5. Sed nolo huic rei diutius immorari, quam a clarissimo SCHELHORNIO in peculiari dissertatione, *de uariis poenis in libros statutis, in Amoenitatibus eius literariis* reperiunda, satis iam satis pertractatam esse, constat. Id autem submonere liceat, me de poenis iam in libros statuendis agere, minime autem de suppliciis hominum, qui dogmata male sana, uel fouent, uel, libris etiam conscriptis disseminatisque, propagant. Nec enim præsentis instituti ratio patitur, ut de causâ illa pluribus exponam uerbis. Vnicum tamen momentum tacitus præterire non possum. E sententia Tribunalis Petricouiensis, ipsi quoque *Opponentes*, h. e. illi, qui in circulis disputantium opinionem, in disputatione Willenbergiana defensam, argumentis publice propositis, impugnarunt, capitis damnantur. Quæ sententia si iusta est, suos quoque auctores ferit, qui uel maxime opinioni illi sese opposuerunt.

Sed claudamus iam riuos. Nihil quicquam superest, VIR MAXIME REVERENDE, nisi ut paucis id uerbis expediam, cuius causâ omne hoc scribendi officium in me suscepi. Vel ex ipsa Commentatione Tua constat, Tibi meo loco Portam et adeundam, et, facta rerum commutatione, relinquendam fuisse. Ego quidem concitato gradu Portam tendebam. Sed, quo minus eam introirem, uis quaedam superior restitit, sicut uel ipse docuit euentus. Mihi, ex uoluntate diuina, in statione mea permanendum erat, ut Tu, VIR MAXIME REVERENDE, in locum illum susceptus, occasionem facultatemque nancisceris, præclaras ingenii tui dotes uariamque doctrinam explicandi. Res quoque tam feliciter successit, ut, Porta egressus, ingens Tui desiderium relinqueres, multoque maius Friburgi excitares. Partibus Tibi demandatis omni ex parte

L

egre-

T. VII.
Pag. 338.

egregie perfunctus es, nec quisquam eorum est, qui fidei et inspectioni Tuae concrediti erant, quin ultro fateatur, meliorem sibi uel doctorem uel inspectorem obuenire non potuisse. Sed Patronis quoque Tuis, rebus in Porta praeclare gestis, tantopere Te probasti, ut Te, e Porta exire iussum, non solum muneri eiusdem, immo maioris etiam, amplitudinis praeficiendum curarent, sed etiam fidem, industriam et dexteritatem Tuam, praeter reliqua gratiae et beneuolentiae documenta, stipendio quodam, quotannis e Portae redditibus persoluendo, remunerarent. De qua re tanto quidem impensius gaudeo, quanto euidentius inde apparet, me licet extra Portam consistente, nihil quicquam detrimenti eam cepisse. Maeste esto hac uirtute et laude. Sed tenuitatis etiam meae, et scriptorum a me edictorum, in Diatribae Tuae, semel iterumque honorificam fecisti mentionem. Pro tam insigni in me uoluntate, Tibi gratiam et habendam et referendam esse, arbitratus, hac ipsa Commentatione, quod mihi imposuisti officium, eo libentius exsoluere uolui, quo confidentius sperare possum, Te, pro humanitate Tua, scriptionem hanc bono animo accepturum esse. Et nonne aequum erat, Te meo loco e Porta exeunte, et memoriam Inspectorum Portensium renouante, ut ipse quoque institutum tam laudabile pro mearum exilitate uirium adiuuarem? Sicut autem in me quoque conseruando et protegendo multiplex prouidentiae diuinae extat significatio, cum nec otium, nec uires, nec animus, adhuc mihi desint, utilitati ecclesiae, scriptis etiam foras datis, inseruiendi, ita, ut interiora animi mei sensa in sinum Tuum effundam, *Amice Optime*, eandem in me deprehendo mentem, quae SEBAST. FROESCHELIUM, (*)
ante-

An. 1724.
pag. 680.

(*) De uita FROESCHELII nostri conferas, uelim, Auctores *Commentariorum de rebus antiquis et nouis, ad Theologiam pertinentibus*, qui tum e programme funebri, tum e plagulis quibusdam, Lipsiae an. 1722. eam in rem editis, repetunt ea, quae fati eius perspicendis inseruiunt, sed addunt simul, de uxore eius et liberis nihil quicquam scriptis istis contineri. Habeo autem, quod subiciam quasi complementi loco, PHIL. MELANCHTHON in epistola quadam, die 8. Octobris an. 1548, ad Ioach. Camerarium scripta, commemorat, Froeschelii uxorem in ipso

anteceſſorem quondam meum, in ſtatione ſua complures retinuit annos. Edidit ille *Conciones, explicantes integrum Euangelium S. Matthaei, Vittebergae a ſe habitas quidem, ſed a Phil. Melanchthone ſcriptas, e quarum Praefatione, Tomo tertio Operum Theologicorum Melanchthonis reperiunda, ea, quae de ſe, et conſilio ſuo, Vittebergae permanendi, commemorat, pace Tua, hoc loco ſubiungam. Sinceram Euangelii doctrinam, ait ille, repurgatam per ſanctum uirum, Martinum Lutherum, pie memoriae, ſonui in hac eccleſia annos 31, nescio, quanto cum fructu, ſed certe fide et diligentia, qua potui, nec ambiui aliora loca, ſed contentus fui humili ſorte mea. Et quanquam mihi interdum oblatae ſunt uberiores functiones, ubi gubernare ipſe quoque eccleſias, non minore fortassis cum utilitate, quam alii, potuiſſem, tamen malui in hac eccleſia, ſedens ad pedes diuinitus excitatorum uirorum, D. Lutheri, D. Pomerani, D. Philippi, haurire lac coeleſtis doctrinae incorruptum et uiuificum, quam alibi cum ſpe opum et dignitatis regere amplam aliquam eccleſiam. Nec me adhuc huius meae conditionis aut fortunae poenitet. Teneant alii magnificos titulos, larga ſtipendia, emineant inter ſuos gubernatores. Mihi grata eſt haec humilis functio, cui, ſpero, me bona conſcientia praefuiſſe. Id ipſum de me Tibi dictum puta, niſi quod mihi non contingit tam felici eſſe, ut, ſedens ad pedes praeceptorum noſtrorum, b. Wernsdorffii et Ioan. Guil. Iani, iſſque inſpectantibus uel adiuuantibus, officio Archidiaconi in eccleſia Vittembergensi fungi poſſim. Hi enim ante, quam ad munus ſacrum hoc loco admouerer, ſuum obierunt diem. Id tamen de me Tibi, uelim, perſuadeas, uel ipſa effigie horum Theologorum, e parietibus aedis ſacrae ſuſpenſa, in ſtatione mea, non abſque interiore uoluptatis ſenſu me recreari, et tantorum exemplo Theologorum*

pag. 243.

pag. 245.

L 2

rum

ipſo partu extinctam eſſe, cum mortem hanc antea per ſomnum uidiſſet, *Funera duo, inquit, nobis poſt reditum magnum dolorem attulerunt. Coniux Craſmi Salueldensis, et Coniux Froeſchelii, extinctae ſunt in partu, cum quidem Froeſchelia, quae prior deceſſit, utriuſque mortem euſepo uidiſſet, quod ante menſem mihi Froeſchelius narrauit, cum utraque uiueret, et reſte ualeret. Ad conciones autem illas, a FROESCHELIO habitas, ſed a PHILIPPO ſcriptas, quod atinet, res ita ſe habet. PHILIPPVS diſpoſitionem textuum, et illuſtriores locos, pro*

pag. 608.

ſugge-

rum ad strenue faciendum officium concitari. Licet autem mihi ipse legem figere nolim, quod, nosti, a pietate erga Summum Numen et obsequio alienum esse, tamen intelliges inde, si diuinæ ita placuerit prouidentiae, lubenti me animo in nidulo meo haerere. Faxit Deus, ut uterque officii partibus, per complures annos, integris corporis animique uiribus, nec sine fructu, perfungamur. De Tua erga me uoluntate ut nulla plane dubitandi caussa subest, ita me semper ad quacuis officiorum genera proutum paratumque habebis. Vale, VIR MAXIME REVERENDE, et, si me amas, eos quoque, a quibus discessisti, meo nomine, ualere, et, ad quos accessisti, saluere, iube. Scrib. Vittembergae Saxonum pridie Non. Septemb. an.

C I D I D C C X L V I I I .

pag. 247.

suggestu sacro explicandos, suppeditauit, quos, calamo exceptos, lima orationis adhibita, magis elaborauit FROESCHELIUS, ut ipse in Praefatione testatur, Cum officii mei ratione mihi singulis diebus Saturni uespertina Concio esset habenda in hac ecclesia, et iudicio reuerendi Pastoris mei sumissem explicandum auditoribus nostris Euangelium Matthaei, ego autem, confectus mihi meae imbecillitatis et notae omnibus infantiae, uererer aliquid ex meo capite asserere, aut exsculpere, rogauit reuerendum uirum, D. Philippum Melancthonem, Praeceptorem fidelem, atque adeo Patrem benignissimum nostrum, ante annos octidicem ferme, adhuc uiuente Lutero, qui etiam harum concionum amplius quinquennium auditor et arbiter fuit, ut mihi in locis obscurioribus esset adiumento, et, si per grauissimas occupationes suas possit, textum Euangelistae distingueret, et in locos certos redigeret, et, quae in quolibet loco, uel doctrina, uel consolatio, proponenda auditoribus esset, commonstraret. Hoc exemplum si iuniores et imperitiores inter nos sequerentur, nec meditationes crudas, et e locis peregrinis arcessitas, in uulgus protruderent, melius etiam nobiscum actum esset.

EMEN-

EMENDANDA ET ADDENDA

* * *

Pag. 8. lin. 21. leg. *delitescenti*.

Pag. 14. not. lin. 1. leg. *religiosissima*.

Pag. 13. Notatur Pufendorffius propter acrimoniam styli. Sed iam moriens acerbum scribendi genus deploravit, quod e D. Phil. Iac. Speneri Concion. Funebr. P. VI. p. 223. obseruat ANDR. AD. HOCHSTETTERVS in *Collegio Pufendorffiano*. Quod autem NIC. BECKMANNVS in *Praefatione Libri*, qui inscribitur, *Ius Nouissimum Romano-Germanicum*, an. 1678. editi, licet Pufendorffius semel iam iterumque, temere se pro auctore dialogi de Polygamia uenditari, protestatus esset, nihilo tamen fecius, Pufendorffium *sub ficto Sinceri Warenbergii nomine scripta sua edidisse*, scribit, id maledicentiae eius tribuendum, puto, sicut idem BECKMANNVS, in *Praefatione* modo excitata, sibi ex animo gratulans, omnia Pufendorffii scripta a Sacra Caesarea Maestrate, sub poena grauitissima, tam Viennae, quam Pragae, et alibi locorum, prohibita esse, eumque atbesini et libellorum famosorum fructum esse, existimans, maledicentiam non magis, quam imbecillitatem iudicii, prodit. Conferatur quoque epistola Pufendorffii ad Klingeringum, in *Actis Philosophicis* doctissimi HEVMANNI excusa. Quod ego non sim auctor dialogi Warenbergici, ait ille, non solum ipse nouit Beckmannus, sed et uice uersa, quis uerus auctor sit, satis nouit.

pag. 34.
ed. recent.

P. 13.
pag. 657.

Pag. 32. not. Verba Germanica, *Da lemand etc.* usque ad finem, non Lyseri sunt, quod signa, initio uersuum praefixa, innuunt, sed ipsius Kortholdi. Ibidem mentio fit libri, a Lysero in Suecia, aucto nomine *Gottlib. Wahrmundi*, tituloque, *gebüßnenhafte Gedancken vom Ehestande*, imposito, euulgari. Eodem modo titulus libri excitatur a FRANC. IVL. LVTKENS in Libro de *Polygamia et Concubinato*. Sed addere iuuat illa, quae SAM. SCHELGVIGIVS, in Disputatione de peccatis post mortem commisis, ea de re scribit, *Primarius*, inquiring, inter impios Polygamiae defensores, locus optimo iure debetur Ioanni Lysero, magni Theologi filio degeneri, qui sub nomine *Gottlib. Wahrmundi* in Germanica lingua edidit, vornehmer Leute Gedancken vom Ehestande, atque in Latina, sub nomine Theophili Alethei, Polygamiam Vittricem, et forte etiam plura. Hunc Christianus V. Daniae Rex una cum libris suis proseripsit. In Sueciam uero cum peruenisset, uix utricibus mulierum manibus per praesidiarios milites ereptus, nauique impositus, extra regnum deportabatur. Qui hominem in Pastoris castrensis munere constitutum probe nouerant, eum ne uni quidem coniugi officium praestare potuisse, attestantur. Falso hic Polygamia Vitrix pro Triumphatrix nominatur. Quod autem liber, sub nomine Wahrmundi editus, alium hic habet titulum, id iis dilicetandum relinquo, qui librum ipsum inspicere possunt.

p. 40. 58.

§. XI.

Pag.

- L. II. c. I.
pag. 131.

pag. 132.
- Pag. 42. Ad verba Lutheri, *Quid multis?* Nullius gentis aut linguae usu digamus dicitur etc. oberues, uelim, CLAVD. ESPENCAEVUM, Theologum Parisiensem, in *Libris Collectaneorum de Continentia*, Parisiis an. 1565. editis, Lutherum sibi confutandum sumsisse; et, licet Lutherum ipsum non nominet, tamen, ad haec Lutheri verba eum respicere, res ipsa docet. Primum, ait ille, quidam contendunt, nullius gentis aut linguae usu Digamum uocari, qui plures successue uxores, multo minus, qui uideam duxerit, sed uocabuli natura eum tantum, qui plures simul habeat, quales primus Lamech, idem homicida, Abraham quoque, Iacob, Moses, Elicana, Dauid, Dei prophetae, quidam etiam sacerdotes. Et, paucis interiectis, Logomachiam igitur, inquit, et cenophoniam esse, concludunt, deprauatoque uocabulo Digamum dici, qui unius secundae, uidae, aut corruptae, maritus fuerit. Haec illi. Hic autem ESPENCAEVUS ad Canones ueteris ecclesiae, item ad Origenem, aliosque doctores antiquiores, se recipit, ut, uocem Digamus et Digamia de nuptiis secundis, post mortem prioris coniugis celebratis, usurpari, probet. Sed rem acu non tangit. Nec enim Lutherus negat, uocem hanc a scriptoribus ecclesiasticis isto quidem sensu usurpari, sed, eundem sensum ullius uel gentis uel linguae usui sibi demonstrari, cupit.
- Pag. 44. lin. 16. Post uocem edita interponi debet comma. Loquor autem de iis, qui data opera et peculiari scripto Polygamiam Triumphatricem confutarunt. Idem molitus est HIER. BRVCKNERVS, qui in *Decisionibus iuris matrimonialis controuersi* unum alterumque argumentum Lyseri excussit, reliqua autem argumenta uel sophismata peculiari tractationi, ut ipse ait, reseruaui, quae tamen lucem non aspexit. ARCVARIO autem, cum ille Slureri librum de Polygamia, aduersus Lyserum editum, subinde notasset, SLVTERVS respondit, edito libello, cuius titulus est, *Pyrkonit und Orthophtit Vnterredung von der im nechsten Jahre unter dem Nahmen Daphnei Arcuarii ans Licht gekommenen Betrachtung*, Hamb. 1680. ut iam ante me obseruaui clarissimus A SEELLEN in notis, *Philocaliae Epistolicae* subiectis. De editione libri, ab Arcuario compositi, et de confutatione eius, ab auctore ipso elaborata, conferri possunt *Vitae Clarissimorum Virorum*, a Clarmundo edi coeptae, sed post ea ab aliis auctoribus continuatae.
- pag. 397.

pag. 381.

P. XI.
p. 169.
- Pag. 55. Iis, qui, recentiore aetate, polygamiam, exemplo Lyseri, defenderunt, addi debet auctor anonymus, qui Henrici Alethei I. C. T. epistolam, hac inscriptione, *Eilfertiges Antwort-Schreiben, an einen Hochfürstlichen Rath in N. über die Frage, Ob die Polygamie mit dem Christenthum bestehen könne?* an. 1703. editam, confutandam sibi delegit. Non quidem typis, statim expressum est scriptum illud anonymi, sed calamo exaratum in multorum incidit manus. Hinc cum FRANC. IVL. LVTKENS exemplar MSCtum obtineret, uindicias epistolae, ab Henr. Aletheo editae, adornaui, quae, post mortem eius inuentae, qua cum Henr. Alethei epistola, et scriptoris anonymi censura, editae sunt, hoc quidem titulo, *D. Franz Julii Lützens gelehrter und ausführlicher Tractat von der Polygamie und Concubinat, Leipzig und Gardelegen an. 1723.* Liber omnino lectu dignus.

I N D E X.

Litera n. numeris adiecta, indicat notas.

Accentuum hebraeorum auctori-
tas a Willenbergio negatur, 58

ALETHEVS, (THEOPHILVS) est 10.

LYSERVS, 20

ALETHOPHILVS GERMANVS est
idem, 18

Anabaptistae, Polygamiae fautores, 54

ARCVARIVS, (DAPHNAEVS) arat

Lyseri vitulo, 40. cum quibus

Theologis pugnet, 37. euulgat

scripta de bigamia Philippi Haf-

siaci, 40

Arianismus, ad illum ducit Calui-
nianismus, 54. 65

ARNOLDI, (GODOFR.) calumnia de
10. POMERANO, 65. n.

BECKERVS quidam, impius apo-
stata, 6

ROSIVS, (10. ANDR.) contuberna-
lis Lyseri, 40

Bourdilotius quidam, Atheus, 5. 7. n.

BRVNSMANNVS, (10.) refutat Ly-
serum, 44

BVDDEVVS, (10. FRANC.) leges po-
sitivas uniuersales negans refuta-
tur, 74 seqq. **THOMASIO** uapu-
lar, 75. 76. n.

BYGENHAGIVS, uid. **POMERANVS**.

CALIXTVS, (GEORG.) quomodo
digamiam episcopis uitandam ex-
plicet, 43. n.

CALOVIVS, (ABRAH.) Lyserum
confutat, 37. n.

Caluinianorum error, quam efficax

fuerit, 63. ducit ad Arianismum,

64. 65

Cheregati, legati Pontificii, calumniae
de Luthero, 53

Chiloniensis Academia in suspicionem
polygamiae defensionae addacitur, 30.

quam amolitur **KORTHOLDVS**, ib.

Christina, Sueciae regina, ad Athei-
smum procliuus, 5. seqq. n.

Coniegiu[m] pro contractu mere ci-
uili habet Lyserus, 24

Consciencia, quis in illa acquiescere
possit, 45. 46

Correctoris scriptorum Lyseri supi-
na negligentia, 21. 22. 23

DANNHAVERVS, Lyseri praece-
ptor, 39. 40

Dedicatio ridicula, 23. 24. 25

Deprecatio absurda, 50

DICMANNVS, (10.) quid de **SIN-
CERO WARENBERGIO** tradat, 16.

scripsit contra Lyserum uaria, 26.
27. laudatus, 27. 73

Digamia quid, 42

Discursus politicus de Polygamia, Lati-
nus, 20. 26. Germanicus, 25

Doctorum Ecclesiae officium, erroribus
ortis, 65 - 78

EDELMANNI impietas, 5. 6. Spino-
zismus, 61. 62. de polygamia sen-
tentia, 58 - 62. refellitur, ibid.

Epitaphium ridiculum duplex, 38

ERNESTI, concionator Suecus, de-
clamat in Pufendorfium, 14

M

Erro-

I N D E X.

- Errores non fugiendi tantum, sed etiam coercendi, 65. 66. at armis idoneis, 69. seqq. eorum uis et efficacia, 62. 63
- F**ABRICIVS, (IO. ALB.) scriptorum Io. Lyseri non facit mentionem, 2
- F**EQVETVS, Hungarus, academiam Chiloniensem infamat, 30
- F**ERDINANDVS Imperator, qua re ab amplectenda Euangelii ueritate abstractus sit, 55. n.
- F**ROESCHELIVS Seb. cur Vittembergae manere uelit, 83. eius uxor in partu extincta, 83. n.
- G**ESENIUS, (FRID.) oppugnat WARENBERGII dialogum, 9. quem uni ex PVENDORFFIIS tribuit, 10. satis imprudens, 13. quo fundamento, 12. seqq. edit aliud LYSERI scriptum cum notis nullius momenti, 18
- G**RIBNERVS, (MICH. HENR.) polygamiam iure naturae prohibitam esse, negat, 73. 74
- H**urtungius, Diaconus Vittembergensis, declamitat in Pufendorffium, 11. n.
- I**ncestus, an iure naturae prohibitus, 77. 78
- Interim*, quae de hoc libro in Saxonia acta sint, 67
- Interpretatio callida, sed malitiosa, 42. 48
- Io. Fridericus**, Elector, num captiuus publicis precibus Vittembergae Deo commendatus sit, 68. 69. n.
- Io. Leydensis** polygamiae suator, 54
- Iure naturae* non prohibetur polygamia, 70-78
- Koenigsmarckius**, Comes quidam, Polygamiae patronus, 4. 29. in eius honorem delectus libri Lyseriani titulus, 29. n.
- Kornbeck**, infelix polygamiae defensor, 55
- KORTHOLDI**, (CHRIST.) zelus aduersus Lyserum, 30. 31
- L**AGY, Anglus, bigamiae defensor, 55
- LANGIVS**, (IO. MICH.) de nuptiis et diuortiis quid statuatur, 77. 78
- Leges positivae uniuersales afferuntur contra BVDDDEVM, 74. seqq. naturales hypotheticae, an dentur, 76
- LEMBVS** quidam, in Electorem captiuum iniuriosus, 69. n.
- Libri, quae poena in impios sit statuenda, 78. seqq. combusti, an auctoribus dedecus afferant, 79. an recte comburantur, 80.
- LVDOVICI**, (IAC. FRID.) uictoriam tribuit Lysero, 34. 70
- LVTHERVVS**, in partes Lyseri tractus, 41. sed frustra 42. consilium eius de Philippi Hassiaci digamia excusatur, 55. 56.
- Lutherani calumniis onerantur, 53
- LYSERVS**, (IO.) Argentorati literis operam dedit, 40. IO. ANDRONOSIVM contubernalem habuit ibi. Pretiini etiam et Seydae officio sacro functus, 37. n. Koenigsmarckii patrocinio gaudet, 4. et forte alius etiam Baronis Sueci, 4. 7. uersatur

I N D E X.

tur in Dania, 29. inde Stadam peruenit, 29. Chiloniam proficiscitur, 29. 30. inde fugit, 30. quae Guftrouii expertus fit, 31. 32. et Holmiae, 32. latet sub nominebus SINCERI WARENBERGII 3. seqq. quamuis id negare uideatur. 16. 17. item ALETHOPHILI GERMANI, 18. THEOPHILI ALETHEI, 20. GOTTLIEB WAHRMUNDI, 32. ATHANASII VINCENTII, 35. 36. unde errorem suum hauserit, 49. 50. qui magni momenti, 52. seqq. 56. et efficacissimus in Lysero fuit, 63. 64. prouocat ad conscientiam, 45. quo iure 46. deprecator ridiculus, 50. quamobrem uxorem non duxerit, 47. 48. conuiciis prosciendit aduersarios suos, 36. quinam illi fuerint, 36. 37. qua in re quidam peccauerint, 70. 74. ueneres eius et uictoria imaginaria, 38. quam alii etiam ipsi tribuunt, 34. 70. sed perperam, 71. non omnino inepte pugnat, 74. 75. subinde audacior factus, 19. abutitur uerbis scripturae, 24. 25. 28. 32. 48. 56. principibus nunc blanditur, nunc se inimicum exhibet, 24. 34. num apostolus sit, 32. n. quantum sit eius crimen, 80

LYSERI (10.) *Scripta* nullibi accurate recensentur, 2. edita sunt post abdicationem muneris, 3. primum, 3. secundum, 18. tertium, 20. quartum, 25. quintum, 26. sextum, 27. septimum, 27. octauum, 32. nonum, 33

Magistratus officium in erroribus compefcendis, 78. seqq. ius circa polygamiam 19. in eo exponendo contradicit sibi Lyserus, 24. uarius illius erga magistratum animus, 24. 34

Martyres diaboli, num quis martyres Anglicos uocauerit, 49. 50. n.

MENZERVS, (BALTH.) scripsit epistolam de polygamia et diuortio, 3. 8. confutat Warenbergium, 8. GESENIO praefendus, 18. 19

MEYERVS, (10.) confutat Polygamiam triumphatricem, 44

Monogamiae epitaphium, 38

NEVSEI, (AD.) de Caluinianismo testimonium, 64. 65.

OCHINVS, (BERNHARDINVS) polygamiam propugnat, 50. male habitus a mulieribus in Polonia. 54

Opponentes disputationis VVillenbergianae capitis damnantur, 81

Περίσσο 2 Tim. II, 16 quid significet, 65

PEAFFII παρρησια, 44

Philippi, Landgrauii Hassiae, digamia, ecclesiae euangelicae noxia, 55. n. quis scripta de illa euulgauerit, 40. auctores harum epistolarum, 41

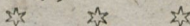
PLACCIVS omittit quaedam Lyseri scripta, 19

Polygamia ex iure naturae oppugnari non potest, 71. 74. sed lege politica universalis, 74. 78. eius defensores, 50. 54. 55. 58. patroni, 4. 5. in quibus Pontificae quidam, 56. Patrum Tridentinorum erga illam seueritas, 80. cuius momenti sit controuersia de illa, 52. seqq. quomodo VVILLENBERGIVS opinionem suam emolliat, 56. singulare pro illa argumentum ex Ies III p. 21. num sit medium augendae reipublicae, 28. 29. n. Patriarcharum excusatur, 59. *Episcopis* qualis interdicatur, 42. 43

M 2 Poly.

I N D E X.

- Polygamia triumphatrix* non est nisi *discursus politicus* notis auctus, 20 seqq. 34. cur Londinum Scanorum libro praefixum sit, 33. ratio tituli, 34. quis Librum confutauerit, 44. vitium eius grammaticum, 23. locus quidam mutilatus restituitur, 21, 22. 23
- POMERANVS, (IO.) iudicatur a calumnia Arnoldi, 67. n. laudatur a Froeschelo, 83
- Pontifices Romani quidam, polygamiae patroni, 56
- Pufendorffius, (Samuel) laudat MENZERI scriptum, 9. auctor *Dialogi de Polygamia* esse fertur, 10. in ipsa adeo Suecia, 14. quam tamen suspensionem a se amoluit, 10. 12. 14. at controuersiam de polygamia pro leui habet, 51. de eius consensu gloriatur VVILLENBERGIVS, 52. quid SCHERZERVS aduersus illum egerit, 11. exploratores eius in Saxonia ibid. n. eius acerbitas, 14. 15. quam tamen ipse damnat, 52. illius *ius naturae* in 50 bibliopoliis celeberrimae urbis non inuenitur. 39
- RECHENBERGIVS, (ADAM.) amicus Pufendorffii, 11. n.
- REINBECKIVS, polygamiam reipublicae detrimento esse, docet, 28. n.
- SCHELHORNIVS, scriptorum Lyserianorum non facit mentionem, 33. de poenis in libros statuit, 81
- SCHERZERVS, (IO. ADAM.) Pufendorffium pro auctore *dialogi de Polygamia* venditat, 10. grauis illius aduersarius, 11. n.
- SCHNEEGASSIVS, (ELIAS) notatur, 77
- SIRICIVS, (MICH.) scripsit contra Polygamiam, 46. 47. qua occasione, ibid. n. prouocat ad ius naturae infeliciter, 70. 71
- SLVTERVS, (SEV. VVALTH.) errat in designando auctore *dialogi de Polygamia*, 17. scripsit contra Lyserum, 28. et bene quidem, 73
- Sociniani, prodierunt ex Calvinianis, 64
- SPENERI narratio de Sueco quodam impio, 4 5, 6
- Suecus quidam Polygamiae patronus, 4. 6. unde errores hauserit, 5. n.
- Theologorum Vittembergenfium solertia in erroribus coercentis, 66. 67. preces pro Electore captiuo, 68. 69. n.
- THOMAS (FRID.) fata Lyseri Gustro- uentia enarrat, 32
- THOMASIVS (CHRIST.) enarrat controuersiam de Sincero VVarenbergio, 14. 16. leges positiuas uniuersales, nunc asserit, nunc negat, 75. 76. 77. BVDDVEM reprehendit, ibid. n.
- TITIVS, (GOTTL GERH.) polygamiam iure naturae prohibitam esse, contendit, 73
- Typographi obscitantia, qui scripta Lyseri impressit, 21, 22
- VIGIL, (CHRISTIANVS) uid. GESENIUS.
- VINCENTIVS, (ATHANASIVS) est IO. LTSEVS, 35. 36
- Vittembergenfes Theologi, uid. Theologi.
- Vocalium in codice libraeo auctoritas a VVILLENBERGIO negatur, 58
- WARENBERG, (SINCERVS) 3. non est PVFENDORFFIVS, 10. seqq. neque medicus Holmiensis, 15. seqq. neque alius illustris Suecus, 17. neque Secretarius Comitis a Koenigsmarck, 17. sed IO. LTSEVS, 15
- VVAHRMVND, (GOTTLIEB) est IO. LTSEVS, 32
- VVALCHIVS, controuersiam Lyserianam omisit, 2
- VVERNSDORFFII (GOTTLIEB) *παράνομα*, 9. n. leges positiuas uniuersales asserit, 76
- VVESTPHALVS (IOACH.) num martyres anglicos martyres diaboli uocauerit, 49. 50. n.
- VVILLENBERGIVS Lysero contradicit, 28. eidem uictoriam tribuit, 70. 71. quid de polygamia sentiat, 56. 57. quorsum in ea defendenda delabatur, 58. poena in ipsius Diss. statuta, 79. quae tamen iniquior est, 79. 80.
- Zvinglii error, uid. Calvinianorum error.

ULB Halle
005 458 439

3

B.I.G.

Farbkarte #13

Black

3/Color

White

Magenta

Red

Yellow

Green

Cyan

Blue

8
CRISTIANI GOTTLIBII
CLVGII

TRIBE EPISTOLICA
DE

PTIS IO. LYSERI

AD

DAM SVADENDAMQVE

Y G A M I A M

EDITIS

AD

MAXIME REVERENDVM

H. GOTTLLOB AM-ENDE

REM ET SVPERINTENDENTEM
FRIBVRGENSEM

PERSCRIPTA

EMBERGAE cl^o l^occ XLVIII

T IO. CHRISTOPH. TZSCHIEDRICHIVS

1748

23.

18

4/16

3.

